

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**Včelařství jako zájmová činnost a jeho podíl na
osobnostní a sociální výchově dětí a mládeže**

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Marie Cafourková

Studijní obor: PVČ

Ročník: 4.

Forma studia: prezenční

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

26. března 2013

.....

Marie Cafourková

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji také panu Oldřichu Suchoradskému za cenné odborné rady a připomínky.

OBSAH

ÚVOD	5
1. ZÁKLADNÍ OBJASNĚNÍ POJMŮ	11
1.1 VČELAŘSTVÍ.....	11
1.2 ZÁJMOVÁ ČINNOST	14
1.3 OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA	23
2. CHARAKTERISTIKA VČELAŘSKÉHO KROUŽKU	29
3. OSV V OSNOVÁCH VČELAŘSKÉHO KROUŽKU.....	36
3.1 POPIS JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ V UKÁZKOVÝCH SCHŮZKÁCH	38
ZÁVĚR.....	42
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
SEZNAM PŘÍLOH	47
PŘÍLOHY	48
ABSTRAKT.....	95
ABSTRACT.....	96

ÚVOD

Mezi včelaři koluje tento citát, (autorem by měl být Albert Einstein), jehož hlavní myšlenkou je poukázat na důležitost včel v našem životě: „*Pokud by zmizely na zemi včely, zbývají lidem jen čtyři roky života.*“

Můžeme s výše uvedenými slovy souhlasit nebo nesouhlasit, ale faktem zůstane, že včely byly, jsou a budou neodmyslitelnou součástí života člověka.

Ať již mají včely pro člověka existenční význam nebo nikoli, přeci jen si za staletí vydobily u člověka respekt a úctu, díky které si lidé jejich význam uvědomovali. Bohužel si myslím, že v dnešní době se na toto pomalu ale jistě zapomíná, a tak by se včelaři a lidé pracující v tomto oboru měli snažit dostat včelařství a jeho význam znovu do povědomí celé společnosti. Zatím je však jen málo lidí, kteří si tuto špatnou situaci v plné šíři uvědomují a hledají optimální cestu, jak ji změnit.

Velkým problémem se stal také nízký počet včelařů. V rozmezí let 1993-2008 docházelo k výrazným poklesům počtu včelařů v České republice (výjimkou se stal rok 1999, kdy naopak došlo ke zvýšení). Rok 2008 byl však zlomový a tak posledních pět let se počet zvyšuje.¹ Nízký počet včelařů je mimo jiné dán tím, že dnes upadá zájem o toto odvětví z hlediska trávení volného času; nových včelařů přibývá jen pozvolna a převládají starší včelaři v pokročilejším věku, kteří mnohdy nemají komu své včelařské umění předat.

V České republice je hlavním propagátorem včelařství především Český svaz včelařů a dále menší organizace a občanská sdružení spolupracující s ČSV, jako je například organizace Včelí stráž. Jedním z nejdůležitějších článků, jenž se snaží o podporu a zachování včel, jsou všechny zájmové kroužky včelařství, ať již zřizované školami, církvemi, Českým svazem včelařů či jinými právníckými osobami.

Děti v kroužku získají nejen znalosti z této oblasti lidské činnosti, ale zároveň se u nich přirozeným způsobem zvyšuje zájem o přírodu a životní prostředí, uvědomují si, jak jsou včely prospěšné a nenásilnou formou jsou motivovány pro budoucí činnost u včel. Myslím, že rozvoj kroužků včelařství je nejlepším řešením krize týkající se stárnutí včelařů a malého množství včelstev.

¹Srov. *Resortní portál Ministerstva zemědělství* [online]. Praha: MZe, © 2009-2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.eagri.cz>.

V kroužku včelařství však, stejně jako v ostatních zájmových kroužcích, je poskytováno vedle konkrétních dovedností, potřebných pro daný zájem (umět správně zpracovat fotbalový míč nebo správné zacházení s rámkami v úlech apod.) a vědomostí (znalosti ze života zvířat, rozeznávání rostlin atd.) také prostor a podmínky pro rozvíjení osobnosti dětí a mládeže.

Velice důležitá je role vedoucích všech volnočasových zařízení, záleží na jejich schopnostech, jak svůj kroužek povedou, jak zvládnou sestavit plán činnosti, jaké metody použijí k naplnění zadaných cílů atd. Existují určité společné zásady pro zájmové činnosti, kterými by se měl každý vychovávající řídit při přípravě na jednotlivá setkání a při sestavování plánu činností kroužku.

„Pro úspěšné pedagogické působení jsou vytyčovány rozmanité požadavky. Jejich plnění do určité míry zajišťuje účinnost výchovy.“²

Učitelé, ale i vedoucí a vychovatelé v kroužcích by měli používat takové metody a postupy, aby u dětí docházelo ke snadnějšímu a efektivnějšímu přejímání, upevnění a vybavování si získaných vědomostí a také k efektivnějšímu rozvíjení a prohlubování dovedností a schopností.

Jak již bylo zmíněno výše, obsah jednotlivých schůzek kroužku a dlouhodobějšího tematického plánu závisí především na vedoucím. I tak by však měl zohlednit některé společné požadavky a doporučení. Například u kroužku včelařství jsou jednotlivá setkání kroužku ovlivněna tzv. Rokem včelaře. V neposlední řadě se obsah kroužku může měnit podle počasí nebo podle chování a potřeb včelstva.

Společným cílem ČSV v oblasti výchovy mládeže a vedoucích včelařských kroužků by měl stále zůstat duševní, tělesný i psychický rozvoj osobnosti dětí a mládeže.

Jedná se o dovednosti a schopnosti, které můžeme nalézt v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy (RVP ZV), konkrétně jsou zde zařazeny jako oblasti jednoho z průřezových témat, osobnostní a sociální výchova (dále v textu OSV)³.

²PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

³Srov. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]*. Praha: MŠMT, © 2006-2012 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

Zájmová činnost, zde konkrétně kroužek včelařství, by tak mohla být schopná doplňovat, prohlubovat a rozšiřovat působení na rozvoj osobnosti, započatý nejprve v rodinném prostředí, později také například v prostředí školním.

Cílem mé bakalářské práce bude zapojení některých oblastí OSV do osnov včelařského kroužku. Protože jednotlivých dovedností a schopností patřících do OSV je mnoho, ve své práci se zaměřím na ty, které se u dětí mohou rozvíjet jak různorodými aktivitami a činnostmi v kroužku, tak příklady ze života včel. Půjde tedy o takové dovednosti a schopnosti, společné pro člověka i pro včely, které můžeme být schopni pozorovat i v každodenním běhu včelstva.

V první kapitole popíši stěžejní pojmy své bakalářské práce. Konkrétně se bude jednat o pojmy „Včelařství“, „Zájmová činnost“ a „Osobnostní a sociální výchova“.

Informace použité v práci jsem získávala nejen z příslušné literatury, ale také metodou sběru dat. Šlo hlavně o sestavení a zpracování dotazníku a dále pozorováním a rozhovory ve včelařském kroužku Vyšehradští včelařici se sídlem v Praze. Zde jsem se mohla účastnit nejen jako pozorovatelka několika schůzek kroužku, ale bylo mi také umožněno zapojovat se do aktivit a praktických činností kroužku. Díky této možnosti jsem mohla lépe navázat kontakt s dětmi a také bylo daleko snadnější získat informace, které by mi pouhým pozorováním mohly uniknout.

Druhým zdrojem informací se staly dva dotazníky. První použitý dotazník byl rozeslán a zpracován panem Oldřichem Suchoradským, vedoucím včelařského kroužku v Kopidlně. Dotazník byl v lednu 2011 rozeslán 145 vedoucím včelařských kroužků, přičemž odpovědělo 77 respondentů. Díky tomuto vysokému číslu navrácených dotazníků můžeme výsledky zobecnit a mohu tak charakterizovat české včelařské kroužky.⁴

Druhý dotazník se dostal do rukou přibližně 100 vedoucím včelařských kroužků. Dotazník jsem sestavila a rozeslala elektronickou poštou během prosince 2012, přičemž se mi do konce ledna 2013 vrátilo 69 dotazníků.

V případě druhého dotazníku se sice zpracovávaly odpovědi od menšího počtu respondentů, ale myslím si, že i v tomto případě, pokud data použiji jako zdroj pro svou práci, můžeme hovořit o informacích týkajících se většiny českých včelařských kroužků.

⁴Srov. SUCHORADSKÝ, O. Anketa. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kopidlna, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

Jedna z otázek, na kterou vedoucí odpovídali v dotazníku, byla zaměřena právě na zamýšlené cíle včelařského kroužku. Pouze ve 43 % odpovědí bylo uvedeno, že jedním z cílů jejich kroužku je také rozvoj osobnosti dětí.⁵

Přibližně stejný počet vedoucích mimo jiné uvedlo, že k výplni práce s dětmi používají metodu her a různých doprovodných aktivit proto, aby si děti lépe zapamatovaly poznatky, protože samotná teorie by je po chvíli přestala bavit.⁶

Z výsledků u těchto dvou otázek dotazníku může tedy vyplývat, že v dnešních kroužcích včelařství se využívají metody her, divadelní inscenace atd., ale jsou sestavovány pouze za účelem efektivnějšího a lepšího upevnění si znalostí, ne za účelem rozvoje osobnosti. Je samozřejmé, že i v těchto případech k rozvoji dochází, ale pouze jako vedlejší „produkt“.

Jak v odpovědi na můj dotazník zmínil pan Oldřich Suchoradský, mnoho vedoucích není schopno zařadit do svých osnov metodiku her, projektů a jiných zábavných forem, protože přesně nevědí, jakým způsobem toho dosáhnout. Existují sice tzv. Školení vedoucích včelařských kroužků, ale metodice vedení se ani zde nevěnuje dostatečná pozornost.

Vedoucí jsou tak odkázáni na své vlastní nápady a přesvědčení, jak nejlépe sestavit osnovy a jaké ke splnění cílů použít metody. Inspirací a pomůckou jim mohou být například různé materiály dostupné na internetových stránkách (pracovní listy, projektové dny ve školách, na internetové stránce Metodický portál – inspirace a zkušenosti učitelů atd.) nebo také z různých propagačních materiálů (např. pracovní listy projektu Bez medu to nejde).

Jedním z důvodů, proč je tak málo vedoucích, kteří při sestavování osnov předem počítají také s rozvojem osobnosti, by mohl být i fakt, že mnoho vedoucích se věnuje kroužku při práci, ve svém volném čase, nemají tak mnoho času vymýšlet nové metodické materiály, nové zábavné způsoby práce s dětmi. Proto se mnoho vedoucích (vycházím z odpovědí na můj zaslaný dotazník) uchyluje k tomu, že se zaměřují hlavně na předání znalostí a dovedností ze včelařství (doplňené o ukázky, hry a aktivity zefektivňující a ozvláštňující zapamatování) a ostatní nechávají na chvíle, kdy zbude v kroužku trochu času.

⁵Viz Příloha I. Obrázek 1

⁶Viz Příloha I. Obrázek 2

Zaujala mě tedy myšlenka, zda by bylo vůbec možné, aby vedoucí již při sestavování plánů kroužku předem počítali s rozvojem některých životních schopností a dovedností a podle toho také vybírali vhodně zaměřené aktivity. Změnilo by se tímto množství předávané teorie a praktických dovedností? Byli by vedoucí ochotní tyto aktivity do svých osnov zařadit?

Z výsledků obou dotazníků jsem se mimo jiné dozvěděla, že nejčastější členové podle věku jsou děti od 8 do 12 let.⁷ Proto jsem se rozhodla při sestavování plánů činností jednotlivých schůzek zaměřit metody a činnosti právě na toto věkové rozmezí. V kroužcích včelařství jsou ve většině případů pospolu všechny věkové kategorie, kde všichni pracují dohromady, pouze nejstarší mají trochu odlišnější úkoly, zadání nebo obtížnost. Často také nejstarší členové pomáhají vedoucímu a věnují se mladším členům.

Ve své bakalářské práci jsem jako názorný včelařský kroužek použila takový, který má členy pouze ve věku od 8 do 12 let, přičemž tyto děti nemají předchozí zkušenosti se včelařstvím. Jedná se tedy o nový kroužek, kde se děti nejprve navzájem poznávají, získávají k sobě důvěru, postupně jsou schopné spolupracovat a také se teprve začínají seznamovat se včelařským uměním, učí se teoretickým základům a praktickým dovednostem se včelstvem.

V práci popíši, jak kroužek včelařství funguje v praxi (jeho obecná charakteristika, obvyklá metodika, problematika atd.). Tímto se budu zabývat v druhé kapitole s názvem *Charakteristika včelařského kroužku*.

Třetí kapitola s názvem *OSV v osnovách včelařského kroužku* je poslední kapitolou mé bakalářské práce, avšak přímo souvisí s přílohami, ve kterých jsem se pokusila sestavit metodický materiál pro vedoucí včelařského kroužku, zahrnující některé schopnosti a dovednosti OSV. V této kapitole jsem popsala strukturu ukázkových schůzek včelařského kroužku. Při sestavování struktury jsem se inspirovala dvěma zdroji. Zaprvé strukturou zájmových schůzek popsanou v knize *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. A za druhé návrhy jednotlivých fází kurzů týkajících se osobnostní a sociální výchovy, které můžeme nalézt v publikaci *Učit se být*.

⁷Srov. SUCHORADSKÝ, O. Anketa. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kopidlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

Protože je důležité, aby vedoucí kroužků, kteří se rozhodnou zapojit OSV do svých osnov, měli o těchto schopnostech a dovednostech alespoň základní znalosti, pokusila jsem se do „návrhu“ metodického materiálu pro vedoucí včelařského kroužku⁸ zapojit také charakteristiku jednotlivých schopností a dovedností OSV, které se také staly tématy jednotlivých ukázkových schůzek.⁹

Ve své práci se budu zabývat definováním a sestavováním ukázkových schůzek kroužku (jednotlivé přílohy):

- Smyslové vnímání a dovednosti zapamatování.
- Cítění rytmu, cítění věcí, prostoru, prostředí a vztahu k nim.
- Dovednosti řešení problémů
- Komunikační dovednosti

Je však vůbec možné skloubit v průběhu včelařského roku a jednotlivých schůzek členů aktivity zaměřené na získávání vědomostí, znalostí a později i praktické úkoly s aktivitami zaměřenými na rozvíjení schopností a dovedností OSV?

V budoucnu bych také chtěla navázat na tuto bakalářskou práci a zabývat se i praktickou aplikací sestavených plánů činností, konkrétně ve formě projektu ve včelařském kroužku.

Děti pak samy jistě při vlastní práci se včelstvem zjistí, jak potřebné tyto kompetence jsou a jak jim mohou usnadnit práci nejen v tomto konkrétním včelařském kroužku, při práci s vlastním včelstvem, ale také v jejich budoucím životě, adaptováním se na stále nové životní podmínky, při řešení každodenních situací a problémů, ale také ke správnému začlenění do společnosti. Úkolem rodičů, učitelů, vychovatelů a vedoucích kroužků je dostatečně rozvinout celou dětskou osobnost, tzn. všechny její složky, aby mohly děti řádně fungovat v praktickém životě.

⁸ Viz Příloha II. A – II. E

⁹ Viz Příloha III. A – III. E

1. ZÁKLADNÍ OBJASNĚNÍ POJMŮ

1.1 Včelařství

Včelařství je jedna z nejstarších a nejužitečnějších lidských činností, zabývající se přírodou. Lidé se brzy naučili využívat tyto lesní tvory pro svůj vlastní užitek, ale zpočátku si všímali pouze svého vlastního užitku a ne obdivuhodného společenství, ze kterého čerpají.

Až později, kdy lidé přírodu přestali považovat pouze za zdroj obohacení, ale začali ji vnímat jako živý organismus, jež je obklopuje, a který je potřeba chránit, pozorovali své okolí a tedy i život včel s mnohem větším zaujetím. Pokud člověk například pomůže včelstvu přežít krutou zimu tím, že se bude starat o jejich přístřeší, tedy o úly, zjistí, že včely jsou pak silnější a vyprodukují více medu.

Včelař od včel odebírá pouze určité množství medu a jiných produktů, které jim ale v případě potřeby nahrazuje jinou potravou. I když od dob, kdy se lidé poprvé o včely začali starat, uběhlo již mnoho staletí, život včel není plně závislý na pomoci člověka. Například potravu, jednu z nejdůležitějších podmínek přežití, si dokážou zajistit samy, v podobě pylu a nektaru, ze kterého si umějí vytvořit chutný med. Včelám je zajišťován „domov“ v podobě úlu i ochrana před parazity a nemocemi.¹⁰

Člověk má přeci jen z tohoto vztahu užitek daleko větší. Jednak v podobě získaných včelích produktů, ale i nepřímý užitek. Včely totiž patří mezi hlavní opylovače rostlin, a díky tomu může člověk stále čerpat stejné nebo i větší množství rostlinných přírodních produktů.¹¹ Nejenže bychom tedy bez včel neměli chutný, sladký doplněk našeho jídelníčku, ale náš jídelníček by se bez druhotného významu včel stal daleko chudším.

Je důležité si uvědomit, že včely se nikdy, i když se člověk věnuje včelaření mnoho stovek let, nestaly v pravém slova smyslu domácími zvířaty. Fungování včelstva chovaného včelařem v úlu v jednotlivých ročních obdobích totiž zůstalo zachováno tak,

¹⁰Srov. REJNÍČ, J.; HARAGSIM, O.; REKOŠ, J. *Včelařství*. Praha: Institut výchovy a vzdělávání, MZVŽ ČSR 1987. str. 5. ISBN NEUVEDENO

¹¹Srov. *Vše o včelařství – VČELÍ STRÁŽ* [online]. Praha: VČELÍ STRÁŽ při ČSV o.s. , © 2008[cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.vcelistraz.cz>.

jak je známe z historie a zásah člověka stěží může něco změnit.¹² Lidé „pouze hlídají“, aby včely při jejich práci nic nerušilo, a snaží se jim práci zefektivnit a zjednodušit.

Každý chovatel se neustále sebevzdělává studiem příslušné odborné literatury, zúčastňuje se odborných přednášek a seminářů, aby ve své práci neustrnul. Je velice důležité, aby ani zkušení, profesionální včelaři nezanevřeli na další vzdělávání a sledovali nejnovější trendy v oblasti včelařství. Protože, jak se píše v knize Víkendový včelař: „*Nikdy nevíme dost o svých včelách a jejich životě. Ale čím více toho víme, tím lépe se můžeme naučit s nimi zacházet.*“¹³

Dnes je již daleko snazší získat informace týkající se tohoto oboru. Dříve byly tyto znalosti zpřístupněny pouze těm, kteří byli členy určitých skupin lidí, zabývajících se chovem včel.¹⁴ Každá skupina nebo jednotlivý včelař měli tedy zřejmě k dispozici pouze svoje poznatky a vědomosti, které se pak předávaly z generace na generaci.

Dnes mají lidé daleko více možností jak se sebevzdělávat. Existuje mnoho odborné literatury, jsou pořádány odborné semináře a přednášky (např. každoroční přednášky pro veřejnost v Litoměřicích v rámci výstavy Zahrada Čech), nebo mohou čerpat z nepřeberných informačních zdrojů internetu. Proto má každý zájemce o včelaření daleko jednodušší začátky než kdysi. Nejlepší a nejosvědčenější způsob, který je doporučován mnoha včelaři, je získávat teoretické i praktické vědomosti přímo od místního včelaře. Sledovat ho při práci se včelstvem a konzultovat s ním vlastní kroky atd.

Včely jsou pro včelaře potažmo pro každého člověka užitečné především díky svým produktům. Přestože o nich bylo již mnohé objeveno, sepsáno a v praxi ověřeno, zůstává stále velký prostor pro další zkoumání jejich účinků a způsobů využití.

I když má člověk načtené desítky knih, navštěvuje přednášky a stále se sebevzdělává, nemůže nikdy přesně vědět s dostatečnou jistotou, jak se jeho včelstvo bude příští rok chovat. Může se například stát, že bude muset použít jiné metody a postupy v situacích, které doposud řešil daleko jednoduššími kroky. Proto je důležité,

¹²Srov. TITĚRA, D. *Včelí produkty mýtů zbavené*. Praha: Vydavatelství Brázda, 2006. str. 3. ISBN 80-209-0347-X.

¹³WEISS, K. *Víkendový včelař: Škola včelaření s nástavnými úly*. Vimperk: Vydavatelství Víkend, 2005. str. 4. ISBN 80-7222-368-2.

¹⁴Srov. DIEMEROVÁ, I. *včelaření jako hobby*. Praha: Granit, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 1997. str. 36. ISBN 80-85805-51-0.

aby měl každý včelař mimo jiné dostatečně rozvinutou schopnost improvizace a byl dobrý pozorovatel.¹⁵

Kroužek včelařské mládeže je vhodným prostředím, kde při správném výběru vzdělávacích a výchovných metod, vhodně zvolených aktivit, správného přístupu, dobrých a pevných vztazích může docházet k rozvoji a prohlubování mnoha dovedností a stránek osobnosti, které však nejsou užitečné výhradně při včelaření. Pokud se děti naučí již v tomto věku vhodně dovednosti rozvíjet a užívat, stanou se pevným základem pro jejich budoucí život a pomocníkem při řešení mnoha životních situací.

Protože se pohybuji ve včelařském prostředí již delší dobu, účastnila jsem se několika přednášek a měla jsem tak možnost dozvědět se mnoho informací ze života včel. Začala jsem uvažovat nad tím, jakým způsobem dětem tyto vědomosti předávat a také, jak toto předávání skloubit s rozvíjením dovedností a schopností a zda je vůbec možné všechny tyto úkoly ve včelařském kroužku zvládnout.

Pokud se blíže podíváme na některé činnosti, které včely ve včelstvech ovládají (komunikace pomocí tzv. tanečků, dovednost zapamatování - opakovaně najít snůškovou oblast apod.), můžeme vidět, že i takto malý živočich potřebuje ke svému životu jakési dovednostní základy pro to, aby si pomocí nich zefektivnil pracovní výkon, zjednodušil si život, a tak byl schopný přežít.

Některé tyto dovednostní základy mají společné jak včely, tak lidé. Proto si myslím, že je včelařský kroužek a samotné včelařství vhodnou volnočasovou aktivitou, kdy na příkladech ze života zvířat můžeme ukázat fungování jednotlivých přírodních, sociálních i společenských zákonitostí a na jejich příkladech se snažit vhodně zvolenou aktivitou cíleně rozvíjet a prohlubovat zvolené dovednosti i u dětí a mládeže.

¹⁵Srov. DIEMEROVÁ, I. *včelaření jako hobby*. Praha: Granit, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 1997. str. 37. ISBN 80-85805-51-0.

1.2 Zájmová činnost

Na dítě působí mnoho faktorů, podnětů a osob, které v každém období jeho života pomáhají dále formovat, rozvíjet a zdokonalovat všechny stránky jeho osobnosti. Na začátku životní dráhy to jsou především rodiče, kteří mají hlavní výchovný vliv na dítě, vybírají podněty vhodné přesně pro něj, věnují mu tolik potřebnou pozornost, snaží se ho chránit od nepříjemných zkušeností.

Každá rodina se řídí podle určitého souboru přístupů ke skutečnosti (názory, postoje, hodnoty, zájmy...). Je potom na dětech, jestli s těmito sklony k jednání budou v budoucích vývojových obdobích stále souhlasit, jestli je přijmou nebo jestli se rozhodnou vytvořit si postupně své vlastní.¹⁶

Zorientovat se v širokém spektru názorů a následně zaujmout svůj postoj je poměrně těžký úkol, neboť jak děti rostou, plní nové a nové sociální role a setkávají se s jinými prostředími, jsou vychovávány novými autoritami (vychovatelé, učitelé, vedoucí...) a zažívají neznámé interakce s druhými dětmi. Díky těmto zkušenostem se seznamují s hodnotami, postoji, zájmy, zvyky, názory, které se mohou často velice lišit od těch, které znají ze své původní rodiny.

*„Je sice pravda, že tomu, čemu se učíme v raném věku, často úplně nerozumíme; porozumění se však dostaví později a přinese radost a někdy dokonce i útěchu v čase potřeby.“*¹⁷ Tuto myšlenku lze vysvětlit tak, že děti mnohdy až později mohou plně pochopit to, čemu byly učeny ve svém rodinném prostředí díky konfrontaci s názory, chováním a postoji ostatních. Tím pak také utvrzují nebo mění své návyky a chování v různých situacích.

S věkem získáváme stále více zkušeností, díky kterým se naše postoje neustále zdokonalují a odstraňují se tak chybné a zažité názory, které jsme si jako děti vytvářeli.¹⁸

Je však důležité, aby ostatní autority (učitelky, vychovatelé, vedoucí...) neměly zcela odlišné názory na výchovu, morálku a postoje nežli mají rodiče jednotlivých dětí.¹⁹

¹⁶Srov. DINKMEYER, D.; MCKAY, G. D. *Step: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha: Portál, 1996. str. 31-32. ISBN 80-85282-92-5, str. 31- 32.

¹⁷BRIERLEY, J. *7 prvních let rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. str. 33. ISBN 80-7178-484-2.

¹⁸Srov. DINKMEYER, D.; MCKAY, G. D. *Step: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha: Portál, 1996. str. 31-32. ISBN 80-85282-92-5.

„Dítě také poznává, že výchovné postupy a nařízení různých rodičů jsou jiné než jeho vlastních rodičů. Pomáhá to dítěti v jeho orientaci ve světě.“²⁰ Právě situace, kdy dítě konfrontuje to, co mu bylo vštěpováno od útlého dětství, s poznáním jiných rodinných přístupů a stereotypů, klade na rozhodování dítěte velké nároky. Dítě řeší, jak se k tomuto novému poznání postaví, jak bude reagovat a jak budou ovlivněny vlastní způsoby jednání a smýšlení. Kolem sebe vidí mnoho různých přístupů ke světu a je na něm, co si z těchto nových zkušeností převezme. Musí se také naučit, že i když názory jiných dětí jsou odlišné od jeho, je třeba je respektovat a neprosazovat pouze své názory a postoje. Seznamuje se s komunikací, diskuzí a argumentací.

Dítě se učí nápodobou, proto od svých rodičů a ostatních lidí kolem sebe přebírá vědomě i nevědomě jejich postoje, zvyky, hodnoty aj. Bohužel rodiče také mohou někdy v jejich hrách vyzoborovat věci, které se jim možná nebudou líbit, tedy nedostatky v jejich výchovném působení.²¹ To samé platí i pro učitele a vychovatele, kteří pak na tyto zkušenosti navazují.

Nejdůležitější je pro dítě to, že mu samotná zkušenost (tedy např. určité schopnosti, dovednosti, seznámení s postoji a hodnotami aj.) byla zprostředkována v určitém vhodném věku, že se s ní vůbec seznámil, ne v jaké míře, jakým způsobem. Jde tedy o to, aby dítě netrpělo nedostatkem důležitých zkušeností.²²

Rodiče, vychovatelé, učitelé musejí tedy dávat pozor na to, aby dětem poskytovali dostatek zkušeností týkajících se všech oblastí osobnosti. Největší zodpovědnost mají rodiče, na kterých závisí seznámení s téměř všemi klíčovými kompetencemi, potřebnými k plnému rozvoji dětí, neboť jsou průvodci významnými obdobími pro dítě (novorozenec, kojeneček, batole, předškolní věk). V nadcházejících životních etapách jsou sice také přítomni a účastní se rozvíjení, ale doplňují je i jiné osoby (vychovatel, učitel...).

¹⁹Srov. MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005. str. 169. ISBN 80-247-0870-1.

²⁰ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: nakladatelství Mladá fronta, 2004. str. 18. ISBN 80-204-1187-9.

²¹Srov. MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

²²Srov. BRIERLEY, J. *7 prvních let rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-484-2.

To však neznamená, že by ostatní období byla méně důležitá a vliv jiných autorit než rodičů by byl méněcenný. Osobnost dítěte může být rozvíjena a měněna například i v období puberty nebo dospělosti.²³ Zde si myslím, že se jedná hlavně o změnu způsobu myšlení, jednání, hodnoty, postoje, temperamentu, spíše než výrazné změny v jednotlivých schopnostech a dovednostech.

Na osobnost dítěte působí tedy rodinné prostředí, škola, ale také volný čas a způsob jeho naplňování. Aby docházelo ke správnému rozvíjení osobnosti dítěte a působení na ni, je důležité jedna podmínka a tou je výchovný dohled na trávení volného času (rodiče, vychovatelé, vedoucí zájmových kroužků atd.).

„Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení.“²⁴

Prvními citlivými organizátory volného času dětí jsou, jak je zmíněno výše, jejich rodiče, kteří svým dětem nabízejí a poskytují vhodné způsoby trávení volného času. Může se jednat o hry, nejrůznější pracovní činnosti, sportovní aktivity, vzdělávací a zároveň zábavné činnosti nebo jen umožnit dětem prostor pro spontánní hry a zábavu. Přístup a vztah dítěte k volnému času je tak formován již od útlého dětství v rodinném prostředí, kdy mají rodiče nezastupitelnou roli.

Ne ve všech rodinách však přikládají volnému času dítěte takový význam a nevěnují mu tolik potřebnou pozornost (nedostatek času, nezájem atd.), někdy rodiče sami neumějí svůj volný čas vhodně využívat a dítě pak tento návyk od nich přebírá. V tomto případě je vhodné, aby dítě bylo k smysluplnému využití volného času vedeno někým jiným, například navštěvovalo zájmový kroužek, aby se naučilo smysluplně trávit volný čas a aby se předcházelo negativním sociálním vlivům a jejich následkům (kouření, násilí atd.). Jednou z funkcí zájmového kroužku je tedy funkce preventivní²⁵.

²³Srov. BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: nakladatelství Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

²⁴PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

²⁵Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. str. 15-16. ISBN 80-7178-711-6.

„Zájmová činnost jsou aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Podílí se na formování názorů, postojů a přesvědčení jedince. Zájmová činnost má na rozdíl od zábavy a odpočinku vždy aktivní charakter. Vždy obsahuje volní složku a významně ovlivňuje osobnost vychovávaného.“²⁶

Nejedná se tak o pasivní trávení volného času (sledování televize, hraní počítačových her atd.), ale dítě samo svou činností např. v kroužku přispívá ke svému rozvoji. Každý kroužek je zaměřený jiným směrem, prohlubuje jiný zájem a tak mají děti nepřeborné možnosti, jak mohou svůj volný čas smysluplně trávit a získávat také dobré základy pro své budoucí zájmy, koníčky a schopnost odpočinout si od pracovního vytížení.

Od 70. - 80. let dochází k výraznému nárůstu počtu a pestrosti zájmové činnosti.²⁷

Dnes již máme možnost přihlásit děti na velké množství různých kroužků a oddílů, které obsahově nabízejí jak známé činnosti (přírodovědné, sportovní), tak kroužky, které se zaměřují na novinky v oblasti dětské zábavy (např. různé sběratelské a herní kartičky...).

K volnému času patří nepochybně také hra, která má v této oblasti nezastupitelnou funkci. Z vhodně zvolených her děti mohou získávat zkušenosti, rozvíjet svou osobnost a také se dostávat do nepřeborného množství nových situací a různorodých interakcí s jinými osobami, což napomáhá socializaci a rozvíjí sociální dovednosti.²⁸

Podle knihy *Pedagogika volného času* se včelařství zařazuje do zájmové činnosti přírodovědné. Kroužky v této oblasti by měly být rozděleny také podle věku dětí a jejich specifických zájmů. U dětí předškolního a mladšího školního věku jde o pozorování a starost o přírodu všeobecně, nejsou zaměřeny pouze na jednu oblast. Na kroužcích by se tyto děti měly naučit základní poznatky o přírodě, způsobech její ochrany, praktické činnosti by se měly týkat hlavně práce s přírodními materiály a

²⁶NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Edice pedagogické literatury Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

²⁷Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Edice pedagogické literatury Paido, 2002. str. 15. ISBN 80-7315-012-3.

²⁸Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. str. 89. ISBN 80-7178-711-6.

pozorování přírody kolem sebe. Čím jsou děti starší, tím se jejich zájmy v této oblasti zaměřují pouze na jednu oblast přírody. Proto děti postupně seznamujeme s péčí o zvěř a přidáváme další užitečné poznatky z jejího života. Nakonec se jejich zájem prohloubí natolik, že si samy vyberou oblast, která je nejvíce zajímavá (včelařství, lesnictví atd.).²⁹

Práce se včelami je zaměřena všestranně, nezabývá se tedy rozvíjením pouze jedné stránky osobnosti (např. pouze tvořivosti). „*Na mládež má včelaření velmi příznivý vliv v tom směru, že práce se včelami není jen jednostranná činnost.*“³⁰

Právě díky velké rozmanitosti kroužků je v dnešní době daleko těžší vybrat pro své děti správnou a hlavně vhodnou zájmovou činnost. Předtím, než dítě přihlásí do kroužku, by si měli rodiče uvědomit některé důležité aspekty (vhodný věk dítěte, zatíženost dítěte, jeho předešlé zájmy atd.).

Pro dítě předškolního věku je důležité a obohacující, aby došlo k začlenění do dětského kolektivu, aby mělo možnost stýkat se s dětmi svého věku. K zapojení může v tomto věku dojít například v mateřské školce, zájmovém kroužku nebo mateřském centru. Důležité však je, aby dítě bylo dostatečně vyspělé, aby takovýto vstup do cizího prostředí zvládlo. Mělo by být například schopno přijímat druhé (autority i ostatní děti) a přiměřeným způsobem s nimi umět jednat a zvládat základy sociálních dovedností.³¹

Myslím si ale, že kroužek včelařství díky rozmanitosti činností, které mohou být provedeny, je náročná zájmová činnost, a proto není vhodná. Pro dítě předškolního věku je již samotné docházení do školky natolik náročné, že bychom ho neměli zbytečně zatěžovat dalšími novými prostředími, novými dětmi, autoritami a chtít po něm, aby se soustředilo na další úkoly, které po něm vedoucí včelařských kroužků požadují.

Předškolní věk je jedním z nejvlivnějších období v životě člověka, proto je důležité, aby dítě v tomto věku bylo co nejméně vystaveno negativním zkušenostem a podnětům.³² Dítě by nemělo být zbytečně zatěžováno tím, že po něm budeme chtít, aby se soustředilo jak na docházení do školky, tak do náročného zájmového kroužku. Pokud nároky na dítě budou neúměrně vysoké, neodhadneme správně odolnost jeho osobnosti,

²⁹Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. str. 95. ISBN 80-7178-711-6.

³⁰HANOUSEK, L. *Začínáme včelařit*. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1991. str. 47. ISBN 80-209-0194-9.

³¹Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: nakladatelství Mladá fronta, 2004. str. 12. ISBN 80-204-1187-9.

³²Srov. BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: nakladatelství Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

může celá situace dítě ovlivnit velice negativně a zcela opačně, než jsme původně zamýšleli. Místo radosti a uspokojení se u dítěte projeví frustrace, nezáměrem a nechutí zájmový kroužek navštěvovat.

Pro dítě může být sice docházení do školy náročné, ale v tomto období dítě dychtí po nových informacích, rád si čte dětské encyklopedie. I přes náročnost mu tak přísun informací ve škole často nestačí a žádá informace z nového zdroje.³³

„Pokud jde o čas, děti by neměly být honěny z jedné činnosti do jiné; stávají se pak ukvapenými a roztěkanými.“³⁴ To se může týkat například dětí, které mají v jeden pracovní den hned několik různých kroužků, které začínají po sobě. Přetížené jsou ale také děti, které rodiče přihlásí do kroužků tak, že nemají ani jeden den volno. Podobně při využívání volného času doma je potřeba, aby dítě samo mohlo dokončit hru, mělo dostatek prostoru k vyzkoušení si různých aktivit. I u úplně malých dětí je potřeba plánovat věci tak, aby dítě nebylo vytrhováno ze hry, nemuselo ji předčasně ukončit, mělo dostatek klidu pro uklizení hraček a podobně. Jedině tak se dítě postupně učí pracovní kázni, soustředění a systematickosti.

Zájmová činnost může být buď pravidelná (sem patří kroužky, kde se děti setkávají např. jednou nebo i vícekrát týdně) a příležitostná (tady se jedná o různé soutěže pořádané kroužky, městem, obcí atd.). Pokud tedy dítě projevilo již dříve zájem o určitou aktivitu, jako příklad dejme třeba fotbal, pak by rodiče jistě mohli uvažovat o fotbalové přípravce. Myslím si ale, že by nebylo od věci u takto malých dětí začít zájem prohlubovat zlehka, například navštěvovat s ním různé příležitostné zájmové akce (soutěže pořádané místním fotbalovým klubem, přihlížení tréninku malých fotbalistů, seznámení s trenérem atd.)

Rodiče by si také měli dávat pozor na svá očekávání a přehnané nároky na dítě. Mohou si například vysnit malého fotbalistu, sportovně nadané dítě, které již od mala bude mít kladný vztah k pohybu a sportu. Bohužel se však jejich očekávání nemusí splnit. Důležité však je, aby rodič nepodlehł tomuto „zklamání“ a nezměnil se jeho

³³Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem- Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2004. Str. 157. ISBN 80-7367-124-7.

³⁴BRIERLEY, J. *7 prvních let rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. str. 75. ISBN 80-7178-484-2.

vztah k dítěti.³⁵ Jak uvádí Václav Mertin ve své knize *Výchovné maličkosti: K plnému a všestrannému rozvoji dítěte je užitečné, aby rodiče porozuměli dítěti i sobě samému.*³⁶

Rodiče by si u svého dítěte měli všímat, zda je manuálně zručné či spíše přemýšlivé, zda má umělecké vlohy, jaké hry a hračky preferuje, jaké schopnosti a dovednosti u něho převažují.

V dnešní hektické době jsme často svědky situace, kdy rodiče na takovéto „pozorování“ nemají čas, a proto se rozhodnou, že dítě dají na více kroužků najednou. Velice často toto rozhodnutí učiní ve velmi útlém věku dítěte, neřídko ve věku předškolním. Podle mého názoru jsou tito rodiče přesvědčeni, že svému dítěti umožňují jejich pozdější svobodnou volbu. Ale je tomu skutečně tak?

V tomto případě je vždy důležitá vzájemná domluva mezi dítětem a rodičem. Nemělo by tedy dojít k tomu, aby dítě bylo nuceno docházet do kroužků.³⁷

Důležité je, aby rodiče pozorovali své dítě při různorodých činnostech a všímali si, která z nich je uspokojuje, ze které má radost a kterou preferuje. Je žádoucí, aby postupně předkládali návrhy na nové aktivity, pro které by mohlo mít určité předpoklady, a podle toho pak spolu s dítětem vybírali případnou budoucí zájmovou činnost. Vše by se ale mělo odehrávat v klidném a podnětném prostředí. Jakmile dítě začne docházet do kroužku, je pak na vychovateli, jak bude dál rozvíjet jeho schopnosti a dovednosti.

*„Pro pedagoga, který pracuje s dětmi a mládeží mimo vyučování, je zásadní, aby dokázal vytvořit bezpečné prostředí, příjemnou a tvořivou atmosféru. Měl by dbát o uspokojování individuálních potřeb a zájmů svěřenců. Základním předpokladem jeho práce je zajímat se o děti, umět je pochopit, vhodně motivovat a podporovat zájem o činnost.“*³⁸

Z uvedeného vyplývá, že vychovatelé by si jako hlavní cíl měli vytyčit vytvoření podnětného prostředí ve svém kroužku, aby docházelo k co největšímu rozvoji jednotlivých vlastností osobnosti dítěte. Vedoucí kroužku se musí připravovat na každou schůzku, promýšlet hry a činnosti, které budou napomáhat k naplnění cílů.

³⁵Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta, 2004. str. 66. ISBN 80-204-1187-9.

³⁶MERTIN, V. *Výchovné maličkosti- Průvodce výchovou dítěte do 12 let*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-857-9.

³⁷Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: nakladatelství Mladá fronta, 2004. str. 12. ISBN 80-204-1187-9.

³⁸NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Edice pedagogické literatury Paido, 2002. str. 21. ISBN 80-7315-012-3.

Činnosti musí být vybrány tak, aby byly vhodné pro věkovou skupinu dětí navštěvující daný kroužek.

Jedním z úkolů vychovatele na začátku roku je zjistit, jak na tom děti, přihlašující se do jeho kroužku jsou. Všímají si hlavně předpokladů, které mají k různým dovednostem, schopnostem nebo činnostem a také se snaží poznat prostředí, ze kterého děti pocházejí (rodina).³⁹

Tyto informace může zjistit buď tak, že si pozve rodiče na krátký rozhovor nebo tak učiní formou pozorování dětí na prvních schůzkách kroužku a až potom bude v případě potřeby měnit svůj tematický plán. Vhodné je také pořádat různé příležitostní akce kroužku (náborové přednášky na školách, soutěže, ukázky práce kroužku, ukázkové schůzky atd.), kde se vedoucí může potkat jak s případnými budoucími členy kroužku, tak s jejich rodiči.

Mnoho vedoucích včelařských kroužků pořádá na začátku školního roku akce určené pro veřejnost, kde prezentují práci kroužku, používají velké množství ukávek praktických činností v úle, přednášejí jak pro děti, tak jejich rodiče atd. Nejčastější metodou k zaujetí a následnému získání nových členů však stále zůstávají náborové děti na školách.⁴⁰ V obou případech je jen na představitosti a tvořivosti vedoucích jak návštěvníky zaujmout.

Po zjištění, s jakou věkovou kategorií bude moct počítat, musí se získanými informacemi dále pracovat. V této fázi přípravy je tedy vhodné, ne-li nutné, aby vychovatel v oblasti zájmové činnosti měl znalosti z vývojové psychologie.

Protože již vychovatel ví, jaké jednotlivé děti se na jeho kroužek hlásí, může buď souhlasit s přijetím dítěte, nebo doporučit přihlásit dítě v pozdějším věku.

Protože kroužek včelařství je specializovaná zájmová činnost, nastupující děti většinou nemají předchozí zkušenosti a vědomosti o včelách, pokud tedy nevčelaří někdo z jejich rodiny nebo nechodí navštěvovat místního včelaře. Vedoucí kroužku tak mnohdy začínají od úplných základů, učí děti základní teorii, snaží se stmelit kolektiv...

³⁹Srov. Tamtéž

⁴⁰Viz Příloha I. Obrázek 3

Zájmová činnost by stále měla zůstat hlavně zábavnou a výchovnou formou trávení volného času, neměla by se stát další školou, kde se činnosti soustředí hlavně na osvojování si poznatků. Proto si myslím, že pokud ve včelařském kroužku převažují děti do 15 let, měla by hlavní vlna aktivit být zaměřena na zábavu a rozvoj dětské osobnosti, nejen na včelařské znalosti a dovednosti.

I děti mladší 15 let se sice mohou účastnit soutěže Zlatá včela, nepostupují však v soutěži do vyšších kol, jde hlavně o zjištění na jaké úrovni jejich znalosti a včelařské dovednosti jsou, o seznámení se s ostatními včelařskými kroužky, stmelení kolektivu ve vlastním kroužku a o možnost rozvíjet soutěživost. Znalosti a včelařské dovednosti nelze samozřejmě opomíjet a neměly by být odsunuty do pozadí. Myslím si, že provedoucího je tato část sestavování osnov kroužku jednou z nejtěžších, zvládnout vyvážit poměr teorie a praxe týkající se včelařstvím a množství aktivit a činností zábavného a výchovného zaměření.

Zájmová činnost je skutečně nedílnou součástí života dítěte. Z hlediska správného vývoje člověka by se každá společnost měla snažit, aby bylo všem dětem umožněno plnohodnotně trávit volný čas v takových kroužcích a zájmových organizacích, které budou v co největší míře rozvíjet jejich schopnosti, dovednosti a v neposlední řadě charakterové vlastnosti.

1.3 Osobnostní a sociální výchova

„Jak budou žít naše děti, až vyrostou? Čím je musíme vybavit na dobrodružnou cestu do nejisté budoucnosti, aby byly šťastné, úspěšné a spokojené? Naše děti budou potřebovat mít základy, jakými jsou vzdělání, síla, sebevědomí, ale i pokrokový životní postoj. A také klíčové schopnosti, které jim budou otevírat dveře při jejich cestě životem.“⁴¹

Tato úvodní slova citované knihy jsou důležitá svým obsahem nejen pro rodiče, jakožto první zprostředkovatele těchto základů, ale také pro učitele a vychovatele, tedy osoby, které později napomáhají k rozvíjení a prohlubování jednotlivých složek dětské osobnosti.

Nejistotu budoucnosti zmiňované v úvodním odstavci vidím v tom, že konzumní způsob života, neustálý tlak, ovlivňování ze strany společnosti (požadovaná prestiž, nové technologie, nové materiální vymoženosti atd.) a pracovní vytížení (nároky, zvyšování odbornosti atd.) vytvářejí v životě člověka stále nové, mnohdy stresující každodenní situace, které mají a budou mít velký vliv na člověka, jenž se s těmito faktory bude muset umět vyrovnat. Jakým způsobem a jak dobře, záleží pak na tom, jaké základy mu byly během života předány.

Pomocníkem nám přitom budou právě klíčové kompetence⁴². Je důležité, aby tyto schopnosti, dovednosti, postoje aj. byly rozvíjeny zavčas, tedy už v dětství, nejlépe v raném věku. V tomto období je nejen více příležitostí, času, ale také nás v tomto věku doprovází po naší cestě mnoho lidí, kteří se stávají průvodci a našimi společníky při cestě za zdokonalením.

„Tušíme, že naše děti vyrůstají do světa, ve kterém budou kategorie, pro náš život ještě základní - povolání, vědomosti, úspěch, učení, stáří, manželství a rodina - vypadat naprosto jinak než doposud.“⁴³

⁴¹MURPHYOVÁ-WITTOVÁ, M.; STAMEROVÁ-BRANDTOVÁ, P. *Připravte své dítě do života*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2082-1.

⁴²„Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti.“

Citováno z: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program* [online]. Praha: MŠMT, © 2006-2012 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

⁴³MURPHYOVÁ-WITTOVÁ, M.; STAMEROVÁ-BRANDTOVÁ, P. *Připravte své dítě do života*. Praha: Grada Publishing, 2007. str. 8. ISBN 978-80-247-2082-1.

Nemůžeme dopředu vědět, jak budou v budoucnu tyto kategorie vypadat, jak vysoko bude jejich místo v hodnotovém žebříčku a jaký vliv budou mít pro život nás a našich dětí, proto je důležité děti připravit tak, aby byly schopné řešit každodenní problémy, vypořádat se se stresem z neustálých změn, být úspěšné v zaměstnání, ale také aby byly schopné se umět odreagovat, odpočívat, aby vhodně využívaly svůj volný čas.

Zvláště v dnešní době je důležité, aby byl člověk schopný zařadit se co možná nejsnadněji do pracovního prostředí v jakémkoli životním období.

Toho by měl být schopný hlavně díky vědomostem a znalostem, získaných v průběhu celého svého života, ale také díky sociálním a osobnostním dovednostem a schopnostem. Nejen ve svém profesním, ale také osobním životě se jistě člověk setká se situacemi, každodenními i neobvyklými, které budou vyžadovat správné, vhodné a „dospělé“ řešení a právě tyto kompetence mu řešení usnadní.⁴⁴

Pokud ale chceme, aby se v tomto neustále se měnícím světě budoucnosti uměly orientovat a přizpůsobovat, musíme jim zajistit jednu věc a tou jsou základy, které jsou společné pro většinu těchto „základních kategorií“. A právě těmito stavebními kameny (klíčovými kompetencemi) se zabývá osobnostní a sociální výchova (OSV).

S tématy OSV byly děti seznámeny již před nástupem do škol, v tomto případě se o jejich rozvíjení starali především rodiče a později například i učitelky v mateřské škole. Díky tomuto prvotnímu působení dochází v pozdějších letech ke zdokonalování a prohlubování těchto schopností a dovedností, protože jak se píše v knize klíčové kompetence a jejich rozvíjení (BELZ, SIEGRIST, 2001): „*Učení se daří nejlépe tehdy, když může navázat na existující znalosti a schopnosti.*“⁴⁵

Ucelený souhrn těchto dovedností, schopností a dalších kompetencí se však objevil teprve při nástupu do školního prostředí. Zde došlo k sestavení školního vzdělávacího plánu tak: „(...), *aby se obsah vzdělání přiblížil praxi „každodenního života.*“⁴⁶

⁴⁴Srov. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice- Bílá kniha, 2001 [online]. Praha: MŠMT, © 2006-2012 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

⁴⁵BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-479-6.

⁴⁶VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 7. ISBN 80-239-4908-X.

OSV se tak stalo součástí RVP ZV⁴⁷ (rámcového vzdělávacího programu pro základní školy. Jedním z důvodů zařazení OSV do RVP je tedy snaha dát dětem takové ucelené základy, komplexně rozvíjet jejich osobnost, aby byly dostatečně vybaveny do budoucího života, uměly řešit každodenní situace, zvládaly si najít a udržet práci, kvalifikačně růst a zároveň si udržet kvalitní vztahy (partner, přátelé, pracovní vztahy atd.). OSV jsou v rámcově vzdělávacím programu vedena jako tzv. průřezová témata.

Je jisté, že získané vědomosti a informace jsou důležité, ale k čemu by nám většina z nich byla, pokud bychom nevěděli, kdy je vhodné jich využít, jak je využívat apod. To je také jedním z důvodů, proč byla průřezová témata OSV zařazena do programu školy. Žákovi má pomoci k praktickému využití vědomostí a získaných dovedností. Na základě přijmutí a osvojení si kompetencí žák dospěje k naučení se určitému konání v nejrůznějších životních situacích. Procesem učení je žák doprovázen učitelem nebo jinou dospělou osobou, která mu při cestě za rozvíjením pomáhá, usměrňuje ho, klade mu otázky k úvaze atd. Konečné rozhodnutí, jak v budoucnosti vést svůj život, však stále zůstává na žákovi.⁴⁸

Učitel, vychovatel či vedoucí kroužku je ale stále ten, který pro děti připravuje vhodné aktivity, praktická cvičení, simuluje některé každodenní situace, které rozvíjejí určitou dovednost, a proto je velmi důležité, aby měl konkrétní znalosti o každém individuálním žákovi, aby znal svou skupinu, věděl, které aktivity může nebo nemůže použít, jaké metody se na tuto skupinu hodí, znát specifika konkrétní situace atd.

„Specifičnost Osobnostní a sociální výchovy a odlišnost od ostatních průřezových témat i vzdělávacích oblastí a oborů spočívá v tom, že se „učivem“ stává sám žák či konkrétní skupina a ve větší či menší míře také běžné situace každodenního života.“⁴⁹

⁴⁷ „Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání předepisuje všem základním školám a víceletým gymnáziím, aby v průběhu školní docházky seznámily své žáky s jedenácti tematickými okruhy osobnostní a sociální výchovy. Žáci si mají prakticky procvičit a rozvinout životní dovednosti, které do těchto tematických okruhů patří.“

SRB, V. a kol. *Jak na osobnostní a sociální výchovu*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978- 80-87145-00-5.

⁴⁸Srov. VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 5. ISBN 80-239-4908-X.

⁴⁹PASTOROVÁ, M. (Celková koncepce a koordinace autorského týmu) *Doporučené očekávané výstupy – osobnostní a sociální výchova v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011. ISBN 978-80-87000-76-2.

To znamená, že učitel, vychovatel, vedoucí kroužku musí být schopen přizpůsobit si jednotlivé oblasti OSV tak, aby byly vhodné pro potřeby konkrétních žáků, konkrétních kroužků, členů kroužků nebo vzniklé situace. Situace a způsoby jejich řešení by měly alespoň částečně simulovat ty situace, které mohou vznikat i v každodenním životě vzdělávaných dětí.

Učitelé a vychovatelé se však v tomto procesu stávají pouze jakýmsi „nahrávači“. Nabídnou dětem možnost rozvíjet své dovednosti, schopnosti konkrétní činností, hrou atd., při té jim pomáhají, vedou je k nějakému výsledku... Je pak ale jen na žákovi, zda dojde ke kýženému výsledku, tedy k rozvoji dané schopnosti nebo dovednosti. Jde tak o to, aby u žáka došlo k sebereflexi.⁵⁰

Žák sám si musí uvědomit, jaký smysl měla daná činnost, jak ji zvládl, co naopak se mu nepodařilo (proč), jak se choval vůči skupině atd.

Důležitou součástí procesu osvojování a rozvíjení kompetencí OSV se tak stává sebereflexe.

„Psychologie zkušenostního učení zjistila, že pokud zkušenost z činnosti nepodrobíme reflexi, učení sice nastat může, ale nemusí. A pokud nastane, nemusí být vždy tak efektivní, jako když reflexe zkušenosti proběhne.“⁵¹

Učitel by měl tedy vědět, jaké metody a postupy jsou vhodné pro rozvoj jednotlivých osobnostních a sociálních kompetencí. Měl by také mít dostatečně rozvinuté komunikační dovednosti. Zařazení oblastí OSV do obsahu a také společné zvládnutí činností s nimi spojených je prospěšné nejen pro jednotlivé žáky, třídní kolektiv, ale také pro učitele.⁵²

Umět tedy dětem činnost vysvětlit, průběžně je motivovat, nasměrovat je ke správnému výsledku, reflektovat průběh činnosti atd., to vše je důležité, aby docházelo ke správnému zvládnutí práce s tématy OSV ve školním prostředí.

⁵⁰Srov. VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 46. ISBN 80-239-4908-X.

⁵¹VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 50. ISBN 80-239-4908-X.

⁵²Srov. SRB, V. a kol. *Jak na osobnostní a sociální výchovu*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978- 80-87145-00-5.

Učitelé a vychovatelé však musejí být připraveni i na případy, kdy je potřeba neplánovaně zasáhnout do vzniklé situace, jejichž výsledkem by mohl být rozvoj nebo upevnění některé oblasti OSV. Jedná se o situace, kdy ve třídě vznikne např. konflikt mezi dvěma žáky o to, kdo má pravdu. V tomto případě by měl být učitel dobrým pozorovatelem a naslouchačem a ze získaných výsledků, vyslechnutí obou stran atd. by měl být schopen žákům ukázat správnou cestu k vyřešení, a tím také pomoci k jejich rozvoji (schopnost řešení problémů, seberegulace, kreativita atd.).⁵³

Je důležité si uvědomit, že OSV má několik metodických principů, které je potřeba vždy dodržet. Jednotlivé oblasti OSV nemohou být rozvíjeny pouze teoretickým výkladem, zapamatováním informací a následným přezkoušením. Je zde důležitá praxe. Je potřeba, aby žáci nejprve pochopili, proč je vlastně potřeba danou schopnost, dovednost rozvíjet, k čemu jim v jejich životě bude. Poté by měli být postaveni přes simulované situace, kde by si měli uvědomit, že je potřeba využít právě zmiňovanou kompetenci. Správné rozvíjení a upevňování si schopností a dovedností OSV je tedy podmíněno praktickým nácvikem při různorodých činnostech.⁵⁴

Jak se píše v publikaci *Jak na OSV: "Témata OSV svým žákům přinášíme:*

- *Způsobem, jakým s nimi běžně komunikujeme a jednáme.*
- *Způsobem, jakým využíváme spontánní neplánované situace k OSV.*
- *Začleněním témat OSV do předmětu, který vyučujeme.*
- *Prací s tématy OSV v samostatných časových blocích.*"⁵⁵

Jak jsou však tyto způsoby používány v praxi školního vyučování? Myslím si, že ne dostatečně. Myslím si, že někteří učitelé dnes nejsou schopni, nechtějí nebo neumějí dostatečně využít možnosti zapojení jednotlivých oblastí do svého předmětu. Zaměřují se pouze na předávání znalostí daného předmětu, mnohdy pouze metodou teoretického výkladu, procvičování a následného přezkoušení získaného učiva. Jsou sice učitelé, kteří již v rámci svého předmětu zapojí aktivně své žáky, prostřednictvím diskusí, projektů, skupinových prací atd., těch ale není mnoho. Bohužel i v tomto případě se mnohdy stává, že tyto metody jsou pouze jen „vsuvkami“, aby byl výklad trochu zpestřen.

⁵³Srov. VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. ISBN 80-239-4908-X.

⁵⁴Srov. SRB, V. a kol. *Jak na osobnostní a sociální výchovu*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978- 80-87145-00-5.

⁵⁵Tamtéž, str. 13

Myslím si tedy, že ve škole se potenciál OSV nedá dostatečně a naplno využívat. Nejen kvůli časovému omezení (1 nebo 2 vyučovací hodiny), ale také kvůli velkému množství látky, kterou učitelé musejí dětem předat. Světlou stránkou se stávají např. projektové dny, různé víkendové kurzy atd., ale přeci jen si myslím, že i toto časové období je na rozvoj schopností a dovedností malé. Problémem se také stává počet dětí, na které výchovně máme působit a rozvíjet jejich osobnost. Ve školní třídě je obvykle kolem 20-30 dětí, proto učitel nemá moc šancí věnovat se o vyučování každému z nich, často se tak věnuje pouze někomu nebo zaměří pozornost na celý třídní kolektiv, a tak se pokouší rozvíjet jejich mezilidské vztahy, spolupráci, porozumění atd.

Proto si myslím, že zájmové kroužky jsou vhodným místem, kde by se mohl potenciál osobnostní a sociální výchovy naplno využít, a tak by docházelo k rozvoji celé osobnosti dětí a mládeže, prostřednictvím různorodých činností a metod.

Problémem některých kroužků, myslím si, že to je případ i mnoha včelařských kroužků dnes, je, že se tyto kroužky stávají jakousi druhou školou. Zaměřují se pouze na předání včelařských znalostí a dovedností a na přiblížení této činnosti dětem a zapomínají tak, stejně jako ve školním prostředí, na jejich rozvoj.

To je jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla pokusit zaměřit svou pozornost na začlenění oblastí osobnostní a sociální výchovy do osnov včelařských kroužků a pokusit se také navrhnout některé ukázkové schůzky kroužku a jednotlivé činnosti, které by byly pro tento kroužek vhodné.

2. CHARAKTERISTIKA VČELAŘSKÉHO KROUŽKU

V České republice je v dnešní době přibližně kolem sta včelařských kroužků, které vznikají jak ve větších městech, tak na vesnicích.

Založení kroužku s sebou nese některá specifika, která by vedoucí neměl opomenout. Jednou z nejdůležitějších stránek založení jsou především organizační a administrativní záležitosti. Každý kroužek by měl mít svého zřizovatele (místní škola, ČSV...), který by měl být spolu se základními informacemi o nově vzniklém včelařském kroužku (jméno odpovědného vedoucího, počet členů, finanční zajištění, základní dokumentace kroužku...) zapsán při registraci u ČSV. Vznik nového včelařského kroužku by měl být také zaevidován u místní organizace včelařů. Jedním z důvodů pro tyto administrativní záležitosti je i následná pomoc při prvních krůčcích kroužku a pak dále během jeho další činnosti. Obě instituce, u nichž je kroužek zaregistrován, mu zajišťují jak materiální (některé včelařské pomůcky, časopisy), tak finanční příspěvky na činnost.⁵⁶

Díky dotazníku pana Suchoradského máme jasnější představu o tom, jak takový včelařský kroužek v České republice funguje, jaké je personální, materiální zajištění a další důležitá charakteristika typická pro zájmové kroužky (počet členů, délka trvání schůzky...).

Jak jsem již v práci zmiňovala, každý zájmový kroužek musí mít odborné a pedagogické vedení, které dětem pomáhá rozvíjet jejich osobnost, pomáhá jim s řešením problémů - tedy výchovně na děti působí.

Pokud se blíže podíváme na včelařské kroužky a jejich personální zajištění, můžeme si povšimnout, že být vedoucím takového kroužku je z větší části hlavně mužská záležitost. Co se týká věku vedoucích, převažují vedoucí důchodového věku (věková kategorie 60-65let), avšak pouze 28 vedoucích (ze 77 respondentů) je v důchodu.⁵⁷

⁵⁶Srov. SUCHORADSKÝ, O. Administrativní zajištění činnosti zájmového kroužku včelařů. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kopidlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

⁵⁷SUCHORADSKÝ, O. Anketa. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kopidlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

Z toho tedy vyplývá, že většina vedoucích má kromě vedení včelařského kroužku také pracovní povinnosti, mnoho má také zajisté rodinu. Tento fakt může být jedním z důvodů, proč tolik vedoucích včelařských kroužků (přibližně 64%)⁵⁸ nemá sepsaný plán činností kompletně na celý rok tak, aby měl předem naplánováno, jaké konkrétní činnosti a znalosti budou obsahem jednotlivých schůzek kroužku. Nesestavují tak roční, mnohdy ani měsíční plán činností. Jednou z nejčastějších odpovědí bylo, že se řídí hlavně potřebami včelstva a konkrétní situací v kroužku.

Je také zajímavé podívat se na zaměstnání, která vedoucí včelařských kroužků vykonávají. Nepřekvapilo mě, že značný počet vedoucích je již v důchodu. Předpokládala bych, že hodně vedoucích se bude rekrutovat z řad učitelů.⁵⁹ Zaujalo mne, že počet těchto vedoucích není až tak velký. Myslím si, že díky tomu, že mnoho vedoucích nemá pedagogické a vychovatelské zkušenosti, musí věnovat další svůj čas sebevzdělávání, aby získali alespoň základní informace z těchto oblastí. I tato skutečnost pravděpodobně ovlivnila menší množství času věnovaného sestavování šablon, ukázkových hodin, plánů činností, pracovních listů a dalších podpůrných materiálů pro činnost kroužku.

Z výsledků stejného dotazníku také vyplývá, že kroužek včelařství je náročná zájmová činnost, kde se vedoucí snaží naučit děti co možná nejvíce teoretických i praktických znalostí a dovedností z oboru včelařství a metoda her a různých aktivit je mnohými vedoucími opomíjena, nezbývá na ni mnoho času, a proto se vedoucí prvotně zaměřují pouze na jeden nebo dva hlavní cíle (zachování a předání včelařské práce, zvýšit u dětí zájem a zodpovědnost k přírodě atd.) a rozvoj osobnosti tak zůstává v pozadí.

Situaci ohledně plánu včelařského kroužku jistě ztěžuje fakt, že kroužek se zabývá živou přírodou a jeho činnost je jí také ovlivněna (náhlá změna v chování včel, nemoci, změna počasí atd.), často se můžou plány kroužku a obsah jeho jednotlivých schůzek měnit. Vzhledem k těmto změnám je pak mnohdy těžké řídit jednotlivá setkání přesně daným tematickým plánem zpracovaným takto daleko dopředu.

⁵⁸Příloha I., Obrázek 4

⁵⁹Srov. SUCHORADSKÝ, O. Anketa. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kopidlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

Myslím si ale, že je důležité mít plán připravený, mít povědomí o všech kompetencích, které by měly děti v příslušném školním roce rozvíjet zároveň s příslušnými vědomostmi a znalostmi. Vedoucí by však měli být schopni pozměňovat plán podle stávajících okolností, pokud možno zachovat jednotlivé cíle schůzky, ale umět měnit metody vedoucí k jejich dosažení.

Z dotazníku mi vyplynulo, že mnoho schůzek kroužku se odehrává pouze na základě improvizace, kdy vedoucí až na místě nebo těsně před schůzkou zjistí podmínky a až potom vymyslí aktivity a činnosti, které se tu danou schůzkou kroužku budou konat. Myslím si ale, že právě tento fakt je dalším ukazatelem toho, že v obsahu mnoha dnešních včelařských kroužků převládají činnosti zaměřené pouze na předávání včelařských znalostí a dovedností a mnohdy se tak zapomíná, že tento kroužek je vlastně zájmová činnost, která by měla mít také zábavnou formu a napomáhat rozvoji dětské osobnosti.

Obsah kroužku se také odvíjí podle toho, kdo se bude činností účastnit. Počet účastníků se během školního roku neustále mění, někdy děti přibývají, bohužel častější je ubývání členů kroužku, buď ještě během školního roku, nebo se děti odhlásí rok následující. Co se týká věku dětí v kroužku, dospěly oba použité dotazníky ke stejnému výsledku. Nejčastější věkové rozmezí se pohybuje ve věku 8-10 let, následované pak dětmi ve věku 9-12 let.⁶⁰ V dotazníku, který jsem rozesílala a zpracovávala sama následující rok, mi vyšly stejné výsledky jako výsledky z dotazníku pana Suchoradského. Situace ohledně návštěvnosti kroužku u dětí určitého věku se tedy v uplynulých letech nezměnila.

Průměrný počet dětí však, podle mého, nedosahuje pozitivních výsledků. Podle dotazníku z roku 2011(2012) se počet docházejících dětí pohybuje nejčastěji kolem čísla 5-7 dětí.⁶¹ Myslím si však, že situace v praxi je ve skutečnosti taková, že se často stává, že vedoucí nakonec pracuje pouze se 3-4 dětmi pravidelně, ostatní docházejí pouze příležitostně.

Můžeme jen spekulovat, proč včelařský kroužek patří mezi kroužky s menším až malým počtem dětí? Jde o malý zájem o tuto činnost, náročnost kroužku nebo fakt, že činnosti v kroužku můžou často sklouzávat pouze k přílišné teorii z oboru včelařství a zapomíná se na zábavu a další aspekty zájmových činností?

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ Tamtéž

Podle pana Oldřicha Suchoradského příčina menšího počtu dětí v kroužku není odrazem menšího zájmu dětí o tuto činnost, ale spočívá mimo jiné v tom, že při praktických činnostech na včelnici je velmi náročné věnovat pozornost odborným zásahům a přitom sledovat a zaměstnat větší počet dětí. Je tu také podmínka bezpečnosti dětí. Podle jeho zkušenosti by měli být na včelnici s dětmi vždy dva dospělí – učitel a včelař – učitel dohlíží na děti a včelař provádí odborné práce. I tak je ale podle něj optimální počet dětí, které mohou sledovat činnost na včelnici s živými včelami maximálně do pěti dětí.

Do kompetencí, které by měli vedoucí včelařských kroužků mít, zajisté patří improvizace, myslím si ale, že by obsah jednotlivých schůzek neměl být postaven pouze na ní. Vedoucí by měli mít připraveno a naplánováno, jaké znalosti chtějí za daný rok předat, jaké včelařské dovednosti jsou potřeba zvládat, ale také výstupní hodnoty jednotlivých schopností, dovedností a dalších životních kompetencí, které by měly děti během roku získat. Pokud toto vše budou mít naplánováno, nemusejí se tak uchýlovat v případě změny podmínek k improvizaci, nestane se, že jsou činnosti špatně zvoleny, děti se nudí, neudrží pozornost nebo v nejhorším případě po několika takovýchto schůzkách ztratí o kroužek zájem a odhlásí se.

Proto si myslím, že příprava v podobě ukázkových schůzek kroužku, které se pokouším ve své práci sestavit, jsou při těchto změnách podmínek vhodné. Vedoucí si jen musí vyrobit zmiňované „šablony“ tak, aby obsáhl všechno, co chce, aby bylo naplní jeho včelařského kroužku. Při změně podmínek si jen musí uvědomit, na co je potřeba se zaměřit, najde si příslušnou šablonu a nemůže se tak stát, že by případná improvizace narušila chod schůzky.

Používání této metody má však tu nevýhodu, že je závislá na tom, aby měl kroužek místnost (klubovnu, školní třídu...), kde by se schůzky kroužku pravidelně pořádaly. Vedoucí nemůže s sebou neustále nosit všechny pomůcky připravené na to, že až na místě si zvolí vhodnou šablonu a k ní potřebné pomůcky.

Z výsledků dotazníku je zřejmé, že všechny kroužky vždy najdou místo ke schůzkám, problémem však je, že místnosti nejsou stálé. Jako nejčastější místo konání schůzek je uvedena školní třída, následovaná schůzkami ve včelíně a klubovně. Je

s podivem, že na tuto otázku neodpovědělo celkem 13 vedoucích včelařských kroužků, můžeme však jen spekulovat, proč.⁶²

Pokud se tedy kroužek včelařství schází v místní škole nebo v jiné organizaci (DDM...), kde je k dispozici více místností a kroužek se tak často stěhuje schůzku od schůzky, myslím si, že by bylo řešením, aby si vedoucí domluvil s majitelem (např. ředitelem školy) místo vyhrazené jako úschovnu pro materiály a pomůcky kroužku. (Stálé místo pro uložení pomůcek a materiálů však postrádá 10 kroužků včelařství⁶³).

Pomůcky a finanční podpora jsou však dalším častým problémem včelařských kroužků. Co se týká vlastního včelína, tak situace se nezdá být špatná. Většina kroužků má možnost dětem nějakým způsobem zprostředkovat nahlédnutí do včelstva (vlastní včelstvo kroužku nebo vedoucího, docházení k místnímu včelaři), ukázky praktického zacházení a práce s ním spojené. Problémem je jen to, že některé kroužky musejí za včelami docházet.

Znepokojil mě výsledek, který se týkal finanční a materiální podpory včelařských kroužků. Z odevzdaných odpovědí totiž vyplynulo, že větší počet kroužků finanční pomoc nedostává v žádné formě (EU dotace, od Českého svazu včelařů...).

Situace ohledně materiální podpory vyšla z dotazníku podstatně lépe, avšak stále zůstávají kroužky, kterým není poskytnuta ani materiální podpora (18 kroužků), což si myslím, že je stále vysoké číslo.⁶⁴

Včelařský kroužek je přírodovědná zájmová činnost, která svým členům nabízí nahlédnutí do života tvorů, kteří přes svou malou velikost mají velice pestrý a zajímavý život.

„Náplň práce je rozsáhlá. Nejde totiž jen o včelařské znalosti a dovednosti praktického rázu, o zacházení se včelami a manipulace s nimi, ale i o výchovu zdravé všestranně harmonicky rozvinuté osobnosti v souladu s potřebami společnosti.“⁶⁵

V kroužku včelařství se vedoucí rozhodují, jaké znalosti by si děti měly zapamatovat, jaké praktické dovednosti by měly ovládat. Správné rozhodnutí o obsahu se jim potom zúročí hlavně při okresních, státních nebo mezinárodních soutěžích včelařské mládeže (Zlatá včela). Český svaz včelařů nabízí na svých internetových

⁶²Tamtéž

⁶³Tamtéž

⁶⁴Tamtéž

⁶⁵HANOUSEK, L. *Začínáme včelařit*. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1991. str. 7. ISBN 80-209-0194-9.

stránkách modelovou osnovu pro včelařské kroužky. Vedoucí se však touto osnovou nemusejí řídit nebo si ji mohou upravovat podle svého uvážení, podmínek v kroužku atd.⁶⁶

Myslím si však, že díky rozmanitosti činností, které by mohly být zrealizovány ve včelařském kroužku, a velkému prostoru pro individuální i společnou práci s dětmi a mládeží, je dobré věnovat pozornost i schopnostem a dovednostem, které jsou potřebné nejen pro práci se včelstvem, ale také pro každodenní, praktický život. V kroužku se tedy děti učí nejen včelařským dovednostem (bezpečná manipulace s úlem, efektivní léčení včelstva atd.), ale také těm, které jsou důležité pro řešení každodenních životních situací.

Podle mého názoru je také žádoucí, aby vedoucí předávali dětem přiměřenou formou základní znalosti týkající se historie včelařství. Při této příležitosti se mohou zmínit o patronovi včelařů, svatém Ambrožovi.

Svatý Ambrož, biskup ze 4. století, se stal významnou osobou tehdejšího křesťanství, ale jeho skutky zasáhly také pozdější dobu („*Ambrož měl zásluhu i na obrácení svatého Augustina, pozdějšího církevního učitele a sám ho pokřtil*“⁶⁷). „*Je zobrazován se včelím úlem. Podle legendy spal totiž jako malé dítě s otevřenými ústy a včelí roj mu do nich vložil med. Je to pravděpodobně symbol jeho píce, výmluvnosti a sladkosti jeho řeči. Také je zobrazován s důtkami, které poukazují na církevní tresty, jimiž postihoval veřejné hříšníky, zejména císaře Theodosia.*“⁶⁸

Jak jsem se zmínila již v předchozí kapitole, obsah činností kroužku, sestavování plánů jednotlivých schůzek kroužku by měl být také ovlivněn hlavními pedagogickými principy. Těmito principy se také budu řídit při sestavování ukázkových schůzek.

Jedná se hlavně o principy Jana Amose Komenského (principy názornosti, systematičnosti, aktivity, trvalosti, přiměřenosti).

⁶⁶Srov. SUCHORADSKÝ, O. Celoroční PLÁN ČINNOSTI. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kópídlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

⁶⁷ŠAMALÍK, J. Svatý Ambrož- patron včelařů. In *Vilíkovi medové stránky* [online]. © 2007 [cit. 25. března 2013]. <http://www.samalik.net/ambroz.html>.

⁶⁸Tamtéž

Co se týká názornosti, pak si myslím, že včelařské kroužky tento princip splňují. Postupy v kroužcích jsou takové, že buď nejprve děti seznámí s teoretickým popisem určité činnosti, například i s pomocí názorných pomůcek, ukázek, pořadů atd. nebo využijí druhou možnost a spojí teorii s praxí. Přičemž pracují rovněž s pomůckami, ale v tomto případě s celým cvičným úlem, kde přesně krok za krokem ukazují, jak pracovat se včelstvem a podobně. V jarních a letních obdobích by také měl vedoucí vzít děti ke včelstvu a nechat je pozorovat ho při práci s živým včelstvem, zde je však potřeba znát bezpečnost práce se včelami. Kroužek včelařství pracuje s živou přírodou, proto se zde najde mnoho příležitostí k využití zásady názornosti a je také vhodným výchovným prostředím.

Zásada systematickosti je ve včelařském kroužku zajišťována především v sestavování obsahu činností v kroužku podle včelařského roku, kde by měl každý vedoucí vědět, co je potřeba v daný měsíc a za daných podmínek udělat se včelstvem. Já bych se při sestavování ukázkových schůzek chtěla řídit touto zásadou tak, že dám do stejné skupiny (jedné ukázkové schůzky) schopnosti, dovednosti a jiné kompetence, které na sebe nejvíce navazují, nejvíce se doplňují a jsou si tak podobné.

Vedoucí včelařského kroužku by také měl být schopný sestavit takový plán činností, při kterých by měly děti možnost samy ovlivňovat svůj rozvoj prostřednictvím vlastní aktivní činnosti (zásada aktivity), získávání zkušeností, které se potom učí využívat v dalších činnostech a cvičeních (zásada trvalosti). Proto by měly být činnosti zvolené tak, aby vyhovovaly přesně dětem, které kroužek navštěvují (zásada přiměřenosti).

3. OSV V OSNOVÁCH VČELAŘSKÉHO KROUŽKU

Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, vzhledem k proměnlivosti počasí v různých měsících, měnících se nepředvídatelných potřebách včelstva a také atmosféře v kroužku (nálada jak dětí, tak vedoucího, mění se počet docházejících dětí atd.), nelze sestavit plán činností na konkrétní schůzky kroužku daleko dopředu. Proto u těchto ukázkových schůzek jsem určila pouze přibližné zařazení. Schůzky nejsou seřazeny chronologicky, proto mohou být využity kdykoli je potřeba a v jakémkoliv pořadí. Při výběru aktivit, vhodných pro rozvíjení jednotlivých kompetencí jsem se snažila volit takové, které mohou být provozovány jak na schůzkách probíhajících v klubovně nebo tělocvičně, tak také na schůzkách venku.

Může tak nastat situace, kdy má vedoucí sice naplánovanou příští schůzku, ale neplánované změny a potřeby včelstva, počasí a podobně mohou tento plán znemožnit nebo částečně pozměnit. Vedoucí sice nemusejí mít sestavený celý roční plán činností schůzku od schůzky, ale měli by mít alespoň představu o všech cílech, kterých se během roku budou snažit dosáhnout (teoretických znalostí, praktických dovedností, ale i všech kompetencí OSV).

Moje představa zařazení OSV je taková, že si vedoucí připraví plány ke konkrétním včelařským znalostem a dovednostem a k nim si také zařadí konkrétní životní dovednosti, schopnosti a jiné kompetence OSV, které se včelařskými určitým způsobem souvisejí. Tyto plány by mohly být seřazeny chronologicky nebo tematicky, pokud by došlo k neočekávaným změnám podmínek a bylo by potřeba změnit plán schůzky kroužku, vedoucí by mohl podle nově vzniklých podmínek vybrat takový připravený plán, který se ke změněnému tématu nejvíce hodí. Tento utvořený plán však může být využit i tak, že vedoucí bude chtít například vyplnit čas a z plánu jedné schůzky si vybere pouze aktivitu, která se nejlépe hodí k tématu dané schůzky.

V přílohách II. A – II. E popíší schopnosti a dovednosti OSV (osobnostní a sociální výchovy), které jsou vymezeny v dokumentu určeném pro základní školy (Rámcovém vzdělávacím programu, dále RVP ZV). Protože jich je velké množství, pro účel své bakalářské práce se budu zabývat pouze těmi nejvýraznějšími schopnostmi a dovednostmi, které můžeme pozorovat i v životě včelstva. Lidé i včely je potřebují k

přežití, k řešení různých životních situací a ke správné adaptaci na neustále se měnící podmínky a prostředí.

Půjde o schopnosti a dovednosti, které jsou rozvíjeny a procvičovány konkrétními činnostmi, aktivitami a hrami ve včelařském kroužku. Jde o aktivity, prostřednictvím kterých děti získávají potřebné informace a znalosti z oblastí týkajících se života včelstva a které jsou zároveň zaměřené na rozvíjení daných schopností a dovedností. V tomto případě jde o to, aby se děti dozvěděly informace ze života včel, zjistily, jak jednotlivé dovednosti u těchto živočichů fungují a pak při hrách a dalších činnostech si samy mohly příslušné dovednosti vyzkoušet, a tím je zároveň upevnit a rozvíjet. Předem bude také dětem sděleno, jaký je účel nadcházejících aktivit.

I když se budu v práci zabývat pouze některými oblastmi OSV neznámá to, že ostatní schopnosti a dovednosti zůstávají v kroužku včelařství stranou. Jednotlivé oblasti OSV se doplňují, navazují na sebe a prolínají se, proto v každé schůzce bude zákonitě docházet také k procvičování i ostatních dovedností a schopností. Například oblastí týkajících se sebepoznání, sebepojetí, rozvoje mezilidských vztahů, dovedností pro učení a studium, seberegulace a sebeorganizace, poznávání lidí atd.

Jsou schopnosti a dovednosti, které nejen, že doplňují a souvisí s těmi, o kterých se budu ve své práci zmiňovat, ale mnohé z nich jsou rozvíjeny samotnou činností kroužku, jednotlivými aktivitami, prací ve skupině, účastnění se soutěže Zlatá včela, přednášek, setkání mladých včelařů, včelařských táborů atd.

Některé dovednosti a schopnosti OSV se doplňují více, mohou být tak rozvíjeny stejnými nebo podobnými aktivitami, proto jsem spojila dovednosti z různých oblastí OSV vždy do jedné skupiny, které bude náležet vždy jedna ukázková schůzka kroužku.

Ke každé příloze II. A – II. E, kde jsem popisovala jednotlivé schopnosti a dovednosti, pak přísluší konkrétně sestavená osnova ukázkové schůzky, jejímž tématem je rozvoj příslušných kompetencí.

Při výběru jednotlivých činností a sestavování osnovy včelařského kroužku jsem se řídila několika zásadami. Řídila jsem se strukturou schůzek zájmových kroužků podle knihy *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času* (Zahájení, vytvoření vstupní atmosféry, motivace činnosti, vlastní činnost a závěr).⁶⁹

⁶⁹NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Edice pedagogické literatury Paido, 2002. str. 25. ISBN 80-7315-012-3.

V publikaci *Učit se být* autor popisuje témata vhodná k zařazení na počátek kurzu, první schůzky kroužku (přivítání, rozpuštění počátečních obav, vzájemné poznávání, očekávání a obavy...). Jedná se tedy o fázi, kdy se účastníci kurzu teprve seznamují, musejí se tak oprostít od počátečních obav, poznat se s ostatními členy kurzu, navzájem si sdělit a sami si uvědomit své obavy a očekávání ... Na začátku je také důležité určit si pravidla, která je potřeba dodržovat, aby došlo ke správnému fungování kroužků, naplnění cílů a také k vytvoření stmeleného kolektivu.⁷⁰

Tento metodický materiál je jednou z mnoha publikací týkajících se osobnostní a sociální výchovy, jejích oblastí, metodiky a praktických příkladů zařazení, které vznikly a vznikají během projektu „*Dokážu to?*“. Právě tyto publikace a metodické materiály volně dostupné na internetu se staly hlavním zdrojem při psaní této kapitoly a sestavování jednotlivých ukázkových schůzek.

3.1 Popis jednotlivých částí v ukázkových schůzkách⁷¹

Při sestavování ukázkových hodin jsem se inspirovala druhou uvedenou skupinou témat. Tato témata by měla být a obvykle také jsou součástí obsahu každého setkání kurzu (v našem případě zájmového kroužku včelařství).

Na začátku setkání by nemělo chybět přivítání, prezence členů, ale také počáteční debata. Protože jsou děti plné zážitků, které nashromáždily od minulé schůzky kroužku, je vhodné hned takto na úvod zařadit krátkou debatu, která je také vhodná pro vytvoření optimální atmosféry (efektivní, příjemná, výchovná...).

Počáteční debata nemá žádná tematická omezení. „*Obecně se dá říci, že témata tu jsou obvykle „sdílení“ zážitků, zkušeností s ostatními, „řešení problémů“, které se vyskytly, nebo „získávání informací“.*“⁷² Jedná se zde také o rozvíjení schopností a dovedností sociální výchovy (poznávání lidí, rozvoj mezilidských vztahů, řešení problémů ve skupině, umění naslouchat...).

⁷⁰Srov. VALENTA, J. *Učit se být- Témata s praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Vydalo občanské sdružení AISIS a agentura Strom za finanční podpory Philip Morris ČR, 2003. ISBN 80-86106-10-1.

⁷¹Viz Přílohy III. A – III. E.

⁷²VALENTA, J. *Učit se být- Témata s praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Vydalo občanské sdružení AISIS a agentura Strom za finanční podpory Philip Morris ČR, 2003. ISBN 80-86106-10-1.

Vzhledem k tomu, že včelařský kroužek patří mezi zájmové kroužky s menším počtem členů, nemyslím si, že by zařazení krátkého počátečního povídání (10-15 minut) zapříčinilo nedostatek času na „důležitější“ činnosti kroužku. Bohužel mnoho vedoucích včelařských kroužků se obává toho, že nestihne předat svým členům všechny potřebné vědomosti a včelařské dovednosti, proto se stává, že se těmito počátečními fázemi často nezabývá.

Po této úvodní debatě se uvolní atmosféra (počáteční obavy jsou nahrazeny přátelskou atmosférou), proto je vhodné, aby vedoucí zařadil aktivity, které mohou tuto přátelskou atmosféru využít.

Ukázkový včelařský kroužek, který jsem si zvolila pro svoji práci, pracuje s dětmi, které se na začátku kroužku navzájem neznaly, proto si myslím, že by bylo vhodné zařadit do osnov kroužku vždy alespoň jednu krátkou činnost, vhodnou k vytváření stmelěného, přátelského kolektivu, kde se všichni jeho členové učí vzájemně si důvěřovat, navzájem se poznávat, spolupracovat. Patří sem tedy seznamovací aktivity, aktivity vyžadující spolupráci a vzájemnou důvěru a také zaměřené na stmelění kolektivu. Na první nebo druhé schůzce by bylo vhodné si s dětmi popovídat, co si představují pod pojmy spolupráce, přátelství a důvěra.

Děti si těmito aktivitami rozvíjejí schopnosti poznávání druhých, udržují dobré mezilidské vztahy a upevňují kolektiv. Jsou tedy téměř připravené k nadcházející společné práci v kroužku. Nejprve je však důležité, aby se po předešlých aktivitách znovu zklidnily a zaměřily svou pozornost k vedoucímu. Nadešla tak chvíle, kdy je vhodné zařadit zklidňující aktivity a také ty, zajišťující zaměření pozornosti. Tyto aktivity jsou také jednou z oblastí OSV, jedná se o **cvičení pozornosti a soustředění**.

„Laicky bychom snad mohli říci, že pozornost je zaměření na určitý objekt, koncentrace je pak rys tohoto zaměření, který umožňuje věnovat se v určitém čase a prostoru právě tomuto objektu.“⁷³

Pokud se dostaneme do určité situace, musíme být schopni se v ní dostatečně zorientovat, všimnout si jednotlivých detailů, a snažit se zaměřit svou pozornost na ty předměty, části, které jsou pro správné vyhodnocení situace nejdůležitější. Schopnost soustředit se je pak důležitá pro to, abychom vydrželi tak dlouho zaměřovat svou pozornost, jak je to nutné pro získání co nejlepšího výsledku.

⁷³VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 50. ISBN 80-239-4908-X.

Dnešní doba vyžaduje, aby měl člověk dostatečně rozvinuté schopnosti pozornosti a soustředění, protože jde o dobu, která všemi možnými prostředky útočí na všechny naše smysly, a tak nás neustále rozptyluje od důležitých věcí, které je potřeba zvládnout. Tato rozptýlení se objevují jak v pracovním, tak rodinném prostředí, a proto je toto rušení téměř nepřetržitě. Mezi faktory, které takto působí, patří hlavně moderní výtvarky, tedy elektronika (mobily, televize, počítače), ale také lidské elementy (přátelé, spolupracovníci, rodina, různé komunikační prostředky...).⁷⁴

Pokud již navodíme klidnou atmosféru, ve které jsou děti ochotné si spolu povídat a být schopné naslouchat ostatním, můžeme pomalu přejít do další fáze schůzky. Jde o motivování dětí pro nadcházející činnosti.

„Děti potřebují vědět: co budou dělat, k jakým výsledkům by měly dojít a proč byla vybrána činnost či její forma apod.“⁷⁵

Děti by z úvodního povídání měly poznat, co je čeká a budoucí činnost by je měla začít lákat. Vedoucí by také měl na konci této fáze dětem ještě vysvětlit, co je čeká, co po nich bude chtít, jaký bude smysl a cíl činností...

Po motivačních činnostech následují hlavní aktivity zájmového kroužku. V hlavní části ukázkových schůzek jsem se snažila střídat různorodé aktivity a cvičení (zaměřené jak na rozvoj schopností a dovedností, ale i na procvičování získaných včelařských dovedností a znalostí) s výklady a praktickými ukázkami ze včelařství. Na konci každé aktivity je vyhrazen čas na krátké zhodnocení. Nejprve by měly uskutečněnou aktivitu zhodnotit děti. V této chvíli však nejde o to, aby mluvilo každé dítě, ale pouze to, které chce. Potom by mělo následovat zhodnocení vedoucího. Krátce by měl zopakovat smysl a cíl činnosti, zrekapitulovat průběh a zhodnotit výsledek (co se povedlo, co naopak ne, chování dětí...).

Na konci každé schůzky proběhne závěrečná reflexe. Jde o celkové zhodnocení schůzky. V reflexi by neměly chybět témata jako:

⁷⁴Srov. BABAUTA, L. *Soustředění- Jak nalézt klid a jednoduchost v hektické současnosti*. Brno: nakladatelství Jan Melvin Publishing, 2011. str. 13-15. ISBN 978-80-87270-08-0.

⁷⁵NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Edice pedagogické literatury Paido, 2002. str. 25. ISBN 80-7315-012-3.

„Co se odehrálo, jaké jevy se ve hře objevily (důvěra, spolupráce, apod.), co jsem/jsme za-/prožil/i, co nás těšilo a co ne, co jsme se o sobě/nás dověděli, co jsme se naučili, jak jsme se to naučili, co se dařilo a co by bylo možno dělat jinak, čím se podobá tato situace jiným situacím v našem životě a jak můžeme naučené využít.“⁷⁶

⁷⁶VALENTA, J. *Učit se být- Témata s praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Vydalo občanské sdružení AISIS a agentura Strom za finanční podpory Philip Morris ČR, 2003. str. 19. ISBN 80-86106-10-1.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce je včlenění OSV (osobnostní a sociální výchovy) a některých jejích oblastí do osnov včelařského kroužku tak, aby se tato oblast zájmových činností mohla stát dalším výchovným prostředím (mimo rodinu a školu...), které má podíl na rozvoji osobnosti dětí a mládeže.

Nejprve bylo potřeba, aby se čtenář seznámil se stěžejními pojmy této bakalářské práce a pochopil tak jejich důležitost v dosažení cíle této práce. Myslím si, že se mi podařilo charakterizovat jednotlivé pojmy (pojem včelařství, pojem zájmová činnost a pojem osobnostní a sociální výchova) tak, aby čtenář poznal jejich vzájemnou provázanost a důležitost v tématu celé práce. V teoretické části jsem charakterizovala včelařské kroužky v České republice. V této kapitole jsem se snažila nejen obecně popsat české včelařské kroužky, ale v provázanosti na ostatní pojmy práce jsem vysvětlila důvody vzniku zaměření této bakalářské práce (vedoucí včelařských kroužků se zaměřují z větší části pouze na předávání znalostí a dovedností ze včelařství, nepočítají většinou dopředu s rozvojem osobnostních a sociálních stránek osobnosti). K získání informací týkajících se charakteristiky včelařských kroužků jsem použila dva dotazníky, které mi pomohly získat představu o dnešní situaci včelařských kroužků. Právě vyhodnocení uvedených dotazníků mě jen utvrdilo v tom, že je potřeba se ve včelařském kroužku zabývat také osobnostní a sociální výchovou dětí a mládeže a určitým způsobem pomoci vedoucím kroužků tuto tematiku do svých osnov zavést.

V praktické části jsem chtěla sestavit takovou osnovu pro včelařské kroužky, aby se zde skloubily základní oblasti OSV se včelařskými znalostmi a dovednostmi. Myslím si, že praktická část této bakalářské práce by mohla pomoci vedoucím včelařských kroužků, kteří se rozhodnou již při plánování osnov na jednotlivé schůzky počítat s rozvíjením některých schopností a dovedností OSV. Jednotlivé přílohy II. A – II. E a III. A – III. E by se mohly stát metodickými pomůckami, návody pro vedoucí včelařských kroužků. V přílohách II. A – II. E jsem ve stručnosti charakterizovala jednotlivé schopnosti a dovednosti, objevující se pak v konkrétních osnovách ukázkových schůzek.

V přílohách III. A – III. E jsem sestavila konkrétní osnovy ukázkových schůzek tak, jak si myslím, že by mohly v praxi fungovat. Protože nejsou nikde zmínky o předchozích pokusech zapojení oblastí OSV do osnov včelařských kroužků, neměla jsem možnost se inspirovat jinde, a tak jsem se pokusila sestavit osnovy pouze na základě struktur typických pro zájmové kroužky a také podle knihy *Učit se být*, kde můžeme nalézt příklady struktur pro kurzy osobnostní a sociální výchovy. Myslím si, že se mi nakonec podařilo skloubit tyto dva zdroje a aplikovat je na osnovy včelařského kroužku tak, aby se hlavní charakteristiky kroužku zachovaly. Zdrojem pro sestavení osnov mi byly také vlastní zkušenosti, které jsem získala účastněním se několika schůzek včelařského kroužku Vyšehradští včelařici.

Vypracované osnovy včelařského kroužku mohou být použity plně, to znamená, že vedoucí se bude přesně řídit touto strukturou a aktivity budou probíhat tak, jak jsou zde napsány. Problémem těchto osnov, které jsem sestavila, by však mohl být čas. Celkové trvání jedné ukázkové schůzky vychází přibližně na tři hodiny. Není však neobvyklé, že kroužek včelařství díky své obsáhlosti trvá i zmiňované tři hodiny. Domnívám se ale, že osnovy ukázkových hodin jsou sestaveny takovým způsobem, aby obsahová náplň kroužku byla pestrá a nedocházelo k přílišnému namáhání dětí, z výše uvedeného důvodu si nemyslím, že by tří hodinová zájmová činnost měla být problémem.

Metodické materiály nemusejí však být použity v plném rozsahu. Vedoucí, pokud jim na schůzce zbude čas, si mohou v osnovách ukázkových hodin zvolit a využít aktivitu, která se nejlépe hodí k tématu jejich schůzky.

Cílem této práce bylo kromě jiného dát inspiraci vedoucím včelařských kroužků k tomu, aby si sami takovéto osnovy schůzek dopředu vytvářeli. Jednotlivé osnovy schůzek na sebe mohou, ale nemusejí navazovat, proto také mohou být použity kdykoli, kdy je potřeba. Myslím si, že časová náročnost při zpracování osnov schůzek se vykompenzuje ve chvíli, kdy nastane neočekávaná situace a včelař musí změnit své obsahové plány. V takovém případě stačí pak jen sáhnout po připravené osnově nebo jednotlivé aktivitě a využít je pro danou schůzku.

Domnívám se, že se mi předem určený cíl práce povedlo víceméně naplnit a práce se snad stane inspirací pro vedoucí včelařských kroužků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BABAUTA, L. *Soustředění- Jak nalézt klid a jednoduchost v hektické současnosti*. Brno: nakladatelství Jan Melvin Publishing, 2011. str. 13-15. ISBN 978-80-87270-08-0.

BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: nakladatelství Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha: Portál, 1995. str. 31. ISBN 80-7178-035-9.

BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-479-6.

BRIERLEY, J. *7 prvních let rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. str. 33. ISBN 80-7178-484-2.

DIEMEROVÁ, I. *včelaření jako hobby*. Praha: Granit, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 1997. str. 36. ISBN 80-85805-51-0.

DINKMEYER, D.; McKAY, G. D. *Step: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha: Portál, 1996. str. 31-32. ISBN 80-85282-92-5, str. 31- 32.

HANOUSEK, L. *Začínáme včelařit*. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1991. str. 47. ISBN 80-209-0194-9.

HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život*. Praha: Portál, 1994. str. 8. ISBN 80-85282-79-8.

KASÍKOVÁ, H. *Učíme (se) spolupráci spoluprací*. Praha: AISIS, 2005. ISBN 80-239-4668-4.

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. str. 115. ISBN 80-7169-195-X.

MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005. str. 169. ISBN 80-247-0870-1.

MERTIN, V. *Výchovné maličkosti- Průvodce výchovou dítěte do 12 let*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-857-9.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Rámcový vzdělávací program [online]. Praha: MŠMT, © 2006-2012 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha, 2001 [online]. Praha: MŠMT, © 2006-2012 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>.

MURPHYOVÁ-WITTOVÁ, M.; STAMEROVÁ-BRANDTOVÁ, P. *Připravte své dítě do života*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2082-1.

NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Edice pedagogické literatury Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

NEUMAN, J. *Řešíme problémy a přijímáme výzvy*. Praha: vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 9. ISBN 978-80-87145-31-9.

NOVÁKOVÁ, B. *Ovládáme umění soutěžit*. Praha: Vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. str. 10. ISBN 978-80-87145-17-3.

PASTOROVÁ, M. (Celková koncepce a koordinace autorského týmu) *Doporučené očekávané výstupy – osobnostní a sociální výchova v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011. ISBN 978-80-87000-76-2.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PORTMANOVÁ, R., SCHNEIDEROVÁ, E. *Hry zaměřené na zvýšení koncentrace a uvolnění*. Praha: Portál, 1993. Str. 25. ISBN 80-85282-67-4.

REJNIČ, J.; HARAGSIM, O.; REKOŠ, J. *Včelařství*. Praha: Institut výchovy a vzdělávání, MZVž ČSR 1987. str. 5. ISBN NEUVEDENO

Resortní portál Ministerstva zemědělství [online]. Praha: MZe, © 2009-2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.eagri.cz>.

RUDNIANSKI, J. *Jak se učit*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. str. 11. ISBN 64-9-00.

SRB, V. a kol. *Jak na osobnostní a sociální výchovu*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978- 80-87145-00-5.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem- Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2004. Str. 157. ISBN 80-7367-124-7.

SUCHORADSKÝ, O. Anketa. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kópídlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

SUCHORADSKÝ, O. Administrativní zajištění činnosti zájmového kroužku včelařů. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kópídlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

SUCHORADSKÝ, O. Celoroční PLÁN ČINNOSTI. In *Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Kopidlno, 2011 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na <http://www.wiki.rvp.cz>.

ŠAMALÍK, J. *Svatý Ambrož- patron včelařů*. In *Vilíkovi medové stránky* [online]. © 2007 [cit. 25. března 2013]. <http://www.samalik.net/ambroz.html>.

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. Str. 112. ISBN 80-7178-689-6.

ŠIMONOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha: Portál, 2011. Str. 39. ISBN 80-7178-557-1.

ŠIRCOVÁ, I. *Bystříme své smysly*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 9. ISBN 978-80-87145-35-7.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: nakladatelství Mladá fronta, 2004. str. 18. ISBN 80-204-1187-9.

TAUTZ, J. *Fenomenální včely – Biologie včelstva jako superorganismu*. Praha: Brázda, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 2010. str. 80. ISBN 978-80-209-0379-2.

TITĚRA, D. *Včelí produkty mýtů zbavené*. Praha: Vydavatelství Brázda, 2006. str. 3. ISBN 80-209-0347-X.

VALENTA, J. *Učit se být- Témata s praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. Praha: Vydalo občanské sdružení AISIS a agentura Strom za finanční podpory Philip Morris ČR, 2003. ISBN 80-86106-10-1.

VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 7. ISBN 80-239-4908-X.

Vše o včelařství – VČELÍ STRÁŽ [online]. Praha: VČELÍ STRÁŽ při ČSV o.s. , © 2008 [cit. 24. března 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.vcelistraz.cz>.

VOPEL, K. V. *Skupinové hry pro život 1*. Praha: Portál, 2007. str. 58. ISBN 978-80-7367-286-7. Upraveno pro potřeby včelařského kroužku.

WEISS, K. *Víkendový včelař: Škola včelaření s nástavkovými úly*. Vimperk: Vydavatelství Víkend, 2005. str. 4. ISBN 80-7222-368-2.

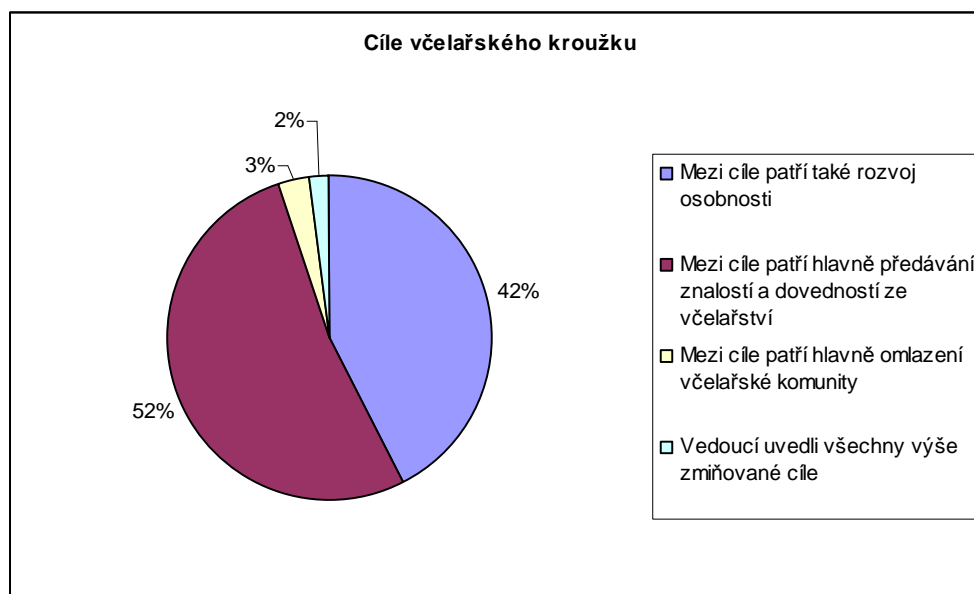
SEZNAM PŘÍLOH

- I. Vyhodnocení dotazníku**
- II. Charakteristika schopností a dovedností OSV**
 - A. Schopnosti poznávání**
 - B. Schopnosti cítění rytmu, prostoru, prostředí a vztah k nim**
 - C. Dovednosti řešení problémů**
 - D. Komunikační dovednosti**
 - E. Kooperace a kompetice (konkurence)**
- III. Osnovy ukázkových schůzek**
 - A. Osnova ukázkové schůzky I – Schopnosti poznávání**
 - B. Osnova ukázkové schůzky II – Schopnosti cítění rytmu, prostoru, prostředí a vztah k nim**
 - C. Osnova ukázkové schůzky III – Dovednosti řešení problémů**
 - D. Osnova ukázkové schůzky IV – Komunikační dovednosti**
 - E. Osnova ukázkové schůzky V – Kooperace a kompetice (konkurence)**
- IV. Dotazník pro vedoucí včelařských kroužků**

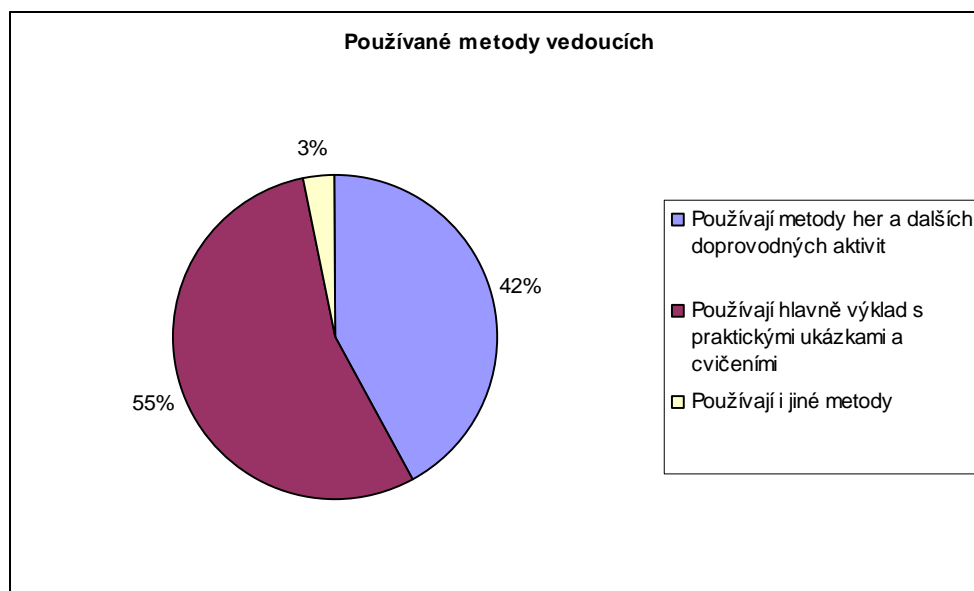
PŘÍLOHY

I. VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

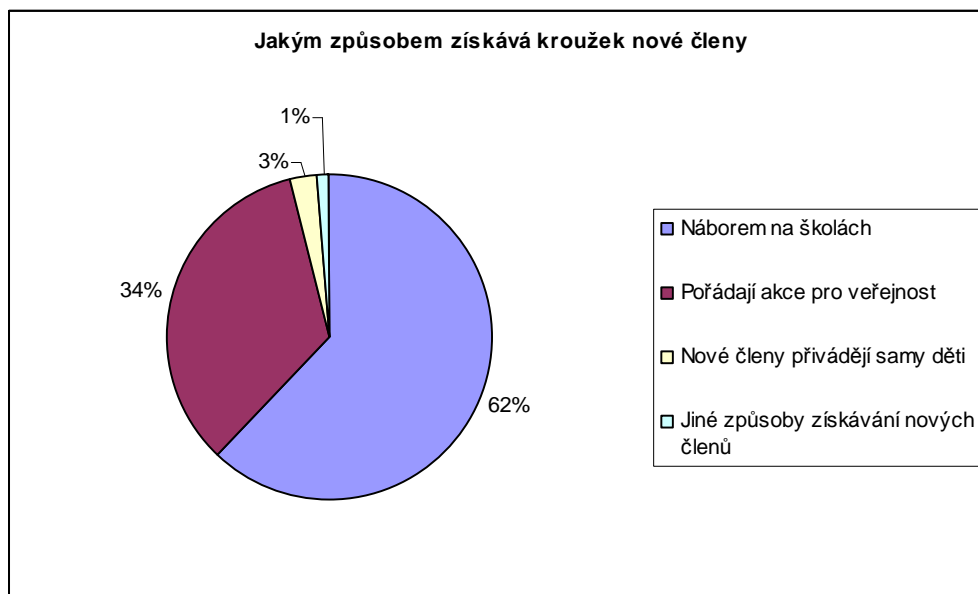
Dotazník byl rozeslán 100 vedoucím. Odpovědělo celkem 69 respondentů.

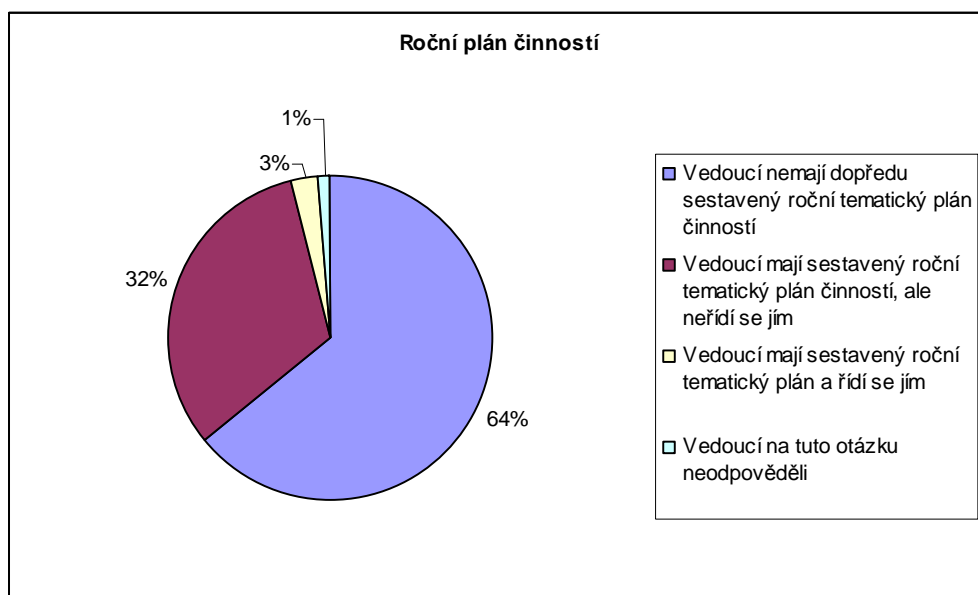
Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek 3

Obrázek 4

II. CHARAKTERISTIKA SCHOPNOSTÍ A DOVEDNOSTÍ OSV

A. Schopnosti poznávání⁷⁷

První ukázková schůzka se bude týkat kompetencí, které spadají do jedné oblasti OSV, tedy do schopností poznávání.

Pro každého je důležité, aby byl schopen adekvátně jednat v různých situacích, přizpůsobit se neustále se měnícím podmínkám života a společnosti a umět jednat s ostatními. K náležitému zvládnutí těchto úkolů je zapotřebí, aby veškeré naučené schopnosti a dovednosti (osobnostní i sociální) dovedl člověk naplno a správně využívat v daný okamžik a byl schopen uvědomit si, že všechny složky jeho osobnosti spolu souvisejí, navazují na sebe, navzájem se doplňují, zastupují, a proto by při svém učení neměl zapomínat dostatečně rozvíjet ani jednu z nich.

Člověk se neustále dostává do situací, každodenních i neobvyklých, které vyžadují efektivní a správné prozkoumání, zhodnocení nasbíraných dat a následné vyřešení. Právě k tomuto účelu je pro člověka důležité, aby dostatečně rozvíjel schopnosti poznávání. Správné fungování tohoto procesu (od sběru dat až po vyřešení situace) vyžaduje především správně rozvinuté smysly (chuť, čich, hmat, zrak, sluch). Je potřeba umět vnímat sebe samého. To vše je závislé na osvojení si a rozvíjení schopností poznávání.⁷⁸

Nejde jen o to situaci detailně prozkoumat pomocí jednotlivých smyslů a z výsledků pak zpracovat příslušnou reakci, ale také bychom měli být schopni přihlížet k vnitřním činitelům. Situaci zhodnotit z hlediska našeho působení na ni, nepodceňovat v jaké náladě jsme do této situace vstoupili, jak jsme se v ní cítili, ale hodnotícím činitelem se stává také naše osobnost a vztah a způsob jednání s druhými (jaký máme temperament, jaký máme vztah k jednající osobě apod.)

Toto je také příklad návaznosti a prolínání se jednotlivých schopností, dovedností a dalších kompetencí OSV. Abychom byli při procesu vyřešení určitých situacích co nejúspěšnější a naše práce tak byla efektivní, měli bychom mít dostatečně rozvinuté všechny složky osobnosti.

⁷⁷Viz příloha III. A

⁷⁸Srov. VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 17. ISBN 80-239-4908-X.

Je samozřejmostí, že jsou situace, jejichž řešení vyžaduje jiný druh informací, nežli získané smysly, ale se smyslovým vnímáním světa okolo nás se setkáváme prakticky již v prenatálním stádiu a následně nás pak provází po celý život, proto je také jednou ze zásadních podmínek pro přežití nejen pro člověka, ale také pro všechny živé bytosti.

- **Smyslové vnímání**

Smysly se během života člověka neustále rozvíjejí a zdokonalují, a tím se postupně mění reakce při řešení konkrétních problémů.

V období mladšího školního věku, na které se ve své práci zaměřuji, také dochází ke zdokonalování smyslového vnímání. Dítě tohoto věku se nejen rádo dozvídá nové informace, ale také chce objevovat svět kolem něj, věci v něm, jeho fungování apod.⁷⁹

„Oči plně sladují svou činnost a dokážou také odlišit podstatně více barevných odstínů než dříve. Čím přesněji vnímáme, tím se svět stává barvitějším a zajímavějším.“⁸⁰

Ke správnému vnímání je zapotřebí mít již dostatečně rozvinuté ostatní stránky osobnosti. S nástupem školního věku jsou děti v těchto oblastech daleko vyspělejší než v předchozích letech. Dokážou své okolí detailně prozkoumávat a ve svém snažení dokážou vytrvat déle. Jsou schopné situaci a informace z ní získané kriticky zhodnotit.⁸¹

„Základní potřebou organismu, tedy také člověka, je orientace v jeho životním prostředí. Je založena na účelném rozpoznávání vlastností objektů, které je tvoří, vztahů mezi nimi i obrazu celé situace. Vnímání je základní složkou orientace v prostředí. Je to smyslovými orgány zprostředkovaný a v mozku se utvářející obraz vnějšího i vnitřního světa organismu. Je formou poznávání...“⁸²

Smyslové vnímání člověku usnadňuje adaptaci v prostředí a umožňuje získat potřebné informace, které budeme moci kognitivně dále zpracovávat.

⁷⁹Srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. str. 115. ISBN 80-7169-195-X.

⁸⁰ŘÍČAN, P. *Cesta životem- Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2004. str. 148. ISBN 80-7367-124-7.

⁸¹Srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. str. 118-119. ISBN 80-7169-195-X.

⁸²ŠIRCOVÁ, I. *Bystříme své smysly*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 9. ISBN 978-80-87145-35-7.

Je tedy potřeba, aby byly naše smysly dostatečně rozvíjeny od narození, aby rodiče a následně i učitelé, vychovatelé a vedoucí kroužků vybírali takové aktivity, hry a úkoly, které dostatečně rozvíjejí a prohlubují schopnost poznávání smysly. Tak mohou být děti schopny získávat zkušenosti, které následně použijí při řešení dalším podobných situací a tímto tak urychlí a zdokonalí své reakce. To také dokazuje následující citace:

„To, jak jsme se naučili jednat v různých situacích, determinuje naše další činy a jimi se dále formuje naše osobnost, její vědomé i nevědomé složky a jejich integrace.“⁸³

Aby mohl být člověk schopen získávat informace z okolí, je potřeba, aby byl dostatečně dlouho a intenzivně schopný vnímat a zabývat se pouze danou situací. Je tedy důležité, aby měl dostatečně rozvinuté další schopnosti poznávání (například **pozornost a soustředění**).

Pro motivování k činnostem týkajících se smyslového vnímání jsem zvolila vyprávění o tom, jak včely využívají smyslové vnímání ve svém životě. Po tom by následovala krátká diskuse, kde by si děti měly uvědomit, že i jejich život je neustále smyslovým vnímáním ovlivňován.

Důležité je, aby děti již před hlavními činnostmi schůzky věděly, co po nich vedoucí bude chtít, co je čeká, na co by se měly připravit (např. utlumení jednoho ze smyslů). V tomto případě by je měl vedoucí ujistit, že pokud budou všichni dodržovat přesné instrukce a soustředí se, nic se jim nemůže stát, ujistí je také, že vždy bude u nich a na průběh aktivit bude dohlížet.

Před každou aktivitou týkající se vždy jiného smyslu jsem zařadila krátké motivační povídání, kdy vedoucí dětem nastíní to, co ho v nadcházející aktivitě bude čekat, jaký je smysl dané aktivity, na co by si v dané aktivitě měly dát pozor atd.

Velkým zdrojem a pomocníkem pro rozvoj smyslového vnímání a všech ostatních stránek osobnosti je příroda. Příroda umožňuje získání vlastních zkušeností z poznávání jejích částí a následný prožitek s tím spojený.⁸⁴ Proto je kroužek včelařství vhodným a efektivním místem pro rozvoj smyslového vnímání dětí. Vedoucí mají

⁸³ŘÍČAN, P. *Cesta životem- Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

⁸⁴Srov. ŠIRCOVÁ, I. *Bystříme své smysly*. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 14-16. ISBN 978-80-87145-35-7.

možnost nabídnout dětem různorodé činnosti spojené s přírodou kolem nich (ochutnávky medu, poznávání rostlin...), a tak rozvíjet všechny jejich smysly.

Mohli bychom říci, že smyslové vnímání je pro včely a celé včelstvo nezbytné a závisí na něm celé jejich přežití. Včely, stejně jako ostatní živočichové, potřebují ke svému životu potravu, ze které získávají energii a také živiny pro své tělo. K potravě jim slouží pouze přírodní zdroje v jejich okolí, které následně zpracovávají (pyl, nektar, medovice). Proto je důležité, aby byly schopny získat co nejvíce informací z okolního prostředí (roční období, počasí, informace o květech...). K tomu jim slouží právě smyslové vnímání.

„Smysly včel se vynikajícím způsobem přizpůsobily signálům vysílanými květy. (...) Velmi důležité je pro včely i to, že dokážou barvám přiřadit různý význam. Dovedou si i osvojit znalosti získané vlastní zkušeností.“⁸⁵

Smysly a jejich použití však není u všech živočichů stejné. Například u zraku je to dáno také jinou stavbou očního aparátu. Zraková dovednost včel je založená hlavně na rychlosti letu a barevném vidění (vnímání vlnových délek, vidí ultrafialové světlo). Pokud včela vyvíjí velkou rychlost, odrazí se to na jejím barevném vidění, které se utlumí (jsou barvoslepé) a včela tak může lépe vnímat detaily prostředí, které ji nakonec dovedou ke kýženému cíli (mohou si tak dát pozor na překážky, pomůže jim to zaměřit se na orientační body k cíli...). Zajímavostí také je, že i když včely letí rychle, nevidí své okolí rozmazaně. Právě to jim zajišťuje bezpečnou cestu k cíli. Po nalezení správného místa včely zpomalí, a tak začnou znovu vnímat barevně, poznají, které konkrétní květy byly jejich cílem. Pokud však svůj úkol dokončí (naberou pyl), barevné vidění je při cestě k úlu znovu odsunuto do pozadí.⁸⁶

Člověk vnímá vůně prostřednictvím nosního ústrojí. I včela má k tomuto způsobu získávání informací uzpůsobenou jednu část svého těla a tou jsou tykadla. Tato část je také jedním z aparátů hmatu.⁸⁷ Včely používají svůj čich hlavně k hledání vhodných zdrojů nektaru, medovice a pylu. Každá rostlina má svou vůni, kterou se snaží „přilákat“ některého z opylovačů.

⁸⁵TAUTZ, J. *Fenomenální včely – Biologie včelstva jako superorganizmu*. Praha: Brázda, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 2010. str. 80. ISBN 978-80-209-0379-2.

⁸⁶Srov. TAUTZ, J. *Fenomenální včely – Biologie včelstva jako superorganizmu*. Praha: Brázda, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 2010. str. 81-85. ISBN 978-80-209-0379-2.

⁸⁷Srov. DIEMEROVÁ, I. *Včelaření jako hobby*. Praha: Granit, 1997. ISBN 80-85805-51-0.

Včely také dokážou vypouštět ze svého těla mnoho látek (feromony), kterými chtějí ostatním včelám sdělit důležité informace. Feromony působí na ostatní včely a ty podle něj pak začnou určitým způsobem reagovat (vyvolání útoku, vzájemné vábení matky a trubců, feromony pomáhající znovu najít snůškový zdroj a svůj úl...). Protože jsou tyto látky důležitou složkou komunikace včel, je potřeba, aby byly schopné pachy zachytit. K tomu slouží právě jejich čichové ústrojí.

„Včely rozeznávají velmi přesně přírodní vůně, kdežto v umělých vůních se často mýlí. Každé včelstvo voní svou osobitou vůní, podle níž se včely snadno poznají.“⁸⁸
Vnímání čichem tedy pomáhá včelám při různých situacích, ať se již týká otázky bezpečnosti včelstva, rozmnožování, spolupráce.

Co se týká chuti, včela vnímá, stejně jako člověk 4 chutě. K rozeznávání chuti dochází v oblasti kolem úst a také na dalším, méně obvyklém místě, chodidlech. Rozporuplným se stalo smyslové vnímání pomocí sluchu. Převládají však názory, že včela neslyší zvuky z okolí, ale pouze vibrace, které předměty, ostatní včely apod. vylučují.⁸⁹ *„Vibrace vnímá včela celým povrchem těla, ale nejlépe nohama.“⁹⁰*

V osnově této ukázkové schůzky se budu věnovat rozvíjení pouze 3 smyslů, konkrétně zraku, čichu a chuti. Zbylé dva smysly budou rozvíjeny v ukázkových schůzkách, které s nimi také souvisejí. Sluch i hmat bude rozvíjen v ukázkové schůzce II (schopnosti cítění rytmu, cítění prostoru, prostředí a vztah k nim). Je samozřejmé, že i když se v osnovách ukázkové schůzky I (rozvíjení schopností poznávání) aktivity zaměřené na tyto dva smysly neobjeví, je potřeba se o nich zmínit (v motivační fázi a také v reflexi, která po ní následuje).

- **Dovednosti zapamatování**

Aby byl člověk ve svém životě úspěšný (uměl se adaptovat na měnící se podmínky, úspěšně a vhodně řešil všechny životní situace, které mu život postaví do cesty...) nestačí mu pouze umět získávat ze svého okolí potřebné informace, ty pak zpracovat a využít k vyřešení situace před ním. Je důležité, aby člověk mohl a byl

⁸⁸REJNÍČ, J.; HARAGSIM, O.; REKOŠ, J. *Včelařství*. Praha: Institut výchovy a vzdělávání, MZVŽ ČSR 1987., str. 62. ISBN NEUVEDENO.

⁸⁹Srov. REJNÍČ, J.; HARAGSIM, O.; REKOŠ, J. *Včelařství*. Praha: Institut výchovy a vzdělávání, MZVŽ ČSR 1987., str. 63. ISBN NEUVEDENO.

⁹⁰Tamtéž

schopný zkušenosti a informace získané z dané situace využívat i v budoucnu. Je tedy potřeba, aby si člověk správně a dostatečně osvojil dovednosti zapamatování.

S nástupem do školního prostředí dochází u dětí k rychlému vývoji řeči. Zároveň s tím dochází také ke zlepšení částí paměťových operací. Je to hlavně díky tomu, že děti ve škole přijímají mnoho informací, které si potřebuje později vybavit. Aby dítě bylo schopné si všechny informace zapamatovat, začne si mezi nimi hledat spojitosti, třídít je podle různých kritérií, a tak si je snadněji uchovat v paměti. Postupem let začne objevovat a využívat i další způsoby zapamatování si, a tak ještě více zdokonalit a zefektivnit svou práci.⁹¹

Protože děti předškolního věku potřebují a vyhledávají neustálý zdroj nových informací, je pro ně důležité, aby měly dovednost zapamatování dostatečně rozvinutou a aby rodiče, učitelé a vedoucí neustále dbali na její další zdokonalování. Důležitým aspektem pro zdokonalování paměti a jejích procesů je časté opakování si nabytých znalostí a procvičování si nových dovedností a schopností.

Člověk si většinou uchovává v paměti informace a znalosti z oblastí, které ho nejvíce zajímají, které ho baví. V těchto případech probíhají procesy paměti daleko rychleji a snadněji než v oblastech pro něj méně zajímavých nebo úplně nezajímavých. V procesu zapamatování je důležitým faktorem také schopnost udržet dostatečnou pozornost. Informacím z oblíbených a zajímavých oblastí dokážeme věnovat delší pozornost a při jejich učení se dokážeme také déle a intenzivněji soustředit, proto si je také lépe, rychleji a na mnohem delší dobu ukládáme do paměti.⁹²

Úkolem pro rodiče, učitele i vedoucí kroužků tedy je, aby byli schopni vhodnými metodami zvýšit zájem dětí. Předávání informací by mělo být poutavé a ideální by bylo, kdyby učení se děti bavilo a těšilo se na ně. Metody zapamatování je třeba také obměňovat, aby nedošlo ke ztrátě zájmu.

⁹¹Srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. str. 121. ISBN 80-7169-195-X.

⁹²Srov. RUDNIANSKI, J. *Jak se učit*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. str. 11. ISBN 64-9-00.

Pedagogičtí pracovníci i rodiče si však také musí uvědomit rozdíl mezi pojmy „Chci“ a „Musím“:

„Chci a Musím mají neobyčejný vliv na zapamatování. A rozdíl v rychlosti a trvalosti zapamatování tehdy, kdy si něco opravdu „chci zapamatovat“, a tehdy, kdy si to „musím zapamatovat“, je obrovský! Vyplývá to z rozdílného soustředění pozornosti.“⁹³

Vedoucí v kroužku by neměli děti nutit, aby si pamatovaly nepřeborné množství nových informací a znalostí, jak se to často děje ve škole. Děti by opět měly být vhodně motivované tak, aby se samy nakonec chtěly znalostem naučit. Výhodou kroužku je, že děti nejsou ze znalostí zkoušeny na známky. Dochází však k opakování těchto znalostí při různých činnostech, hrách a jiných aktivitách. Tento způsob také zajišťuje další podmínku pro úspěšné zapamatování a ukládání informací. Děti se učí znalostem s tím, že později budou získané informace ve svém zájmovém oboru potřebovat a využívat je.

Abychom si znalosti správně a efektivně zapamatovali, je důležité, abychom je plně pochopili. Musíme být tedy schopni informace zpracovat a porozumět jim a ne pouze zopakovat je přesně slovo od slova.⁹⁴ Pro zapamatování si informací musíme chápat všechny souvislosti (uvědomit si, že znalosti, které již známe, se stávají základem pro nové).

Nyní se podíváme na to, jak dovednost zapamatování ovlivňuje život včel.

Dovednosti zapamatování využívají především včely, které se neustále vydávají za novými zdroji potravy (včely pátračky). Přestože včela našla nový zdroj nektaru, pylu nebo medovice, její práce tímto ještě neskončila.

Jakmile včely objeví nový květ, je před nimi hned několik úkolů potřebných pro to, aby mohlo včelstvo naplno využít tento nový zdroj. K těmto úkolům včely používají dovednosti zapamatování. Důležité je, aby včely květ a okolí květu prozkoumaly a zapamatovaly si o něm a cestě k němu co možná nejvíce informací.⁹⁵

⁹³Tamtéž, Str. 15

⁹⁴Tamtéž, Str. 19

⁹⁵Srov. TAUTZ, J. *Fenomenální včely – Biologie včelstva jako superorganizmu*. Praha: Brázda, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 2010. str. 80. ISBN 978-80-209-0379-2.

Pro včely je důležité zapamatovat si všechny tyto informace k tomu, aby byly schopné předat je ostatním včelám v úle tak, aby byly podle těchto „instrukcí“ také schopné nový zdroj nalézt. Při těchto výpravách často přinášejí do úlu pro ostatní „ochutnávky“ (zrníčko pylu, nektar...), které slouží jako motivace pro další výlet k tomuto zdroji.

„Včely jsou schopné se naučit rozpoznávat detaily květů skládajících se z optických a vonných komponentů. (...) Přitom jí stačí jedna jediná prezentace určité vůně, aby si ji uložila do paměti a následně vyhledala mezi ostatními vůněmi s 90% jistotou. (...) Po 2 až 3 dobrých zkušenostech s danou vůní jsou včely při jejím výběru zcela neomylné.(...). Zapamatovat si tvary a barvy není pro včelu tak snadné, jako naučit se vůni, jejich dobré osvojení vyžaduje 3 až 5 tréninků.“⁹⁶

Podobnost využívání výše uvedených dovedností u včel a u člověka spočívá v tom, že napomáhají zlepšit práci. Jedině díky zapamatování si získaných informací se jak včela, tak člověk může posouvat ve svém zdokonalování dále a být svou činností přínosem pro celé společenství.

⁹⁶TAUTZ, J. *Fenomenální včely – Biologie včelstva jako superorganizmu*. Praha: Brázda, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 2010. str. 92-93. ISBN 978-80-209-0379-2.

B. Schopnosti cítění rytmu, prostoru, prostředí a vztah k nim⁹⁷

Možná si mnoho z nás může říkat, proč jsou pro náš život důležité právě schopnosti cítění rytmu, věcí, prostoru, prostředí a také náš vztah k nim? Pokud se však podíváme blíže, co všechno může mít svůj rytmus, kde všude ho můžeme ve svém životě nalézt, přesvědčíme se, že i tyto schopnosti jsou pro náš život důležité.

Nejedná se však pouze o rytmus, kterým se řídí některé části našeho těla (například tlukot srdce, proces dýchání...): „Všechno, včetně našeho jednání, má svůj rytmus. (...) Každý žije svým osobním rytmem. Přítomnost rytmu se projevuje v našich pohybech i v tom, jak mluvíme. Každá situace, jednání, řeč, pohyb, myšlení se odehrává v určitém tempu - pomalu nebo rychle. Každé tempo má však i současně své vnitřní rytmické uspořádání.“⁹⁸

Každý den v našem životě je tedy ovlivněn aktivitami, činnostmi, pracemi, informacemi, které mají určitý rytmus (pravidelný, nepravidelný) a samy udávají rytmus našemu životu. Některé každý den opakujeme stejným tempem, jiné mění své tempo díky mnoha činitelům (naše nálada, únava, spěch...). Podle těchto činností také upravujeme svůj čas (pokud zvládneme činnost rychleji, máme více času na jiné činnosti atd.).

Existuje také druh rytmu, který určitým způsobem ovlivňuje náš život, a tím je rytmus hudby.

„V rytmu se zásadně formují a spojují všechny síly, které vedou k sebevyjádření a tím i k tvořivosti.“⁹⁹

Rytmy, které můžeme slyšet při poslouchání hudby, různých zvuků a tónů, ovlivňují naše emoce, pocity, naši náladu, které potom mají vliv na naše jednání v nadcházejících situacích (ovlivňují tedy náš denní rytmus). Hudba a její klidné rytmy nám mohou také pomoci, pokud se chceme uklidnit nebo se začít soustředit na další činnosti.

Mezi rytmy ovlivňující z velké části náš život patří také rytmy přírody (stmívání a svítání, roční období, ale také přirozené a nezměnitelný běh života).¹⁰⁰ Pokud

⁹⁷Viz Příloha III. B

⁹⁸ŠIRCOVÁ, I. Bystříme své smysly. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 19. ISBN 978-80-87145-35-7.

⁹⁹Citát L. Gunterová, uvedený v knize: ŠIMONOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha: Portál, 2011. Str. 39. ISBN 80-7178-557-1.

například zvládneme odhadnout nebo dokonce víme, jakou náladu budeme mít v určité době, můžeme podle toho upravovat svůj den a aktivity v něm probíhající.

Jsou však lidé schopni cítit prostor? Ovlivňuje prostor nějakým způsobem náš život? Myslím si, že ano. Lidé se v prostoru orientují hlavně pomocí všech svých smyslů. Dokážeme prostor zhodnotit podle barev, můžeme si prostor „ohmatat“, vyhledáváme prostory s příjemnou vůní atd. Tyto všechny informace, které z prostoru získáme, na nás určitým způsobem působí a ovlivňují naše jednání, myšlení, náladu... Pokud se například člověk necítí v určitém prostoru pohodlně, může se mu zhoršit nálada, nebude se moci soustředit, hůře se mu bude přemýšlet, nebude to tedy podnětné prostředí.

Jedním z úkolů vedoucího kroužku je také dbát na vytvoření podnětného a příjemného prostředí pro děti, to se týká také klubovny. Myslím si, že je vhodné, aby v počátečních fázích této ukázkové schůzky (zaměřené na schopnosti cítění rytmu, cítění prostoru a prostředí) proběhla také reflexe na to, jak se děti v prostředí klubovny cítí, co by změnily, co se jim nelíbí, jak na ně některé předměty (a výzdoba) působí. Společně by tak mohly tvořivým způsobem spolu s vedoucím prostředí zlepšovat.

Rozvíjení těchto dovedností jsem do osnov ukázkového včelařského kroužku zařadila dvěma způsoby. Dovednostem cítění rytmu, cítění prostoru a prostředí budu věnovat celou jednu ukázkovou schůzku (osnova této schůzky je v příloze číslo tři). Zde budou konkrétní činnosti, hry a cvičení, které jsou pro rozvíjení těchto dovedností vhodné.

Činnosti, které rozvíjejí dovednost cítění rytmu, jsou vhodné také pro navození klidné, příjemné atmosféry, mohou být pomocníkem pro motivování do dalších činností. Vhodně zvolené činnosti zabývající se rytmem mohou být pomocníkem také například pro rozvoj spolupráce, ovlivňují naše poznávání ostatních, naše empatické naslouchání. Proto jsem zařadila do některých ukázkových schůzek týkajících se jiných schopností a dovedností činnosti pracující s rytmem (našeho těla, rytmem hudby...).

Rytmus můžeme také pozorovat v samotné práci kroužku. Například mnou zvolené ukázkové osnovy schůzek jsou založeny na určitém rytmu. Samotná „kostra“ ukázkových schůzek má rytmus, struktura kroužku se pokaždé opakuje, avšak různým tempem. Děti si tak díky tomuto uvědomí, že rytmus ovlivňuje nejen jejich působení ve včelařském kroužku, ale i jejich běžný život. Některé aktivity mohou být například při

¹⁰⁰Srov. Tamtéž, str. 20

jedné schůzce zkráceny, aby zbylo více času na aktivity následující. I nálady dětí, jejich zkušenosti, mohou ovlivňovat rytmus kroužku.

Při zpracování plánu činnosti a obsahu jednotlivých schůzek, by vedoucí mohl dětem navrhnout, aby společnými silami vytvořili krátkou aktivitu, která by byla vlastní pouze jejich kroužku a jejímž cílem by bylo navodit tu správnou čínorodou pracovní atmosféru (veselou písničku, vtipnou básničku, práci s nástroji...). Pokud by vedoucí nebo děti v průběhu schůzky cítili, že atmosféra není v daný den příznivá, navrhl by ostatním přerušit probíhající činnost a odreagovat se právě společnou krátkou aktivitou, jakýmsi rituálem. Myslím, že i tímto způsobem je možné si uvědomit vliv rytmu a změny na náš život.

Jak je to však s těmito schopnostmi u včel? Jsou schopny cítit rytmus např. hudbu? A ovlivňuje je nějak? Působí na ně prostor a prostředí?

Včely jsou úzce spjaté s okolním prostředím daleko více než člověk. Jejich život je ovlivněn tím, jaké podmínky panují v jejich úle, jak jsou včely schopné vycítit změny v úle, podle kterých potom musejí změnit své chování nebo svou práci. Včely, stejně jako lidé, dokážou tyto změny vycítit hlavně pomocí svých smyslů. Změny v prostoru také poznají podle chování ostatních včel v úle (ostatní včely jsou rozrušené, jinak bzučí atd.). Jak jsem již zmiňovala, včely vnímají spíše než zvuky vibrace. Pokud tedy ostatní včely vydávají jiné bzučení než v klidu, změněné vibrace ostatní včely zalarmují.

Co však nejvíce ovlivňuje život a práci včel je prostředí. Podle rytmů prostředí (roční období, střídání dne a noci, změny počasí, pravidelná nebo nepravidelná doba rozkvětu květů...) včely řídí veškerou svou práci, ať již v úle nebo práci venku (sběr, svatební let...). Včely tedy vědí, že v přírodě a v jejich vlastním životě (v jejich práci) je jakýsi rytmus, podle kterého se musejí řídit. Vše je u včel dáno instinktem.

„Výsledky různých pokusů skutečně ukázaly, že včely jsou schopny splnit předem stanovený denní program a dělat ve správnou dobu na správném místě správnou věc.“¹⁰¹

Tento plán je však ovlivněn jak rytmem jejich práce, přírodním rytmem, tak rytmem každé jednotlivé včely.

Včely sice vnímají pouze vibrace, avšak i z nich poznají blížící se nebezpečí, poznají, že je něco může ohrozit, něco pozmění jejich plány, zdrží je od práce atd.

¹⁰¹Srov. TAUTZ, J. *Fenomenální včely – Biologie včelstva jako superorganismu*. Praha: Brázda, ve spolupráci s Českým svazem včelařů, 2010. str. 95. ISBN 978-80-209-0379-2.

Podle pana Suchoradského včely vnímají negativně hlavně „kovové zvuky“ (jejich vibrace) a blížící se nebezpečí nebo změnu poznávají také podle chvění okolního vzduchu (blížící se déšť, bouře...).

C. Dovednosti řešení problému¹⁰²

Život nám do cesty neustále staví překážky, je pak jen na nás, jakým způsobem, jak dobře a rychle je zvládneme. Problémy se nám nevyhnou jak v profesním, tak osobním životě a jejich vyřešení vyžaduje skloubení mnoha schopností a dovedností. V této ukázkové schůzce půjde tedy především o procvičení si mnoha schopností a dovedností za účelem vyřešit určitou situaci (problém, úkol).

*„V encyklopediích se píše o problému jako obtížném či neřešitelném úkolu nebo otázce. Jiná definice problému říká, že je to „cokoli co vyžaduje, abychom něco udělali“. Problém je také definován, jako jev, který brání dosažení nejlepšího cíle jednání. Je to rovněž úkol, který vyžaduje konkrétní řešení“.*¹⁰³

Pokud provádíme určitou práci a najednou narazíme na část, které nerozumíme, nevíme si s ní najednou rady, narazili jsme na problém. Tato problematické část nás najednou zdržuje od práce, nemůžeme ji dokončit nebo její dokončení nám zabere delší dobu. Je to dáno také podle toho, jaké předchozí zkušenosti s podobným problémem, problémovou situací máme.

Existuje mnoho druhů problémů a stejně tak velké možnosti a postupy jejich vyřešení. Je například rozdílný postup k řešení problému v situaci, kde víme, k jakému výsledku bychom se nakonec měli dopracovat oproti tomu, kdy neznáme předem, jakého výsledku je třeba dosáhnout a kde máme k dispozici více možných řešení. Při rozhodování, jaké postupy zvolit, je také dalším činitelem příčina vzniku problému. Jsou situace, kdy vyřešení problému nezávisí na důvodu samotného vzniku problému, k řešení nám to nepomůže. Naopak někdy je vhodné, ne-li nutné vědět, jakým způsobem (proč) problém vznikl (co nebo kdo za to může).¹⁰⁴

Nežli dítě nastoupí do školy, objevují se u něj některé schopnosti řešení problémů, avšak k jejich vyřešení je stále potřeba názornost. Dítě si potřebuje věci vyzkoušet, musí je vidět, nebo je schopné si je alespoň představit (musí však s nimi mít předchozí zkušenosti). Po vstupu do školy do dětského myšlení nastupuje také pojem logika, avšak důležitá podmínka ohledně názorného představení si stále zůstává. Až ke

¹⁰² Viz Příloha III. C

¹⁰³ NEUMAN, J. *Řešíme problémy a přijímáme výzvy*. Praha: vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 9. ISBN 978-80-87145-31-9.

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž

konci mladšího školního věku (11-12 let) myšlení dětí pokročí do fáze, kdy dokáže řešit i situace, ve kterých si jednotlivé prvky není možné představit.¹⁰⁵

Je mnoho postupů a názorů jak řešit situace, avšak některé prvky jsou ve většině případů stejné:

„Musíme tedy rozvinout určité poznávací a řešící aktivity. Většinou si definujeme problém, dále hledáme jeho různá řešení, ta „testujeme“, abychom z nich mohli provést výběr, a pak řešení aplikujeme. To jsou základní „existenciální“ kognitivní postupy při řešení čehokoli.“¹⁰⁶

Dnešní svět vyžaduje od člověka řešení stále nových a těžkých úkolů. Je proto důležité dostatečně děti připravit a správným směrem rozvíjet jejich schopnosti řešení problémů, rozvíjet u nich komplexní myšlení. Děti by měly být schopné zhodnotit a prozkoumat všechny stránky daného problému, získat potřebné informace a uvědomit si všechny jejich souvislosti (přímé i globální). Dítě by se také nemělo bát kriticky zhodnotit dostupné informace, názory na daný problém atd.¹⁰⁷

Myslím si, že tato schopnost je jednou z mála kompetencí, kterou se škola a učitelé zabývají více. Ať již se jedná o doplňkové činnosti, které souvisejí s probíranou látkou (např. skupinové řešení úkolu, zjistit si zajímavosti a informace týkající se tématu příští hodiny atd.) nebo také písemné práce, v nichž dětem předložíme cvičení vyžadující logické myšlení, kreativitu a podobně.

Kroužek včelařství by se tak stal doplňujícím prostředím, ve kterém se tyto schopnosti prohlubují, děti se mohou naučit nové způsoby řešení, které mohou využívat, rozvíjejí schopnosti spolupracovat, učí se kreativně přemýšlet, prosazovat a prezentovat své názory.

Děti již v tomto věku mají mnoho zkušeností s řešením problémů, přinášejí si tedy jak do školy, tak do zájmových kroužků vlastní ověřené metody a postupy řešení, které jsou schopné nadále využívat. Se schopností řešení problémů souvisí tedy dovednosti zapamatování. Zkušenosti, které děti nabyly, se vštípí do paměti a děti si je při opětovném použití a opakování procvičují.

¹⁰⁵Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. str. 121-122. ISBN 80-7169-195-X.

¹⁰⁶VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 18. ISBN 80-239-4908-X.

¹⁰⁷Srov. MURPHYOVÁ-WITTOVÁ, M.; STAMEROVÁ-BRANDTOVÁ, P. *Připravte své dítě do života*. Praha: Grada Publishing, 2007. Str. 51. ISBN 978-80-247-2082-1.

Důležitá je také kreativita, konkrétně dovednost kreativního myšlení. Děti jistě samy zjistí, že ne vždy mohou použít již naučené způsoby řešení, že ne na všechny problémy je možné je aplikovat. Musejí tak být schopné vymyslet nové, tvořivé způsoby, v praxi si je ověřit a zapamatovat si je.

„Z hlediska obsahu OSV preferujeme trénink řešení problémů v mezilidských vztazích, v životních situacích atd. před tréninkem řešení různých odborných, technických aj. problémů.“¹⁰⁸

Protože by řešení odborných a technických problémů týkajících se včelařství bylo pro takto malé děti (8-12 let) složité, budu se řídit výše zmíněnou radou a zařadím do této ukázkové schůzky III. činnosti, cvičení a úkoly, které budou zaměřené na konkrétní praktické životní situace a situace týkající se každodenního života a práce včelaře se včelstvem.

I zde je důležitá jak počáteční, tak průběžná reflexe. Děti by si měly uvědomit, co je vlastně problém, zda se ve svém životě setkaly s něčím, co vyžadovalo vyřešení. Vedoucí by pak mohl dětem ukázat, že i v životě včelaře mohou nastat situace, které vyžadují mnohdy rozdílné způsoby řešení.

Ani životu včel a včelstva se nevyhnou problémy, které jejich práci pozdrží nebo dokonce zcela znemožní. Pro tyto účely jsou i včely vybaveny dovednostmi pro řešení problémových situací.

Základem včelstva je včelí matka, která zajišťuje rozmnožování, a tím zajišťuje přežívání včelstva. Může však nastat situace, kdy se včelí matka ztratí, předčasně uhyne nebo je nemocná nebo příliš stará. V tomto případě se vyskytne před včelami životně důležitý problém, který je potřeba vyřešit. Pokud tato situace nastane, včely hned, jak zjistí nepřítomnost nebo „neužitečnost“ matky, začnou vystavovat na plástvích buňku-matečnick, uzpůsobenou k tomu, aby se zde mohla vyvíjet včelí matka (jsou větší, potřebují větší prostor). Jistotu toho, že takto získají novou matku, si pojistí také tím, že matečnicků vystaví na plástvích více. Matka, která se vylíhne jako první nebo ta silnější, pak ostatní „konkurentky“ usmrtí.

Včely si dokážou poradit také v život ohrožujících situacích. Pokud se například teplota v úle nebezpečně zvýší, jsou schopné společnými silami teplotu znovu vrátit do původního stavu. Zde se jedná o opravdu kreativní řešení problému. Mají totiž v úle

¹⁰⁸VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 18. ISBN 80-239-4908-X.

také zásoby vody, které používají nejen k pití, ale také je používají v případě zvýšení teploty. Řešení spočívá v tom, že vezmou kapku vody a skrze ni pak chladí vzduch pomocí mávání svých křídel.

Je mnoho příkladů ze života včel, ve kterých můžeme pozorovat, jak jsou schopnosti řešení problémů u včel rozvinuté. Je tedy jisté, že tyto schopnosti jsou u včel jedním z nejdůležitějších předpokladů k úspěšnému fungování včelstva a k jejímu přežití.

D. Komunikační dovednosti¹⁰⁹

Lidé se neustále dostávají ve svém osobním i pracovním životě do kontaktu s druhými lidmi. Život bez interakce, pomoci a spolupráce s druhými si lze jen těžko představit. Abychom dokázali společně s ostatními fungovat a docházelo tak ke vzájemnému obohacení a prospěchu, museli se lidé naučit, jak s druhými lidmi vycházet, jak se k druhým správně chovat, jak s nimi jednat, aby byli ochotní s námi i nadále vytvářet vzájemné interakce, pracovat s námi a udržovat tak určitý vztah (pracovní, přátelský, kolegiální...).

Člověk k interakci s druhými využívá mnoho dovedností a schopností, díky kterým se interakce stává úspěšnou, efektivní a obohacující. Jedná se hlavně o dovednost řešení problémů v mezilidských vztazích, poznávání lidí, cvičení pozorování a empatického naslouchání, dovednosti spolupráce a především komunikační dovednosti.

Základem interakcí s druhými jsou komunikační schopnosti a dovednosti. Člověk potřebuje s ostatními komunikovat, aby byl schopný předat druhému důležité informace, vysvětlil mu řešený problém (problémovou situaci), upozornil ho na chybné jednání, chování, dovedl prezentovat a předat své názory, postoje a také je uměl obhájit, dovedl se domluvit na spolupráci, zhodnotil nápady, chování a jednání ostatních...

K tomu, abychom byli v interakci s ostatními úspěšní, je potřeba znát jak sebe samého, tak také poznat toho druhého.

Člověk by měl v interakcích ovládat své emoce, své chování a jednání tak, aby nedošlo s druhou osobou ke konfliktu, k nedorozumění nebo aby druhého neurazil, nezesměšnil, neranil. Negativní emoce by nás neměly ovlivnit při jednání s druhými. Je tak důležité, aby byla u dětí rozvíjena také tvořivost v oblasti mezilidských vztahů tak, aby byly schopné vymyslet různorodé způsoby jednání, chování a reagování v komunikaci s ostatními.¹¹⁰

„Každý sám u sebe i u ostatních věnuje pozornost veškerému chování, tedy jeho verbálním i neverbálním složkám, učí se brát ohled na reakce druhých. Také formulace vlastního prožívání umožňuje otázku, zda se mi mé vlastní jednání zamlouvá, či snad zda bych raději nechtěl jednat jinak.“¹¹¹ Zde se tedy jedná o **cvičení pozorování**. Svě

¹⁰⁹Viz příloha III. D

¹¹⁰Srov. BEAN, R. Jak rozvíjet tvořivost dítěte. Praha: Portál, 1995. str. 31. ISBN 80-7178-035-9.

¹¹¹HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život*. Praha: Portál, 1994. str. 8. ISBN 80-85282-79-8.

chování, jednání a způsob mluvení k druhé osobě měníme podle toho, jaké informace máme k dispozici o člověku, se kterým v interakci jsme (pokud např. poznáme, že neříká pravdu, dáváme si pozor na to, jaký obsah informací mu sdělíme...).

Součástí komunikace je mnoho znaků, kterých by si člověk měl všímat. Jedná se o znaky, které můžeme pozorovat zrakem (pohyby rukou, nohou, emoce vepsané v obličeji, tedy neverbální komunikace), ale také o znaky, pro jejichž pozorování je potřeba se více soustředit (způsob řeči, nálada...)¹¹²

Další důležitou dovedností pro úspěšný komunikační proces je **empatické naslouchání**, které se doplňuje s dovedností pozorování druhého. Člověk by měl vždy trpělivě vyslechnout názory, nápady a postoje druhého člověka. Každý by měl mít prostor k vyjádření a měli bychom dodržovat zásady správné komunikace. Je důležité, abychom druhého nechali domluvit, nepřerušovali jeho řeč. Během řeči nebo po ní bychom také měli dát najevo, že jsme ho poslouchali a také pochopili.

„Naše jednání, výrazy obličeje a tón hlasu sdělují, zda nasloucháme, nebo ne. Můžeme mimoslovně komunikovat úsměvem, zamračením, poklepáním na rameno.“¹¹³

Empatické naslouchání a také cvičení pozorování druhých se rozvíjí ve včelařském kroužku prakticky na všech ukázkových schůzkách díky počáteční debatě zařazené na začátku každé schůzky. Další možností procvičování jsou také průběžné reflexe, kde si děti navzájem sdělují, jak hodnotí uskutečněnou aktivitu a jaké problémy se při ní vyskytly (děti pak mohou ostatním pomoci návrhem jak problém vyřešit...).

Umění správně komunikovat však nestojí pouze na schopnosti umět toho druhého „přečíst“ a podle získaných informací pak tuto komunikaci dále vést. Musíme také umět prezentovat své vlastní názory, postoje a myšlenky ostatním tak, aby je správně pochopili. Abychom toho byli schopni, je důležité volit správná slova, srozumitelná jak pro nás, tak pro ostatní. Každý by tak měl mít dostatečně rozvinutou slovní zásobu, kterou rozšiřuje jak ve škole, tak mezi kamarády, na zájmových kroužcích, ale také čtením, sledováním televize atd. Protože má ve svém repertoáru slova z mnoha různých oblastí, může se rozhodovat, která se k danému rozhovoru hodí a která ne (s rodiči nebo učiteli se dítě nebude bavit stejně jako s kamarády...).

¹¹²Srov. MURPHYOVÁ-WITTOVÁ, M.; STAMEROVÁ-BRANDTOVÁ, P. *Připravte své dítě do života*. Praha: Grada Publishing, 2007. Str. 69. ISBN 978-80-247-2082-1.

¹¹³DINKMEYER, D.; MCKAY, G. D. *Step: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha: Portál, 1996. str. 63. ISBN 80-85282-92-5.

V komunikaci je také vhodné, aby člověk mluvil srozumitelně, pomalu, zbytečně nezahlucoval svého posluchače nepotřebnými informacemi, nepřeskakoval z tématu do tématu apod. Pokud máme pocit, že posluchač špatně pochopil námi sdělené informace nebo například neporozuměl sdělovanému, měli bychom mu trpělivě objasnit podstatu myšlenky.

Myslím si, že je vhodné do ukázkových schůzek zařadit cvičení, ve kterém dětem například předvedeme scénky, při nichž nebude komunikační proces probíhat správně, a děti budou pak vyzvány, aby nejprve řekly, co se jim na rozhovoru nelíbilo, proč si myslí, že komunikace dopadla špatně, co by změnily apod. Poté budou vyzvány, aby scénku předvedly tak, jak si myslí, že by komunikace měla probíhat.

Po této aktivitě následovala diskuse, při které by dětem byly vysvětleny základy komunikace, její prvky, časté chyby atd.

Nyní se vrátím ještě k počáteční debatě na začátku této schůzky. Zde by vedoucí neměl opomenout zmínit pojmy jako je pravda, lež a předstírání v komunikaci. Děti by samy měly říci, co si pod těmito pojmy představují, jestli se s nimi někdy ve svém životě setkaly, proč si myslí, že se tyto prvky v komunikaci objevují, proč je to špatně atd.

Komunikace je složitý proces, kde záleží na mnoha ukazatelích, které ovlivňují její správný a efektivní průběh a zajišťují dobrý výsledek. Mnoho lidí si to neuvědomuje, ale v komunikaci je důležitá také řeč těla. Lidé by se proto měli orientovat v základech neverbální komunikace takovým způsobem, aby pozorování a naslouchání druhých kompletně zvládali. Při komunikaci s ostatními lidmi nepoznáváme pouze je, ale poznáváme i sami sebe, neustále se učíme a zdokonalujeme.

Každý člověk by však měl být schopný také ovládat vlastní neverbální signály, které vysílá ke svým posluchačům. Zde se znovu jedná o sebepoznání, kdy si člověk musí uvědomit, jaké signály sám vysílá a v jakých situacích (například pokud je nervózní, pak poklepává rychle nohou apod.). Pokud si člověk tyto signály připustí, měl by je umět při komunikaci s druhými umět ovládat a usměrňovat ve svůj prospěch.

O komunikačních dovednostech včel se zmiňuji v Příloze III. D.

E. Kooperace a kompetice (konkurence)¹¹⁴

Člověk potřebuje ke svému životu nejen určité schopnosti a dovednosti, ale také interakci s druhými, vybudovat si dobré mezilidské vztahy a také někam patřit. Sociální skupiny člověka doprovází již od narození (např. rodina) a s přibývajícím věkem se zvyšuje počet sociálních skupin, do kterých patříme a které se nám nabízejí. Každá skupina má však svá specifika, která je důležitá dodržovat, aby skupina správně a efektivně fungovala. Lidé zastávají také ve skupinách určité role, u kterých se může předpokládat konkrétní jednání, chování a také způsoby řešení některých situací ve skupině.

Každý člen skupiny má různě rozvinutou osobnost, má rozdílné sebepojetí a sebehodnocení. Správné a efektivní fungování skupiny je závislé na tom, jak členové znají sami sebe, jak si sebe váží, jak v určitých situacích jednají a jak je prožívají, jaké mají postoje a hodnoty ve svém životě a také jak se chovají při interakci s ostatními.

Všechny tyto osobnosti se tedy v určité skupině střetávají a je jen na členech, jak se navzájem zvládnou přijmout, respektovat a také jak jedinec zvládne přijmout svoji roli ve skupině. To vše je důležité jak pro soudržnost skupiny, tak i z hlediska sebepoznání každého člena skupiny.

Střet různých osobností je dobře vidět hlavně při činnostech, které obsahují prvky konkurence nebo spolupráce.

Pokud se zaměříme na konkurenci (kompetici), pak tento prvek můžeme nalézt prakticky ve všech oblastech našeho života. V rodině se to týká například konkurence mezi sourozenci, ve škole úsilí o nejlepší známky, o pochvalu atd. Také ve volném čase se objevuje konkurenční chování. Nejpatrnější je to samozřejmě ve sportovních kroužcích, kde samotná hra několika týmů vyžaduje soutěživost a vyvolává konkurenční chování a jednání (to stejné můžeme říci i o spolupráci).

Tím, že do osnov kroužku zařadíme hry, které mohou vyvolat konkurenční chování, dáme dětem možnost vyzkoušet si a uvědomit si své chování v takových situacích. Děti se naučí zvládat svou agresivitu, naučí se jednat ve vypjatých situacích... Také si tímto rozvíjí své dovednosti týkající se mezilidských vztahů, přijímání druhých a empatického naslouchání.

¹¹⁴Viz Příloha III. E

Protože děti mají rády hry a aktivity vyvolávající v nich soutěživost, myslím si, že by tyto činnosti neměly chybět ani v osnovách včelařského kroužku. Název ukázkové schůzky jsem sice zvolila „Kooperační a kompetice“, avšak prvky kompetice i spolupráce se budou promítat prakticky i do jiných schůzek a činností v nich.

V počáteční fázi této ukázkové schůzky nesmíme zapomenout na společnou diskuzi, ve které budou děti nejprve vyváděny, aby sdělily, proč je důležitá spolupráce, jak ovlivňuje skupinu, jak vnímají soutěže, zda se jim soutěžní aktivity líbí, jak by se měly při soutěžích chovat (např. hrát férově)....

V tématu konkurence (kompetice) je důležité si uvědomit a dětem vysvětlit dva pojmy přímo s tím související. Jedná se o pojmy zisk a výhra a rozdíl mezi nimi.

„Vyhrát v soutěži může jen jeden, případně několik osob, ale zisky ze soutěže mohou mít všichni, kdo se jí zúčastní.“¹¹⁵

Rozdíl mezi těmito dvěma pojmy spočívá v tom, že v případě výhry se většinou jedná o okamžitou odměnu pouze pro vítěze, kdežto zisk je dlouhodobější odměna pro všechny zúčastněné, protože určitým způsobem ovlivnila některou stránku jejich osobnosti. Děti si uvědomí, jak se při aktivitě chovaly (špatně, dobře, lživě, nesportovně, spravedlivě...), jak se chovaly k ostatním, do jaké míry se zapojily, jak přispěly k výhře nebo prohře skupiny atd. Výhra i prohra tak pomohly dětem v rozvoji jejich sebepojetí, k upevnění vztahů k ostatním, uvědomění si jejich role ve skupině.

Dojde tedy k zhodnocení jejich zkušeností, chování, jednání v té dané situaci, které se pak přenesou do dalších činností.

Soutěžní hry také pomáhají dětem zvládat jejich chování. Děti se naučí, jak by se měly chovat a jednat v případě prohry, ale také v případě výhry. Měly by tedy být schopné vcítit se do pocitů ostatních (výherců i dětí, které prohrály) a naučit se kontrolovat své chování (přílišná radost, agrese...). Jde tedy o to rozvíjet svou schopnost seberegulace.

„Školní děti s dobrou emoční kompetencí jsou si dobře vědomy vlastních pocitů i emocí druhých lidí, vyjadřují své prožitky přiměřeným způsobem a jsou schopny své pocity kontrolovat a regulovat podle okamžité situace tak, aby to zvládnutí přítomného problému usnadnilo.“¹¹⁶

¹¹⁵NOVÁKOVÁ, B. *Ovládáme umění soutěžit*. Praha: Vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. str. 10. ISBN 978-80-87145-17-3.

¹¹⁶LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. str. 129. ISBN 80-7169-195-X.

Vedoucí by si také měli dávat pozor na podchycení špatných návyků a situací, které se v soutěžních hrách mohou objevovat (podvádění, bezohlednost, stres, demotivace atd.). Také by měli vhodně volit aktivity tak, aby nedocházelo již od začátku soutěže k znevýhodnění některých hráčů (nízký věk, menší výška atd.).¹¹⁷

To, jak děti v kroužku zvládnou regulovat své chování a vhodně se účastnit soutěžních aktivit, můžeme nejlépe pozorovat např. při soutěži Zlatá včela, konající se každý rok. V chování dětí bylo sice občas poznat, že vlastně soutěží mezi sebou, avšak celou akci braly hlavně z hlediska zábavy, poznání nových dětí, prohloubení vztahů v jejich vlastním kroužku.

Proto jsem zařadila na začátek schůzky (kdy by se měly děti uklidnit a začít se soustředit na nadcházející činnosti) aktivity, které se zaměřují na regulaci chování, zvládnání agresivního chování atd.

Ve skupině a její práci je samozřejmě důležité, aby skupina dokázala pracovat společně, aby každý jednotlivý člen byl schopný chápat spolupráci a řídit se určenými pravidly kooperace (spolupráce).

„Kooperací míníme spolupráci, tedy společný podíl více osob na dosažení společného cíle (více osob pohromadě ovšem zdaleka vždy neznamená automaticky kooperaci!!“¹¹⁸

I v případě spolupráce je důležité osvojit si některé dovednosti a schopnosti potřebné ke správnému a efektivnímu fungování skupiny. Jedná se o rozvoj individuálních a sociálních dovedností. Člověk by měl znát sám sebe, vědět, jak se chová například v situaci, kdy se jeho názory střetávají s názory ostatních nebo kdy jeho názor, řešení nebo jednání jsou kritizovány nebo nejsou přijímány. Podle potřeby by pak měl umět toto své chování a emoce kontrolovat do takové míry, aby vycházel s ostatními, neprosazoval pouze své názory (respektoval a přijímal názory ostatních) a choval se tak, aby ostatním neublížil, neponížil je atd. (zvládal agresi...)¹¹⁹

Druhou skupinou dovedností, které by každý jedinec ve skupině měl zvládat, jsou dovednosti sociální. Je samozřejmé, že základem dobře fungující skupiny je komunikace. Každý člen by měl umět naslouchat potřebám ostatních, jejich názorům,

¹¹⁷Srov. NOVÁKOVÁ, B. *Ovládáme umění soutěžit*. Praha: Vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. str. 10. ISBN 978-80-87145-17-3.

¹¹⁸VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesta k žákovi*. Praha: Aisis, 2006. str. 34. ISBN 80-239-4908-X.

¹¹⁹Tamtéž, str. 35

postojům, stejně jako umět srozumitelně prezentovat a vysvětlit svá řešení a názory. To vše napomůže k vyřešení situací, úkolů a problémů, které před skupinou stojí.¹²⁰

Ve skupinových pracích, které vyžadují spolupráci mezi jednotlivými členy je důležité také přijmutí určité role. Ve skupině se objeví mnoho osobností (vůdčí typy, samotáři, děti, které se raději podřídí ostatním, než aby samy vedly atd.), proto je také důležité, aby každé dítě bylo schopné seberegulace. Děti, které jsou zvyklé převzít ve skupinových pracích vedení, by se měly také naučit občas nechat ostatní, aby si vedení vyzkoušely. Ve skupině by měl znát jeden druhého, starat se o sebe navzájem (např. podporovat děti, které jsou tiché a moc se neprojeví). Aktivity týkající se spolupráce tedy rozvíjejí a prohlubují mezilidské vztahy, vzájemnou důvěru, stmelují kolektiv.

Jsou různé cíle, kterých má skupina pomocí spolupráce dosáhnout, jisté však je, že všechny tyto cíle vyžadují přítomnost a přispění každého jednotlivého člena.¹²¹

„Kooperativní učení funguje tehdy, je-li založeno na dodržení pěti základních elementů. Soulad těchto elementů zajišťuje žádoucí pokrok v učení. Reflexe, sociální dovednosti, individuální odpovědnost, tváří v tvář, pozitivní vzájemná závislost.“¹²²

Pro vedoucího je také důležité rozhodnout se, jak děti do skupin vlastně rozdělit. Je jen na něm, jestli nechá děti, aby se rozdělily samy nebo jestli je rozdělení náhodné nebo předem promyšlené. Metod na rozdělení je více, například pomocí her, rozpočítání nebo vedoucí si předem promyslí, koho s kým dát do skupiny (podle věku, podle pohlaví, ale nejčastěji tak, aby byly skupiny vyrovnané - stejný počet slabších členů, stejný počet vůdčích typů...).

Myslím si, že je vhodné, aby před každou další aktivitou vyžadující spolupráci docházelo k novému rozdělení. Tímto se stmelí celý kolektiv kroužku, neutvoří se tak skupinky, které v budoucnu pak pracují pouze spolu. Proto jsem před každou aktivitou v této ukázkové schůzce zařadila hru, podle které se děti rozdělí do nových skupin. Nesmíme také zapomenout na průběžné reflexe, kde si děti mohou vyříkat, jak se jim s ostatními spolupracovalo, co jim dělalo problém atd. Při konečné reflexi na konci schůzky pak děti mohou srovnávat, ve které skupině se jim pracovalo nejlépe, ve které hůře a sdělit důvody. Také u včel můžeme pozorovat prvky kooperace a kompetice.¹²³

¹²⁰Tamtéž, str. 35

¹²¹Srov. KASÍKOVÁ, H. *Učíme (se) spolupráci spoluprací*. Praha: AISIS, 2005. ISBN 80-239-4668-4.

¹²²Tamtéž, str. 30

¹²³Viz Příloha III. E

III. OSNOVY UKÁZKOVÝCH SCHŮZEK

A. Osnova ukázkové schůzky I - Schopnosti poznávání

PŘIVÍTÁNÍ

- Uvítání dětí
- Prezence příchozích členů
- Administrativní záležitosti (některé včelařské kroužky mají rozdělené role, ve kterých se děti střídají, například pokladník, zapisovatel apod.).
- Pokud má kroužek vlastní hymnu, uvítací písničku apod. vedoucí a děti se tímto způsobem mohou také pozdravit.
- Tato část by neměla trvat déle než **10 minut**.

POČÁTEČNÍ DEBATA

- Témata jsou neomezená, děti si mohou také společně připomenout a zavzpomínat, co se dělo na minulé schůzce, co se jim líbilo, co by změnily, co se vlastně z minula naučily a podobně.
- Jde tedy o to, aby si pověděly vše již na začátku schůzky tak, aby se nestalo, že si děti budou mezi sebou o těchto zážitcích povídat během doby, kdy by se měly věnovat aktivitám na aktuální schůzce.
- Vedoucí se může k dětem přidat s vlastním vyprávěním, ale také by měl děti usměřňovat v případě, že by děti překřikovaly jeden druhého (mluví jen jeden, ostatní se mohou průběžně vyptávat, mluví jen ten, kdo chce, děti nenutíme....).
- Debata by měla trvat přibližně **10 minut**.

STMELENÍ KOLEKTIVU, SPOLUPRÁCE, SEZNAMOVÁNÍ

Všichni společně ¹²⁴ (Schopnost spolupracovat, kontakt s ostatními, důvěra, dovednost řešení problémů)

- **Motivace k činnosti:** *„Včelky zažívají mnoho situací, kdy je potřeba pomáhat si navzájem, aby společně mohly vyřešit nějaký problém. Například v zimě, pokud je jim v úle na plástvích zima, musejí být všechny včelky u sebe co nejbližší, aby spojily své tělesné teplo a tak se všechny hrály navzájem. I my se musíme naučit pomáhat si navzájem a společně pracovat. Nyní si to vyzkoušíme na této hře.“*
- **Materiál:** Obrázek plástve (nakreslený, nebo vyfocený a vytisknutý) velký tak, aby se sem nakonec vešli všichni členové (vyžaduje to však chvíli společného přemýšlení a řešení situace).

¹²⁴ Námět k této hře převzatý z: VOPEL, K. V. *Skupinové hry pro život I*. Praha: Portál, 2007. str. 58. ISBN 978-80-7367-286-7. Upraveno pro potřeby včelařského kroužku.

- **Cíl činnosti:** Cílem je dostat všechny členy „do“ plástve tak, aby se nikdo nedotýkal žádnou částí svého těla prostoru mimo obrázek a také jím přitom nehýbal ani jinak obrázek neupravoval.
- **Trvání hry:** *Přibližně 15 minut* *“plus“ 5-10 minut reflexe činnosti*

FÁZE ZKLIDNĚNÍ A NAVOZENÍ SOUSTŘEDĚNÍ, MOTIVOVÁNÍ DO DALŠÍCH ČINNOSTÍ

Jeden den v životě včely

- Jde o metodu imaginace.
- Děti si lehnou kdekoli na zemi, na louce atd., zavřou oči a uvolní se.
- Vedoucí kroužku nechá chvíli na to, aby se děti ztišily a zklidnily, pak začne popisovat to, co si mají děti představovat - Představit si navozené prostředí a vžít se do role včely.
- Vedoucí kroužku postupně dětem zprostředkovává situace, ve kterých včela využívá všechny své smysly.
- **PŘÍBĚH** (Zde se děti dozvědí některé teoretické poznatky ze života včel o jejich smyslovém vnímání, využití smyslů, zajímavostech ze života létavek apod.)
- **Materiál:** Vedoucí může k podpoření atmosféry dětem pustit nahrané zvuky přírody, např. bzučení včel, zpívání ptáků, vítr apod.
- **Trvání činnosti:** přibližně **15 minut** „plus“ **10 minut** reflexe
- **Příklady témat k reflexi (otázky pro děti):** Proč je pro náš život potřeba mít rozvinuté jednotlivé smysly? *„Posloucháte hudbu se zavřenýma očima? Proč? Kdy naposledy jste si vybavily zážitek na základě stejné vůně? Kterým smyslovým orgánem získáváte nejvíce informací? Jak mohou ostatní smysly nahradit ztrátu jednoho z nich?*

HLAVNÍ ČINNOST KROUŽKU

Aktivity rozvíjející smyslové vnímání, dovednosti zapamatování a předávající znalosti ze včelařství

Zrak

- Tyto činnosti je vhodné provádět venku v přírodě, pokud však není možnost jít ven, vedoucí by se měli na tuto činnost připravit (nasbírat si předem přírodní materiály...).
- Nejprve si zopakujeme **teorii** (Základní poznatky o zraku včely), tedy informace, které by si děti měly zapamatovat z předešlé aktivity (imaginace). Jedná se o formu **krátké diskuse**.

Aktivita rozvíjející zrakové vnímání

Květy a med - Děti již z předchozích činností vědí, že včela sbírá nektar a pyl, z nichž potom vyrábí med. Před dětmi bude na stole, zemi, louce položeno 5 základních květů, ze kterých včely sbírají (řepka, lípa, akát, květy ovocných stromů, slunečnice) a také rousky (včelami zpracovaný pyl) z těchto jednotlivých květů. Děti si postupně všechny květy procházejí a zjištěné informace si zapisují do zápisníčku. Děti jsou poté rozděleny do dvou skupinek. Vedoucí předem rozmístil po klubovně nebo na louce obrázky s květy a rousky. Každá skupina má za úkol najít všech 10 kartiček (květy a rousky). Podmínkou však je, že vždy vybíhá pouze jeden člen z každé skupiny a může vzít zpátky ke své skupině pouze jednu kartičku. Členové se také musejí střídát. Pokud je sebrána kartička, kterou již skupina vlastní, musí člen zpět a vrátit ji na původní místo a jít hledat jinou. Pokud skupina získá všechny kartičky, musejí ještě přiřadit k sobě obrázky (správný květ ke správnému rousku). Vyhrává družstvo, které má práci hotovou nejdříve a obrázky správně přiřazené. Hra trvá přibližně **30 minut**.

- **Reflexe činností rozvíjejících zrakové vnímání a dovedností soustředění (5 minut)**

Čich

- Nejprve si zopakujeme **teorii** (Základní poznatky o čichu včely), tedy informace, které by si děti měly zapamatovat z předešlé aktivity (imaginace). Jedná se o formu **krátké diskuse**.
- K rozvoji tohoto smyslového vnímání a také dovednosti zapamatování jsem zvolila aktivitu:
- **1. Zapamatuj si vůni** - Děti jsou usazeny u stolu nebo sedí v kruhu na zemi, louce apod. Vedoucí vždy nechá kolovat jeden kelímek tak, aby každé dítě mělo čas (přibližně 1. minutu) na očichání si obsahu v kelímku a zapamatování si vůně. Do kelímku vedoucí předem umístil aromatický předmět, související se včelařstvím (med, kousek vosku, propolis, aromatické květy....). Vršek kelímku by však měl být uzavřený natolik, aby děti nevěděly, co se v něm nachází. Potom, co kelímek dojde ke všem dětem, jsou děti po jednom vyzvány, aby přistoupily ke druhému stolu, kde jsou také kelímky. Děti mají za úkol očichat si všechny kelímky na stole a rozhodnout se, který kelímek obsahuje stejnou látku jako ten, který předtím koloval. Svoji odpověď si zaznamenají na papír, který jim byl předtím rozdán. Potom, co si všechny děti zaznamenaly odpovědi, vedoucí nechá kolovat další kelímek s jiným obsahem. Na konci této aktivity je důležité, aby vedoucí s dětmi prošel správné odpovědi, nechal je znovu očichat kelímky a také jim prozradil, k jakému předmětu, látce daná vůně patří. Trvání této aktivity a závěrečné reflexe by neměla přesáhnout **30 minut**.

Chuť

- Nejprve si zopakujeme **teorii** (Základní poznatky o chuti včely), tedy informace, které by si děti měly zapamatovat z předešlé aktivity (imaginace). Jedná se o formu **krátké diskuse**.
- Tato konečná aktivita se bude týkat nejen rozvoje vnímání chuti, ale také procvičení si předchozích dvou smyslů:
- 1. **Medová hostina** – Děti opět při této aktivitě sedí v kroužku nebo u stolu. Uprostřed stolu je přibližně 5 pojmenovaných sklenic s medem a plastové lžičky. Tato aktivita patří mezi ty klidné, děti zde mají za úkol popsat co nejlépe jednotlivé medy před nimi (podle barvy, chuti, vůně, tekutosti apod.). Vše si zapisují do svého zápisníčku. Trvání této aktivity je přibližně **20 minut PLUS 5 minut** reflexe.

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

- Zhodnocení jednotlivých uskutečněných aktivit a jejich srovnání (co se povedlo více, co méně a proč...).
- Krátké zopakování toho, co jsme se na dnešní schůzce dozvěděli nového ze života včel.

UKONČENÍ SCHŮZKY

- Přiblížení tématu příští schůzky
- Rozloučení s dětmi

B. Osnova ukázkové schůzky II - Schopnosti cítění rytmu, cítění prostoru, prostředí a vztah k nim

MOTIVOVÁNÍ DĚTÍ POSTŘEDNICTVÍM ČINNOSTÍ

- (Výjimečně jsem v této ukázkové schůzce zařadila motivaci dětí na začátek schůzky tak, aby aktivita obsáhla všechny fáze a činnosti aktuální schůzky)

Motivační vyprávění – Děti sedí u stolu, na zemi nebo na louce, mají u sebe pracovní listy a tužky.

- „*Jistě jste si ve škole nebo doma vyplňovaly rozvrhy hodin, abyste si pamatovaly, na které předměty se máte připravit na další den. Po škole nebo o víkendu máme každý jinak rozvržený den a provádíme také odlišné aktivity, kterým věnujeme různě dlouhý čas. Některé aktivity provádíme pomalu, některé rychleji, to znamená, že život každého je ovlivněn jiným rytmem a každý pracuje jiným tempem. Také náš kroužek má své tempo a rytmus, které se mohou měnit. Zkusíme si po každé aktivitě zaznamenávat informace, jak dlouho nám aktivita trvala, jestli byla aktivita něčím pozdržena nebo zda probíhala plynule, jestli bychom každý na aktivitu potřebovali více nebo méně času, jestli nám tempo aktivity vyhovovalo atd. Také včely mají svůj rytmus dne, kdy činnosti každodenně opakují, avšak mnohdy jinak dlouho, jiným tempem (pomalu, rychle). Včely jsou více než lidé ovlivněny rytmem přírody, kdy se jejich činnosti odvíjejí od světla nebo tmy, od ročních období, počasí apod. Dnes se však nebudeme zabývat pouze rytmem a tempem našeho dne a našich aktivit. Také rytmus hudby ovlivňuje náš život, naše emoce, naše chování. V tomto případě musím však zmínit, že včely hudbu a zvuky nevnímají stejným způsobem jako lidé, vnímají pouze jakési vibrace.*“
- **Nesmí také chybět krátká diskuse:** Cítíte se celý den stejně? Mění se vaše nálada podle toho, jaké činnosti musíte nebo chcete dělat? Které aktivity a proč jsme schopni provádět rychleji a které pomaleji? Proč? „*Střídáte práci a odpočinek tak, abyste prožili den vyváženě a nepadli před večerem únavou? Žijete spíše ve spěchu, nebo více v klidu a rovnováze? Čím je určován náš životní rytmus z vnějšku? Jaký vliv na náš organismus má rytmus přírody (např. stmívání, střídání ročních dob)? Apod.*“¹²⁵

PŘIVÍTÁNÍ

- Uvítání dětí
- Prezence příchozích členů

¹²⁵ŠIRCOVÁ, I. Bystříme své smysly. Praha: Občanské sdružení Projekt Odyssea, 2007. Str. 6. ISBN 978-80-87145-35-7.

- Administrativní záležitosti (některé včelařské kroužky mají rozdělené role, ve kterých se děti střídají, například pokladník, zapisovatel apod.).
- Pokud má kroužek vlastní hymnu, uvítací písničku apod. vedoucí a děti se tímto způsobem mohou také pozdravit.
- Tato část by neměla trvat déle než **10 minut plus 5 minut** k zapsání si informací o dané fázi (délka trvání, co nás zdrželo, šla tato fáze plynule apod.)

POČÁTEČNÍ DEBATA

- Témata jsou neomezená, můžou si také společně připomenout a zavzpomínat, co se dělo na minulé schůzce, co se jim líbilo, co by změnily, co se vlastně z minula naučily a podobně.
- Jde tedy o to, aby si pověděly vše již na začátku schůzky tak, aby se nestalo, že si děti budou mezi sebou o těchto zážitcích povídat během doby, kdy by se měly věnovat aktivitám na aktuální schůzce.
- Vedoucí se může k dětem přidat s vlastním vyprávěním, ale také by měl děti usměrňovat v případě, že by děti překřikovaly jeden druhého (mluví jen jeden, ostatní se mohou průběžně vyptávat, mluví jen ten, kdo chce, děti nenutíme....).
- Debata by měla trvat přibližně **10 minut**. Na konci by nemělo opět chybět zapsání si informací týkající se tématu tempo a rytmus.

STMELENÍ KOLEKTIVU, SPOLUPRÁCE, SEZNAMOVÁNÍ

Místo po mé pravici je volné¹²⁶ (kontakt s ostatními, pozornost, zopakování si jmen kamarádů, dovednost ostatní pochválit)

- **Materiál:** Židle podle počtu dětí plus jedna navíc, míček
- Děti sedí v kroužku na židlích, jedna židle je zde prázdná Dítě, které má prázdnou židli na své pravé straně někomu hodí míček. Potom, co dotyčný míček chytne, vyvolávající řekne: „*Místo po mé pravici je volné. Chci, aby tam seděl ..., protože (zdůvodnění volby)*“.¹²⁷ Podmínkou této volby je to, že vyvolávající musí vyvolaného pochválit za něco, co udělal, jak se choval atd. na minulé schůzce kroužku (např. Pomáhal mi ve hře, podržel mi dveře apod.). V ideálním případě by mělo nakonec dojít na každé dítě. Vedoucí musí hru sledovat a tak pozná, kdy je potřeba hru ukončit.
- **Trvání činnosti:** Přibližně **20 minut plus 10 minut** reflexe. Na konci by nemělo opět chybět zapsání si informací týkající se tématu tempo a rytmus.

¹²⁶Námět k této hře převzatý z: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život- Sociálně psychologické hry pro děti a mládež*. Praha: Portál, 1994. Str. 20. ISBN 80-85282-79-8. Upraveno pro potřeby včelařského kroužku

¹²⁷Tamtéž

FÁZE ZKLIDNĚNÍ A NAVOZENÍ SOUSTŘEDĚNÍ

Lavina rytmu

- „Vedoucí hry začne vytleskávat určitý rytmus. Na znamení se k němu přidávají i ostatní. Složitější je, když se k vedoucímu připojuje jeden hráč po druhém, až nakonec tleskají všichni. Ještě náročnější verze vyžaduje více koncentrace, když se hráči nepřidávají k vedoucímu po řadě, ale na výzvu pohledem vedoucího. Hru můžeme změnit i tak, že vedoucí hry mění během hry buď pro všechny nebo pro některé skupiny rytmus a hlasitost.“¹²⁸
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **15 minut a 10 minut** reflexe. Na konci by nemělo opět chybět zapsání si informací týkající se tématu tempo a rytmus.

HLAVNÍ ČINNOST KROUŽKU

Aktivita rozvíjející cítění rytmu, sluchové vnímání, kreativitu, představivost, neverbální komunikaci

Co nám napoví sluch?

- **Motivace k této aktivitě:** *Abychom se dokázali porozumět s ostatními, potřebujeme ve svém životě řeč, ale naše nálada, smysl komunikace a vztah k druhému vyjadřuje také tzv. mimoslovní komunikace. To znamená náš výraz v obličejí, naše pohyby rukou, to, jakým způsobem stojíme apod. Včely nemluví, a proto dokázaly tuto mimoslovní komunikaci velice dobře ovládnout. Každý pohyb, každé zabzučení, každé vibrace, které včely vydají, mohou znamenat něco jiného, avšak včely si navzájem velice dobře rozumějí. V této aktivitě si vyzkoušíme, jestli dokážeme uhádnout pocity člověka pouze podle jeho pohybů a zvuků.*
- Děti sedí v kruhu, vedoucí ke každému přistoupí a nechá ho vytáhnout si lísteček ze sáčku. Děti si nesmějí lísteček navzájem ukazovat a vládne naprosté ticho, děti se nesmějí domlouvat. Na lístečku jsou napsány různé nálady a situace, které mohou nastat ve včelstvu (napadení včelstva, objevení nového zdroje potravy, únava...). Všechny děti pak zavřou oči a jsou postupně vyzvány, aby se situaci, náladu napsanou na lístečku pokusily ostatním předat tak, aby ji druzí správně pochopili. K tomu směřjí použít pouze své nohy (dupání, klepání, rytmus kroků apod.) a také různé způsoby bzučení, o němž si myslí, že by vystihovalo danou náladu a situaci. Pokud ostatní děti znají správnou odpověď, nepřekřikují se, ale zvednou ruku a čekají, dokud nejsou vyvolány. Po uhodnutí je řada na dalším.¹²⁹

¹²⁸PORTMANOVÁ, R., SCHNEIDEROVÁ, E. *Hry zaměřené na zvýšení koncentrace a uvolnění*. Praha: Portál, 1993. Str. 25. ISBN 80-85282-67-4.

¹²⁹Námět k této hře převzatý z: ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie - ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha: Portál, 1998. Str. 46. ISBN 80-7178-557-1. Upraveno pro potřeby včelařského kroužku

- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **20 minut** a **5-10 minut** na reflexi (Jak bylo pro vás těžké vyjádřit konkrétní náladu a situaci jen pomocí rytmu nohou a rytmem bzučení? Jak složité pro vás bylo rozeznat jednotlivé nálady a situace? Jaké jiné možnosti vyjádření vás napadají? Apod.) Na konci by nemělo opět chybět zapsání si informací týkajících se tématu tempo a rytmus

Aktivita rozvíjející schopnosti citění prostředí, orientace v prostoru

- **Motivace k této činnosti:** „*Určitě se vám někdy stalo, že jste byli na výletě nebo na procházce v přírodě a na chvíli jste ztratili orientaci. Co vám potom pomohlo najít cestu zpátky? Díky čemu můžeme najít tu správnou cestu k vytýčenému cíli? Jistě nám pomohou naše smysly, kterými jsme, možná i nevědomky, získali po cestě cenné informace z okolí. Možná jsme si zapamatovali polohu slunce, pamatujeme si řadu stromů po naší levici od cesty, vůni určitého druhu květin, zvuky z blízké či vzdálenější silnice apod. I včely potřebují k nalezení potravy smyslové vnímání, díky kterému si zapamatují cestu ke zdroji a tu potom sdělí ostatním. Včely cítí hlavně vůni květů a také si po cestě všímají okolních předmětů.*
- *Také orientace v prostoru (pokoj, klubovna, divadlo apod.) je závislá hlavně na našich smyslech, ale také na předchozích zkušenostech (v místnosti jsme již několikrát byli, viděli jsme je na obrázku...).* Představme si však situaci, kdy se máme orientovat v prostoru pouze pomocí jednoho smyslu.“

Včelařská štafeta

- Při realizaci této aktivity máme dvě možnosti. Děti mohou být buď rozdělené na dvě družstva, v tomto případě se bude jednat o soutěžní hru družstev. Nebo mohou děti soutěžit pohromadě v jednom družstvu a jednalo by se o hru zaměřenou na spolupráci, kdy každý člen přispěje k vítězství celé skupiny. Z hlediska bezpečnosti navrhuji nechat děti v jedné skupině.
- **Materiál:** Šátky pro všechny děti, předměty na překážky (měkké polštáře, molitanová kostka, lavička apod.), včelařské pomůcky, počet podle počtu dětí.
- Vedoucí všem dětem zaváže oči šátkem a pomůže jim seřadit se do řady za sebou. Než však dětem oči zaváže, ukáže jim, kde je jejich cíl, kam se mají během hry dostat (překážky však vedoucí ještě nezestavil a včelařské potřeby jsou zakryté).
- Jakmile mají děti oči zavázané, vedoucí rozmístí po vytýčené cestě několik překážek (nejlépe 3-4 překážky).
- Až vedoucí zapíská, vydá se na dráhu první dítě v řadě. Dětem musíme stále zdůrazňovat, že mají jít pomalu (mohou také jít po kolenou nebo v podřepu se dotýkat země rukama...), nejlépe s nataženýma rukama dopředu. Mají zakázáno běžet.
- Jakmile se dítě dostane k cíli (např. ke stolku), vybere si po hmatu jednu věc a pokusí se zjistit po hmatu nebo také čichu, co to je za předmět.

- Až si bude jistý, že ví, co si vybral za předmět, vydá se nazpátek k ostatním.
- Jakmile dorazí zpět, předá předmět tomu, kdo je dále na řadě. Společně ve dvou se pak ujistí, co mají za předmět a výsledek sdělí vedoucímu. Pokud je předmět pojmenován správně, je štafeta předána a na trasu vychází další v pořadí. Prvního hráče odvede vedoucí na konec řady.
- Poslednímu hráči, který se vydá na cestu, pomáhá předmět uhádnout hráč, který vyrazil na dráhu jako první.
- **Trvání činnosti: Do 40 minut.**

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

- Zhodnocení jednotlivých uskutečněných aktivit a jejich srovnání (co se povedlo více, co méně a proč...).
 - V této části je také prostor pro vyhodnocení těchto aktivit a této schůzky kroužku z hlediska rozvíjení citění rytmu a tempa. Vedoucí s dětmi zrekapituluje zrealizované aktivity z hlediska délky trvání a tempa aktivit (pomalé tempo, rychlé tempo, rychlý rozjezd apod.) a také důvody, proč si děti myslí, že tomu tak bylo a způsoby, jak rytmus a tempo aktivit uzpůsobit. Děti by měly být schopné odpovídat na otázky podle zápisků, které si během celé schůzky vedly.
 - Zopakování toho, co by si děti z této schůzky měly odnést. Měly by si uvědomit, že každý jejich den, jejich jednání, každá jejich práce má svůj určitý rytmus, který se však mění v závislosti na měnící se podmínky a různé další činitele (únava, nedostatek času...). Rytmus jednotlivých činností je také závislý na oblíbenosti dané činnosti. Děti by si také měly uvědomit a zapamatovat si způsoby, jakými rytmus a tempo dne a jednotlivých činností v něm měnit.
 - Je důležité, aby si děti také uvědomily, jak je v jejich životě důležitá orientace v prostoru a v prostředí. Musejí tak mít dostatečně rozvinuté smysly k tomu, aby byly schopné pozorovat své okolí, zapamatovat si jeho detaily a tak se v něm také orientovat. Děti tedy zhodnotí uskutečněnou aktivitu týkající se orientace v prostoru (Jak se při aktivitě cítily? Co jim dělalo problémy? Bylo těžké rozeznat některé předměty? Jakým způsobem se pohybovaly po dráze a jak vyřešily problémy týkající se průchodu přes překážky?...).
 - **Trvání činnosti: Přibližně 20 minut**
- ### UKONČENÍ SCHŮZKY
- Přiblížení tématu příští schůzky
 - Rozloučení s dětmi

C. Osnova ukázkové schůzky III – Dovednosti řešení problémů

PŘIVÍTÁNÍ

- Uvítání dětí
- Prezence příchozích členů
- Administrativní záležitosti (některé včelařské kroužky mají rozdělené role, ve kterých se děti střídají, například pokladník, zapisovatel apod.).
- Pokud například má kroužek vlastní hymnu, uvítací písničku apod. vedoucí a děti se tímto způsobem mohou také pozdravit.
- Tato část by neměla trvat déle než **10 minut**.

POČÁTEČNÍ DEBATA

- Témata jsou neomezená, můžou si také společně připomenout a zavzpomínat, co se dělo na minulé schůzce, co se jim líbilo, co by změnily, co se vlastně z minula naučily a podobně.
- Jde tedy o to, aby si pověděly vše již na začátku schůzky tak, aby se nestalo, že si děti budou mezi sebou o těchto zážitcích povídat během doby, kdy by se měly věnovat aktivitám na aktuální schůzce.
- Vedoucí se může k dětem přidat s vlastním vyprávěním, ale také by měl děti usměrňovat v případě, že by děti překřížovaly jeden druhého (mluví jen jeden, ostatní se mohou průběžně vyptávat, mluví jen ten, kdo chce, děti nenutíme....).
- Debata by měla trvat přibližně **10 minut**.

STMELENÍ KOLEKTIVU, SPOLUPRÁCE, SEZNAMOVÁNÍ

„Vstáváme společně (schopnost spolupráce, přizpůsobení se, schopnost řešení problému)

- *Utvořte dvojice a postavte se zády těsně k sobě. Podaří se vám sednout si úplně pomalu a současně na zem? A teď jsem zvědavá, jestli se vám také podaří se zády těsně u sebe zase vstát. Zjistěte, jak moc se musíte opřít o záda svého partnera, abyste oba měli dostatečnou oporu“.*¹³⁰
- Děti se do dvojice nejprve rozdělí podle vlastního uvážení, ale během celé této aktivity se vystřídá každý s každým.
- Schopnost řešení problémů (v mezilidských vztazích) se projeví ve chvíli, kdy bude chtít vedení převzít jeden z dvojice. Je pak na druhém, jestli se nechá řídit nebo jestli se mu podřídí. Konflikt také může nastat ve chvíli, kdy hned od začátku budou chtít převzít kontrolu nad zadaným úkolem oba dva.
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **20 minut** plus **5-10 minut** reflexe (pracovalo se mi se všemi dobře? Pokud ne, proč? Jak by se dala situace řešit jinak?).

¹³⁰VOPEL, K. V. *Skupinové hry pro život 1*. Praha: Portál, 2007. str. 47. ISBN 978-80-7367-286-7.

FÁZE ZKLIDNĚNÍ A NAVOZENÍ SOUSTŘEDĚNÍ

Němé a slepé molekuly (kontakt s ostatními, rozehrátí, soustředění, rychlost, řešení problémů, rozvoj smyslového vnímání - hmatu)

- Hráči se pohybují **poslepu** různými směry po místnosti, louce, různě se promíchávají s ostatními. (mají pouze zavřené oči)
- Může přitom hrát hudba, hráči se pohybují do rytmu hudby (pohupují se, zrychlují a zpomalují podle hudbu).
- Vedoucí hry v okamžiku, kdy uvidí, že jsou dostatečně promíchány (netvoří se skupinky), tak pískne nebo tleskne.
- Děti v tu chvíli musejí zastavit a obrátit pozornost na vedoucího. Ten zavolá určité číslo, které znamená počet možných dětí v jedné skupince.
- Děti se tak co nejrychleji snaží utvořit skupinky podle tohoto čísla a rychle si sednout na zem. **Podmínkou však je, že nesmějí během celé hry promluvit.**
- Ti, kteří nemohou utvořit skupinku příslušného počtu, tak vypadávají.
- Vedoucí by měl hru sledovat, hlídat, zda děti mají opravdu zavřené oči a také řešit případné konflikty.
- **Trvání hry:** Hra trvá přibližně **20 minut** a **10 minut** reflexe (Otázky pro děti: Měly jste během hry problém domluvit se? Jakým způsobem jste se dostávaly do skupiny? Byly jste spíše donuceny někým ke vstupu nebo jste samy ostatní přibíraly? Jak jste řešily, pokud vás bylo ve skupině moc?)

MOTIVOVÁNÍ DO DALŠÍCH ČINNOSTÍ

- Předchozí hra by měla skončit tak, aby se utvořily skupinky, které spolu budou pracovat během hlavní činnosti kroužku. Rozdělení skupin je samozřejmě závislé na tom, jaká věková skupina se účastní schůzky. Vedoucí má v předchozí hře možnost rozdělit si nenápadně skupinky podle vlastní potřeby. Rozdělení je také závislé na počtu dětí, zřejmě dojde k rozdělení na dvě skupiny.
- Děti jsou tedy rozmístěny po místnosti nebo venku tak, že každá skupinka sedí oddělená od ostatních.
- Děti zavřou oči a poslouchají příběh a zároveň dávají průchod představám.
- *„Představte si, že jste včely v úle, ve kterém je obrovské horko. Pro člověka je tato situace snadná, vyřeší to tak, že například otevře okno, pustí si větrák nebo se napije osvěžujícího nápoje nebo sní zmrzlinu. Včelky však takovéto lidské vymoženosti nemají. Jak to ale vyřeší? Včelky jsou ale chytrí tvorečkové a tuto situaci zvládají i bez zmrzliny a větráků. Mají totiž ve svém úle speciální buňku vyhrazené pouze na vodu. Z té si co nejvíce včelek vezme kapičku vody a začnou mávat svými křídly tak, aby teplý vzduch procházel skrze vodu a tak se ochlazoval. Tímto způsobem včelky vyřešily, jak si svůj pobyt v úle zpříjemnit. Včelky*

pracovaly společně, aby z tohoto řešení měly užitek všechny. I my se dostáváme ve svém životě do situací, ve kterých potřebujeme vymyslet řešení společně, není to však mnohdy tak lehké a my musíme hodně přemýšlet. Pokud ale zvládneme pracovat ve skupině jako tým, všichni společně a nikoho neodstrkujeme, pak se nám jistě naše snaha vyplatí. I včelaři potřebují řešit mnoho problémových situací, některé mohou vyžadovat znalosti včelařských dovedností a znalostí, některé potřebují spolupráci a pomoc od druhých“

- **Krátká diskuze:** Co všechno musíme udělat pro to, aby skupina dobře fungovala? Jak se musíme chovat k ostatním ve skupině? Proč je důležité, abychom vyslechli názory a nápady každého ve skupině?....
- **Trvání činnosti:** Fáze motivování trvá přibližně **10 minut**.

HLAVNÍ ČINNOST KROUŽKU

- Vedoucí si předem připravil lístečky s různými situacemi a problémy, se kterými se může včelař ve své práci se včelstvem potýkat a také včelařské dovednosti, které musí každý včelař zvládnout (manipulace s rámkou, sběr medu z pláství, sběr pylu apod.).
- Každá skupina si vylosuje jeden lísteček se situací, problémem.
- Skupina má za úkol zjistit si všechny znalosti a postupy, které jsou potřeba ke zvládnutí a vyřešení dané situace, ilustračního problému (např. jaká je bezpečná manipulace s rámkou, co udělat se včelstvem, aby mě při práci nenapadalo...). Skupina musí vymyslet, jaké zdroje použije (včelařské knihy, časopisy, navštíví místního včelaře...).
- Tyto znalosti a postupy musejí děti prezentovat na příští schůzce způsobem ostatním skupinám. (Je jen na domluvě ve skupině, zda k tomu zvolí formu divadelní scénky, ve které společně předvedou postupy, nebo zda společně nakreslí postup...).
- Zbytek této schůzky nechá vedoucí dětem prostor k domlouvání se. Děti si v ideálním případě rozdělí role (někteří budou hledat potřebné informace, jiní se budou věnovat výtvarnému zpracování, další vymyslí scénář k divadelní scéně...). Děti tyto role budou vykonávat jednak na dnešní schůzce, ale také si mohou rozdělit některé úkoly na doma.
- Vedoucí by měl dětem dovolit nahlédnout do tištěných materiálů kroužku (knih, časopisů, pracovních listů...) a také by jim měl dát k dispozici ostatní materiály (papíry, tužky, vodové či jiné barvy...). Sám by měl taktně eliminovat případné konflikty ve skupinách, ale také být rádcem a pomocníkem v případě potřeby. Neměl by dětem však radit z hlediska postupů a řešení vylosovaných situací a problémů.
- **Trvání činnosti:** Činnost trvá již do konce schůzky. Na konci by však měl zůstat prostor na shrnutí zaměření této schůzky. Vedoucí se dětí může zeptat na průběžný stav jejich práce a krátké shrnutí (Jak se jim zatím ve skupině pracuje? Jaký způsob prezentace si zvolily? Zda došlo k nějakému konfliktu a jak ho řešily apod.).

UKONČENÍ SCHŮZKY

- Přiblížení tématu příští schůzky
- Rozloučení s dětmi

POZNÁMKA K TÉTO UKÁZKOVÉ SCHŮZCE

- Schůzce, která na tuto schůzku navazuje, se již ve své bakalářské práci nevěnuji, avšak je důležité poukázat na některé její aspekty.
- Na příští schůzce by děti měly před prezentováním svých „projektů“ dostat ještě alespoň 30-40 minut čas na dodělání a doladění všech jeho částí.
- Po ukončení prezentací všech skupin by mělo dojít k delší reflexi, kde by členové skupin měli říci, jak probíhala jejich společná činnost, k jakým problémům docházelo při práci, jak tyto problémy řešily? Zda byl zvolen vedoucí skupiny nebo někdo se této role sám ujal? Jak se rozdělily ostatní role? Braly si je děti dobrovolně nebo jim byly přiděleny? Bylo těžké najít zdroje k řešení jejich problémových situací? Probíhala domluva i mimo kroužek?....
- Vedoucí s dětmi jednotlivé problémové situace probere, popřípadě je opraví a také jim může říci další příklady ze života včel.
- Na konci by si tak děti měly uvědomit, že v jejich životě se naskytne mnoho situací, které budou vyžadovat přemýšlení a jejich řešení. Měly by poznat různé postupy řešení takových situací.

D. Osnova ukázkové schůzky IV – Komunikační dovednosti

PŘIVÍTÁNÍ

- Uvítání dětí
- Prezence příchozích členů
- Administrativní záležitosti (některé včelařské kroužky mají rozdělené role, ve kterých se děti střídají, například pokladník, zapisovatel apod.).
- Pokud například má kroužek vlastní hymnu, uvítací písničku apod. vedoucí a děti se tímto způsobem mohou také pozdravit.
- Tato část by neměla trvat déle než **10 minut**.

POČÁTEČNÍ DEBATA

- Témata jsou neomezená, můžou si také společně připomenout a zavzpomínat, co se dělo na minulé schůzce, co se jim líbilo, co by změnily, co se vlastně z minula naučily a podobně.
- Jde tedy o to, aby si pověděly vše již na začátku schůzky tak, aby se nestalo, že si děti budou mezi sebou o těchto zážitcích povídat během doby, kdy by se měly věnovat aktivitám na aktuální schůzce.
- Vedoucí se může k dětem přidat s vlastním vyprávěním, ale také by měl děti usměřňovat v případě, že by děti překřikovaly jeden druhého (mluví jen jeden, ostatní se mohou průběžně vyptávat, mluví jen ten, kdo chce, děti nenutíme....).
- Debata by měla trvat přibližně **10 minut**.

STMELENÍ KOLEKTIVU, SPOLUPRÁCE, SEZNAMOVÁNÍ

„Kresba jednou tužkou (spolupráce, mimoverbální domluva, snášenlivost)

- **Materiál:** Papír a tužka pro každou dvojici
- Dvojice dostanou jeden papír a jednu tužku. Dohodnou se, jak bude papír mezi nimi položen, a pak už nesmí hovořit. Během zhruba deseti minut mají nakreslit jednou tužkou, kterou drží oba – každý jednou rukou – jakoukoli nebo zadanou věc, objekt, nebo situaci (...). Po dokončení kresby mohou ještě dílo nějak nazvat a název napsat (stále beze slova) společnou tužkou do dolního rohu výkresu.
- Během hry si hráči uvědomí a v následném rozhovoru proberou sklony podřizovat se nebo druhého naopak ovládat, jak se kdo se svým partnerem cítil atd. Partnery lze při jednoduchém zadání několikrát vystřídat. Hráči tak mohou porovnat, jak se jim s jednotlivými členy ze skupiny pracuje.¹³¹

¹³¹ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. Str. 112. ISBN 80-7178-689-6.

- V této aktivitě vedoucí včelařského kroužku zadá jako téma cokoli, co se týká včelaření (děti nakreslí včelu, úl, plástve...), avšak zdůrazní, že na nakreslení mají pouze 5 minut, proto by měly zvolit něco jednoduchého.
- Protože každá dvojice bude mít vždy čas 5 minut, můžou se dvojice vystřídat vícekrát.
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **30 minut** a **10 minut** reflexe.

FÁZE ZKLIDNĚNÍ A NAVOZENÍ SOUSTŘEDĚNÍ

„Na hledače (nonverbální komunikace, představivost, vnitřní kázeň)

- *Hráči vytvoří dvojice. Větší v každé dvojici je hledač, menší je napovídač. Všichni hledači odejdou na chodbu. Každému napovídači pak vedoucí ukáže v místnosti určitou věc, která se dá přenášet. Napovídači vyjdou za dveře a každý svému hledači rychle, beze slova, jen pantomimou sděluje, který předmět má přinést. Nikdo (ani hledač) nesmí mluvit. Když se hledač domnívá, že ví, jde do místnosti. Vezme předmět a nese ho na chodbu. Pokud přinesl správnou věc, získá dvojice bod a končí. Když donesl ven něco jiného, musí to zase vrátit a napovídač mu opakuje němohrou svou nápovědu. Hledač jde hledat znovu. Když se hra moc protahuje, omezíme počet pokusů hledače na tři.*¹³²
- Pro účely včelařského kroužku jsem určila podmínku, že předměty, které vedoucí hledačům ukážou, se budou týkat včelaření (budou to tak různé včelařské pomůcky, včelí produkty...).
- Také jsem vynechala podmínku, že větší z dětí musí být hledač a menší napovídač.
- Dvojice, která předmět uhádne, také nekončí, ale získává pro sebe bod.
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **30 minut** plus **10 minut** reflexe.

MOTIVOVÁNÍ DĚTÍ DO DALŠÍCH ČINNOSTÍ

Vedoucí si s dětmi povídá o komunikaci a jejích aspektech:

- *„Dokázaly byste mi říct, co všechno je potřeba zvládnout, aby vaše komunikace s ostatními dopadla dobře?“* Vedoucí píše na tabuli nápady dětí.
- *„S kým si nejčastěji povídáte? Jistě to jsou vaši rodiče, příbuzní, ale také vaši kamarádi a učitelé. Povídáte si s nimi stejným způsobem, nebo se komunikace s nimi liší?“* Vedoucí pod sebe napíše tyto osoby a vedle pak příklady dětí, jakým způsobem si děti s různými osobami povídají (různé emoce - radost, legrace, vážnost...).
- *„Pokud chceme komunikovat s druhými, chceme, aby nám rozuměli, pochopili nás a chtěli si s námi dále povídat, musíme dávat pozor na to,*

¹³²ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnání agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. Str. 90. ISBN 80-7178-689-6.

*abychom druhé naším povídáním neurazili a neublížili jim, a tak nedošlo ke konfliktu (k hádce). Pokud vás například váš kamarád něčím, co řekl, urazí, neměli bychom na něj začít křičet, měli bychom zůstat klidní, a vysvětlit mu, co se nám v jeho řeči nebo jednání nelíbilo a společně to vyřešit. Je tedy důležité, abyste v komunikaci s ostatními dokázali ovládat dostatečně své emoce. Stalo se vám, že se vás někdy dotklo, co o vás druhý řekl? Jak jste se zachovaly? A jak by to šlo řešit jinak s tím, že zvládnete ovládat své emoce?“ Zde vedoucí s dětmi diskutuje přibližně **5-10 minut.***

- *„Jistě se vám někdy stalo, že když jste mluvily, druhý člověk vás přerušil. Líbilo se vám to? Nechaly jste ho dále mluvit nebo jste mu vysvětlily, že chcete ještě něco říci? Jistě se vám takové jednání nelíbilo. Musíme však vědět, že i my musíme ostatním dostatečně naslouchat, nepřerušovat je. Měli bychom také v konverzaci vycítit, jakou náladu druhý člověk má, jestli nám lže, jestli se za něco stydí apod. a podle toho mu také odpovídat a vést s ním konverzaci (pokud je druhý člověk smutný, neměly bychom ho ještě více rozesmutnit, naopak stočit konverzaci k veselejšímu tématu...).“*
- Vedoucí potom s dětmi provede krátké cvičení, ve kterém mají děti za úkol rozdělit se do dvojic. Jeden z dvojice zavře oči, druhý pozorně sleduje vedoucího. Vedoucí pak zvedne vždy jednu kartičku, na které je obličej znázorňující různé emoce, náladu, případně mimiku. Dítě, které tuto kartičku vidělo, si musí vymyslet jinou grimasu, která však znázorňuje stejnou emoci, náladu apod. jako ta na kartičce. Druhé dítě se pak snaží uhodnout, jakou emoci, náladu představuje. V tomto cvičení jde tedy o dvojí poznávání. Jde o to, aby dítě nejprve pochopilo, co je na kartičce znázorněno. Pak využije své zkušenosti a kreativitu a vymyslí si podobnou grimasu. K druhému poznávání dojde ve chvíli, kdy i druhé dítě náladu úspěšně pozná. **Trvání této aktivity by mělo být přibližně 15 minut. (doba samozřejmě závisí na počtu přítomných dětí).**
- *„Dovede si však představit, že byste nebyly schopné s ostatními komunikovat pomocí své řeči? Byly byste pak schopné například požádat druhé o pomoc nebo druhému říci, že se vám jeho chování nelíbí?“* Chvilke na krátkou diskusi.
- *„Existuje ještě jeden druh komunikace, tzv. neverbální komunikace. To znamená, že při konverzaci s ostatními si musíme všimnout také pohybů jeho rukou, nohou, postoj jeho těla, výšky jeho hlasu a změn pohybů na jeho obličeji.“*

Vedoucí přilepí na tabuli plakát s obrázky příkladů včelích tanečků. Zeptá se dětí, jestli ví, co tyto včelky dělají a proč.

- *„Včelky jsou živočichové, kteří ke své komunikaci nepoužívají řeč, ale právě tuto neverbální komunikaci. Včelky používají k domluvě s ostatními tzv. tanečky. Funguje to tak, že včelka, když najde nový květ, který může využít pro pyl a nektar, si pozorně po cestě k němu všimá cesty od úlu, všimá si okolního prostředí, směru, kterým se vydala a*

také například polohy slunce. To vše si včelka uchová ve své paměti tak, že tyto informace zakóduje do různých pohybů (různé směry tanečku, různé rychlosti) a také do způsobu bzučení (tato bzučení ostatní včelky vnímají jako vibrace, které jim potom také prozradí, kudy se za květem vydat). Včelka si nabere trošičku nektaru a pylu a vydá se nazpátek do úlu, aby s pomocí ostatních včelek zvládly získat tolik nektaru a pylu, kolik je možné. Včelka tento taneček předvede v úlu ostatním a dá jim ochutnat vzorek z nového květu. Pokud ostatní přesvědčila, vydají se pak spolu za květem.“

- *Představte si nyní, že jste takové včelky, které se dorozumívají pouze za pomoci neverbální komunikace. V další hře se tak můžete dorozumívat pouze pomocí pohybů rukou, nohou, postojem těla nebo mimikou svého obličeje. Co myslíte, zvládneme to stejně dobře jako včelky?*

HLAVNÍ ČINNOST KROUŽKU

Dojdi k cíli

- Hráči zůstanou v těch dvojicích, ve kterých dokončili předchozí hru.
- Vedoucí si zavolá jednoho z každé dvojice k sobě a předá mu mapku s trasou, kterou bude muset druhý absolvovat. Každá dvojice má však trasu maličko pozměněnou. Také si vylosují, jakým způsobem se budou muset s druhým z týmu dorozumívat. Půjde o mimoslovní komunikaci, proto mohou použít pouze ruce, nohy, postoj těla a také bzučení. Vylosují si například, že pokud má zahnout druhý doprava, ten který vede, si promne nos, pokud se ho hledající na něco zeptá a odpověď je ano, pak určitým způsobem zabzučí apod. Hráči mají pak 10 minut na to, aby si oba dva zapamatovali signály. Až vedoucí odstartuje, vyrážejí všichni hledači ze svého startovního místa (to jediné znají). Musejí udržovat neustálý oční kontakt se svým vodičem. Vítězí družstvo, jehož hledač jako první dospěl k cíli.
- Pokud je přítomno více dětí, pak z důvodu bezpečnosti a přehlednosti vedoucí vypouští vždy jen jednu dvojici. Vyhrává družstvo, které má lepší čas v cíli.
- Trvání hry: Hra trvá přibližně **30 minut a 10 minut reflexe**

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

- Zhodnocení jednotlivých zrealizovaných aktivit a jejich srovnání (co se povedlo více, co méně a proč...).
- Krátké zopakování toho, co jsme se na dnešní schůzce dozvěděli nového ze života včel.

UKONČENÍ SCHŮZKY

- Přiblížení tématu příští schůzky
- Rozloučení s dětmi

E. Osnova ukázkové schůzky V – Kooperace a kompetice (konkurence)

PŘIVÍTÁNÍ

- Uvítání dětí
- Prezence příchozích členů
- Administrativní záležitosti (některé včelařské kroužky mají rozdělené role, ve kterých se děti střídají, například pokladník, zapisovatel apod.).
- Pokud například má kroužek vlastní hymnu, uvítací písničku apod. vedoucí a děti se tímto způsobem mohou také pozdravit.
- Tato část by neměla trvat déle než **10 minut**.

POČÁTEČNÍ DEBATA

- Témata jsou neomezená, můžou si také společně připomenout a zavzpomínat, co se dělo na minulé schůzce, co se jim líbilo, co by změnily, co se vlastně z minula naučily a podobně.
- Jde tedy o to, aby si pověděly vše již na začátku schůzky tak, aby se nestalo, že si děti budou mezi sebou o těchto zážitcích povídat během doby, kdy by se měly věnovat aktivitám na aktuální schůzce.
- Vedoucí se může k dětem přidat s vlastním vyprávěním, ale také by měl děti usměrňovat v případě, že by děti překřikovaly jeden druhého (mluví jen jeden, ostatní se mohou průběžně vyptávat, mluví jen ten, kdo chce, děti nenutíme....).
- Debata by měla trvat přibližně **10 minut**.

MOTIVOVÁNÍ DO DALŠÍCH ČINNOSTÍ

- V této ukázkové schůzce jsem zařadila motivování do dalších činností hned po počáteční debatě, protože hlavním tématem této schůzky je spolupráce a konkurence, které se týkají všech dalších fází schůzky.
- Vedoucí na tabuli napíše Velký nápis „**spolupráce**“ a vedle slovo „**konkurence**“
- Tato fáze by měla začít diskusí nad tím, co se dětem vybaví pod těmito dvěma pojmy a také by se děti měly zamyslet, kde se všude v jejich životě setkávají s potřebou spolupracovat a kde některá situace vyžaduje, aby soutěžily s ostatními. Vedoucí nakonec dětem oba pojmy shrne, případně vysvětlí.
- Vedoucí by měl také dětem povědět, jak je to se včelami a jejich schopností spolupracovat a zda se včely také dostanou do situací, kdy musí někomu konkurovat:
- „*Jak jistě už víte, včely potřebují ke svému životu stejně jako člověk potravu, kterou je hlavně med. Aby mohly včely med vyrobit, potřebují k tomu však dvě důležité složky, pyl a nektar. Obě tyto složky mohou*

včelky najít v květech, rostoucích všude kolem jejich úlu. Tyto květy však nepatří pouze jejich včelstvu, ale i ostatní včelstva chtějí tyto květy využívat. Zde se v životě včel projeví prvky konkurence, protože se snaží dostat se k novému zdroji potravy rychleji a také ho co nejvíce využít jen pro své vlastní včelstvo. Aby toho dosáhly, včely musejí spolupracovat navzájem, musejí si pomáhat, a proto jsou úspěšné. Včely řeší téměř veškeré své problémy tím, že všechny navzájem spolupracují.(...)

- *I my v našem životě zažijeme mnoho situací, které je potřeba řešit společně s ostatními a společně můžeme dosáhnout dobrého výsledku nebo porazit našeho soupeře.“*

STMELENÍ KOLEKTIVU, SPOLUPRÁCE, SEZNAMOVÁNÍ

Kreslíme společně (spolupráce, řešení problému, kreativita, schopnost komunikace)

- Děti rozdělíme do stejně početných skupinek.
- **Materiál:** Každá skupinka dostane barevné pastelky tak, aby každé dítě ve skupině mělo jinou barvu. Dále dostanou čtvrtku A3.
- Každá skupina má za úkol nakreslit obrázek týkající se práce včelaře se včelstvem. Vždy kreslí jen jedno dítě, nekreslí tak všichni najednou. Děti se v kreslení střídají v určitém pořadí. Podmínkou však je, že každý člen může kreslit pouze 3 sekundy, pak musí přenechat kreslení dalšímu, kdo je v pořadí za ním.
- Je tak jen na dětech ve skupině, zda se předem domluví na nějakém obrázku, nebo jestli obrázek vzejde náhodně během střídání kreslících...
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **20 minut** a **10 minut** reflexe (Otázky pro děti: Bylo těžké dohodnout se na společném námětu obrázku? Převzal někdo u vás kontrolu? Musely jste každému členovi počítat jeho 3 sekundy nebo každý přestal ve chvíli, kdy měl?...)

FÁZE ZKLIDNĚNÍ A NAVOZENÍ SOUSTŘEDĚNÍ

Co představujeme¹³³ (spolupráce, představivost, dovednosti komunikace)

- Jeden hráč je vždy poslán za dveře. Ostatní se domluví na scénce týkající se života včelstva (sběr pylu, nektaru, snubní let apod.), které společně budou znázorňovat. Nesmí však mluvit, vydávat zvuky a

¹³³Námět k této hře převzatý z: PORTMANOVÁ, R., SCHNEIDEROVÁ, E. *Hry zaměřené na zvýšení koncentrace a uvolnění*. Praha: Portál, 1993. Str. 45. ISBN 80-85282-67-4. Upraveno pro účely včelařského kroužku.

používat žádné nástroje a předměty, musejí použít pouze sebe (i ve znázornění předmětů, například květin).

- Hráč za dveřmi pak vejde a hádá obsah scénky, která se před ním odehrává. Pokud se mu nedaří uhodnout, hráči se pokusí scénku ještě jednou znázornit jinak. Hra se může podle zájmu opakovat.
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **20-30 minut**. Plus **5-10 minut** reflexe.

HLAVNÍ ČINNOST KROUŽKU

Aktivity zaměřené na kompetici (soutěživost)

- **1. Včelařský kvíz:** Zde se jedná o soutěžní aktivity, které členové kroužku musejí provádět sami. Děti mezi sebou soupeří v několika aktivitách zahrnujících jak znalosti, tak dovednosti ze včelařství, které se doposud naučily.
- Na začátku je důležité znovu připomenout pravidla kompetice (nepodvádět, neubližovat ostatním, neposmívat se jim...)
- **Soutěže ve včelařských dovednostech:** např. Sestavení rámkového úlu, výroba rámků, použití dýmáku...
- **Soutěže ve včelařských znalostech:** např. Vyjmenujte včelí kasty, popište stavbu těla včely, jaké role mohou mít včelí dělnice, jaké znáte druhy medů apod. ...
- Na každé oddělené části soutěže je dán časový limit přibližně **15-20 minut**.
- Jedná se tedy o ukázkovou schůzku, ve které jde o procvičení včelařských dovedností a znalostí prostřednictvím soutěže mezi dětmi.

Aktivity zaměřené na spolupráci

- Nejprve děti rozdělíme podle do skupinek. Záleží na počtu příchozích dětí, nejvhodnější jsou dvě skupiny.
- **Motivace k této hře:** *„Včely ke svému životu potřebují potravu, kterou sbírají z okolních květů. Než však donesou pyl a nektar do svého úlu, zpracovávají ho pomocí svých končetin a také do něj přimíchávají pomocí hltanových žláz vlastní látky. Než však pyl a nektar uloží, předají ho u vstupu do úlu další včelce, která ho dále zpracovává a přimíchává do něj další látky. Při tomto procesu pak vzniká jejich potrava a pro nás sladká pochoutka, med. Představte si nyní, že jste těmito včelkami, které se snaží uložit pyl nebo nektar do pláství. K tomu je však potřeba více včelek, které navzájem spolupracují, každá včelka k tomuto úkolu přispívá nejen svou prací, ale také svými látkami, které přidá do pylu a nektaru. Včely však nemají vyvinuté končetiny takovým způsobem, aby pro ně předání pylu nebo nektaru bylo jednoduché. My si nyní přiblížíme způsob, jakým si včelky musejí látky předávat.“*

- *„Ze zad na záda – Utvořte osmičlenné skupiny a postavte se do kruhu těsně vedle sebe tak, aby se rameno dotýkalo ramene. A teď si klekněte a opřete se rukama o zem a zase dbejte na to, abyste se dotýkaly rameny. Položím jednomu z vás na záda létající talíř a vy se pak budete snažit podávat si ho z jedněch zad na druhá, aniž byste při tom použili ruce. Když talíř jednou oběhne celý kruh, smíte všichni hlasitě zakřičet „hurá“. Jestliže spadne na zem, můžete společně jednou krátce zavýt jako hladový vlk. Pak pomocí rukou položte talíř na záda kamaráda, kterému z nich spadl.“¹³⁴*
- Původní verzi této hry je sice napsáno, že se děti mají rozdělit do osmičlenných skupin, avšak není to podmínkou. Skupiny by měly být nejlépe dvě, aby vedoucí zvládl hlídat průběh hry.
- Létající talíř bude představovat pyl nebo nektar, který si včely snaží navzájem předávat.
- **Trvání činnosti:** Hra trvá přibližně **15-20 minut** plus **10 minut** reflexe (Otázky pro děti: Podařilo se vám se ve skupině domluvit? Měly jste ve skupině určeného vůdce? Nebo se někdo už od začátku ujal vedení? Bylo pro vás těžké předat si talíř?)

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

- Zhodnocení jednotlivých uskutečněných aktivit a jejich srovnání (co se povedlo více, co méně a proč...).
- Krátké zopakování toho, co jsme se na dnešní schůzce dozvěděli nového ze života včel.

UKONČENÍ SCHŮZKY

- Přiblížení tématu příští schůzky
- Rozloučení s dětmi

¹³⁴VOPEL, K. W. *Skupinové hry pro život 1*. Praha: Portál, 2007. Str. 60. ISBN 978-80-7367-286-7.

IV. DOTAZNÍK PRO VEDOUCÍ VČELAŘSKÝCH KROUŽKŮ

JMÉNO VEDOUCÍHO KROUŽKU:
ZŘIZOVATEL KROUŽKU:
MÍSTO KROUŽKU:

- Kolik dětí navštěvuje Váš kroužek a v jakém jsou věku?
- V jakém věku si myslíte, že je vhodné přihlásit děti do kroužku včelařství? Proč?
- Pracujete se všemi věkovými kategoriemi dohromady nebo pro každý věk máte určeny jiné činnosti a jiné množství předaných vědomostí?
- Myslíte si, že je možné (časově, obsahově, výchovně...), aby ve včelařském kroužku byly děti rozděleny podle věku, kde každá skupina by pak pracovala podle jiné metodiky práce, měla jinou strukturu jednotlivých setkání, lišila by se obsahově atd.?
- Co si kladete za cíl ve svém včelařském kroužku? Zda například jako hlavní cíl máte zachování „včelařského řemesla“, „omlazení“ českého včelařství nebo zda se ve svých osnovách zaměřujete nejen na předání svých znalostí a zkušeností, ale i na osobnostní rozvoj dětí a mládeže?
- Máte vypracován roční tematický plán pro Váš kroužek? Pokud ano, odvíjí se obsah jednotlivých setkání podle cyklu ve včelstvu nebo podle toho, co si myslíte, že je pro děti důležité znát v daném věku?
- Jsou jednotlivé schůzky Vašeho kroužku zaměřeny spíše teoreticky nebo prakticky? Proč?
- Používáte i jiné metody předávání znalostí, než například klasický výklad, výklad s praktickými ukázkami, možnost si znalosti vyzkoušet v praxi atd.? Zde mám na mysli např. metodu her, různých samostatných projektů, dramatických inscenací atd.?
- Jak hodnotíte současný stav, situaci samotného včelařství a práci s dětmi a mládeží, situaci kroužků atd.?
- Jakým způsobem získáváte nové členy do svého kroužku?

ABSTRAKT

CAFOURKOVÁ, M. *Včelařství jako zájmová činnost a jeho podíl na osobnostní a sociální výchově dětí a mládeže*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova: Včelařství, včely, zájmová činnost, volný čas, osobnostní a sociální výchova, sociální kompetence, mládež a volný čas

Práce se zaměřuje na včelařský kroužek jako na zájmovou činnost, která rozvíjí a prohlubuje nejen zájem v určité oblasti, ale zaměřuje se také na rozvoj osobnostních a sociálních schopností a dovedností potřebných jak pro budoucí včelařskou práci, tak pro řešení životních situací v profesním i osobním životě dětí a mládeže.

Teoretická část práce popisuje pojmy potřebné pro porozumění dalšímu textu. Také se věnuje obecné charakteristice včelařských kroužků. Zdrojem těchto informací jsou dva dotazníky. Jeden rozeslaný vedoucím včelařských kroužků v roce 2011 (rozeslaný panem Oldřichem Suchoradským) a druhý o rok později rozeslaný autorkou této bakalářské práce. Poslední kapitola teoretické části a zároveň také poslední kapitola této bakalářské práce popisuje jednotnou strukturu ukázkových schůzek vybraného kroužku, které jsou rozepsány v přílohách.

V praktické části (v jednotlivých přílohách) se autorka pokusila sestavit metodickou pomůcku pro vedoucí včelařských kroužků, jejímž hlavním tématem jsou základní schopnosti a dovednosti OSV (Osobnostní a sociální výchovy). Tento metodický materiál má dvě části. V první části jsou krátce popsány schopnosti a dovednosti, kterými se ukázkové schůzky zabývají. Druhá část se týká konkrétního zařazení jednotlivých schopností a dovedností do osnov včelařského kroužku. Jsou zde sestaveny ukázkové schůzky včelařského kroužku tak, aby docházelo jak k předáním včelařských znalostí a dovedností, tak také k rozvoji osobnostních a sociálních kompetencí. Hlavním cílem v použití těchto ukázkových schůzek je dosažení toho, aby kroužek včelařství svou činností prohluboval, doplňoval a pomáhal rozvíjet jednotlivé složky dětské osobnosti.

ABSTRACT

Key words: beekeeping, bees, leisure-time activities, leisure time, personal and social education, social competencies, the youth and leisure time.

The thesis focuses on a beekeeping hobby group as a leisure-time activity which not only develops and deepens interest in a specific area, but also focuses on the development of social and personal skills and competencies which are needed not only for future work in beekeeping, but also for solving difficult situations in the working life and in the personal life of children and the youth.

The theoretical part describes key terms needed for understanding the following part of the thesis. It also characterizes beekeeping hobby groups in general. The source of information in this part are two questionnaires. The first one was sent out by the leader of a beekeeping hobby group, Mr Oldřich Suchohradský, in 2011, the second one was sent out by the present author a year later. The last chapter of the theoretical part, which is also the last chapter of this bachelor thesis, describes the structure of a number of selected meetings of a particular beekeeping hobby group – they are described in greater detail in the appendices.

In the practical part (in the individual appendices), the present author attempts to present a methodical instrument for leaders of beekeeping hobby groups. Its main concern are the basic skills and competencies belonging to personal and social education. This methodological section has two parts. The first part briefly describes the skills and competencies which were the focus of the selected meetings. The latter part deals with the place of the particular skills and competencies in the programme of a hobby group. It presents model meetings of a beekeeping hobby group which are structured so as to facilitate both the the transfer of beekeeping skills and competencies and the development of personal and social competencies. The main goal of using these model meetings is to enable a beekeeping hobby group to facilitate, supplement and deepen the development of the individual components of a child's personality.

